

Knjiga Proroka Danijela

Uvodna riječ

Okretao se na krevetu, buncao a potom umirio. Ujutro, zamišljen je sjedio. Šta sam to sanjao, pitao se. Tajni hodnici podsvijesti su zadržavali u svom zagrljaju slike sna te noći. Ustao je iz kreveta. Savijene glave i zabrinut šetao se od jednog do drugog zida sobe. Sta sam sanjao? Car Nabuhodonozor ponovo se pitao, ali podsvijest nije odgovarala svijesti.

Nekoliko godina ranije, golobradi plemić judejskog carstva krenuo je kao ratni zarobljenik na dugačak put iz Jeruzalema u Babilon. Pod žarkim bliskoistočnim suncem danima je putovao kao zarobljenik mračnih misli. Život mu je spiralno išao na dole u ambis očajanja. Jahve!?! Pomisao na njega pokrenula je lavinu molitve-molitve plača, preispitivanja, kajanja, traženja i čvrste odluke.

Čudesan splet okolnosti povezo je Danijela, princa porobljenog naroda Jude s Nabuhodonozorom, monarhom neobabilonske države. Taj susret, iniciran jednim nadnaravnim snom, odredio je životni put kako Danijela tako i Nabuhodonozora. On se odrazio i na buduće careve tri svjetske imperije. Njihova sudbina bila je u stalnoj sjenci nadnaravno trasiranog puta čovječanstva. Snovi i vizije koje su primali spajaju sadašnje s budućim i nepovratno utiču na njihove životne odluke.

Danijel je studija Knjige proroka Danijela. Knjiga, *The Secret of Daniel*, adventističkog profesora Starog zavjeta i uglednog lingviste orijentalnih jezika Jacques Doukhana, bila je vodilja u oživljavanju drevnog teksta Danijela s njegovih originalnih jezika.

1. Sukob dva carstva

U samom početku Knjige proroka Danijela nalazimo izvještaj o vojnom sukobu između Babilona i Jeruzalema: "*Godine treće caro vanja Joakima cura Judina dođe Nabuhodonozor car babilonski na Jeruzalem i opkoli ga.*" (1, 1)

Iz ugla ovog vojnog lokalnog sukoba, u koji su uključena dva povijesna carstva, prorok Danijel će nam ubrzo ukazati na jedan drugi, univerzalan konflikt. Dobrom poznavaoču Biblije odmah će biti jasna asocijacija na sukob ta druga dva carstva - carstva dobra i carstva zla.

Od najstarijih vremena Babilon je u Bibliji simbolizirao sile zla, koje se suprotstavljaju Bogu i žele da steknu božanske karakteristike i privilegije. Tema univerzalnog sukoba u simbolu Babilona i Jeruzalema, to jest dobra i zla, automatski se nameće umu poznavaoča Biblije. Čitalac će se odmah sjetiti samog početka povijesti naše planete i događaja koji su njemu prethodili. Jeruzalem i Babilon postali su sinonim sukoba dobra i zla.

1, 2 - "*I Gospod mu dade u ruku Joakima cara Judina i dio sudova doma Božjega, i odnese ih u zemlju Senar u dom boga svojega, i metnu sudove u riznicu boga svojega.*" Božji narod bio je odveden u zarobljeništvo, a sveto posuđe odnijeto iz Hrama kao ratni plijen cara Nabuhodonozora.

Povijesna pozadina

Nakon smrti cara Solomuna, Davidovo carstvo se podijelilo: deset sjevernih plemena postaje sjeverno carstvo Izrael, a dva južna plemena formiraju carstvo Jude. Ova dva carstva geografski su bila smještena između dvije svjetske super sile: Egipta na jugu a Asirije na istoku.

Izrael i Juda su bili često u iskušenju da stupe u savez s Egiptom prije negoli s Asirijom. Međutim, stvaranje saveza bilo s Egiptom ili s Asirijom za oba carstva, kako za Izrael tako i za Judu značće nacionalnu tragediju i skoro potpuno uništenje.

Car *Izraela* Hozija ušao je u diplomatski i vojni savez s Egiptom u nadi da će se tako osloboditi jarma Asirije. Odgovor Asirije bio je brz. Ona je Hozeju odvela u zarobljeništvo, a Samarija, glavni grad, nakon tri godine opsade, pala je 722. godine prije nove ere u ruke asirskom caru Sargonu II.

Asirski car deportovao je stanovništvo sjevernog carstva u istočne dijelove , Asirije, a na opustjeloj teritoriji Izraela naselio je druge narode.

Deset plemena Izraela se postepeno utopilo u narode zemlje izgnanstva. Miješanjem s narodima u Asiriji, i materinjski jezik Izraelaca se izgubio.

Juda sa svoja dva plemena uživao je suverenitet za narednih sto godina. Potom i on doživljuje sudbinu sličnu Izraelovoj. U poznatoj bici kod Karkemiša 605. godine, babilonska vojska pod vodstvom Nabuhodonozora izvojevala je pobjedu nad egipatskom. U istom vojnom pohodu Nabuhodonozor napada Judu koji je prethodno ušao u savez s Egiptom, pokorava Jehoakima i vodi sa sobom roblje, u kojem se nalazi elita Jude. Među ratnim zarobljenicima nalazio se i mladi princ Danijel. U to Nabuhodonozor dobija vijest da je njegov otac umro, i brzo se vraća u Babilon da bi osigurao za sebe očev prijesto. Nabuhodonozor je koristio kraću rutu preko pustinje da bi što prije stigao u Babilon, dok je ostala vojska sa zarobljenim Judejcima pješačila uobičajenom sjevernom rutom.¹

Kulturno otuđenje

1, 3-7 - Čim su Judejci stigli u Babilon, carevi službenici su , ih odmah preuzeli u uobičajen postupak obrade. Nakon pažljivog pregleda koje je obavio šef evnuha, babilonski administratori su odabrali mladiće carskog porijekla. Među izabranim mladićima nalazio se princ Danijel, najvjerovatnije direktni potomak Zedekije, posljednjeg judejskog cara. Činjenica da je Aspenaz, šef evnuha, predvodio preglede i izbor, navodi na zaključak da su Danijel i njegovi prijatljji doživjeli sudbinu kastriranja. To je bila uobičajena praksa na drevnom Bliskom istoku.

a) Školovanje

Ubrzo nakon prijemne procedure, ti su mladići bili upisani u kaldejsku školu. Osnovni predmeti u toj školi bili su poznavanje najmanje tri jezika i astronomije.

- *Sumerski jezik*. - To je bio jezik s hijeroglifskim znakovima kao pismom.
- *Babilonski jezik* (ili akadski). - To je bio nacionalni dijalekt koji je imao semitski korijen.
- *Aramejski jezik*, - To je bio internacionalni jezik diplomacije i ekonomije - jezik koji je vrlo sličan u svom pisanom obliku današnjem jevrejskom jeziku.

¹ 1 The Interpreter's Dictionary of the Bible, Vol. II, str. 759-761.

- *Astronomija*. - Drugo ime za Babilon je Kaldeja. Već sama riječ "kaldu" znači "umjetnost konstruiranja astronomskih mapa". Babilonjani su bili dobri poznavaoi astronomije. Međutim, ova znanstvena disciplina imala je i drugi cilj: da se promatranjem nebeskih tijela predvidi budućnost čovjeka. Današnji horoskopi vuku korijen iz babilonske astronomije, tačnije rečeno astrologije. Babilonjani su vjerovali da kretanje nebeskih tijela određuje čovjekovu budućnost Tako su Danijel i njegovi drugovi bili obavezni da pored izučavanja jezika upoznaju religijsko učenje Babilona. Time su oni bili izloženi ideološkom preusmjeravanju.¹

b) Prehrana

1,5- Cilj kulturne transformacije nije se ograničio samo na intelektualnu sferu nego je uključivao i osobne vidove svakodnevnog života, kao što je prehrana. Sam car je "*određivao*" jelovnik.

- Izraz "*odredio*" ("*car odredi jelovnik*"- jevrejski *wajeman*) u Bibliji se koristi jedino gdje je Bog subjekt, drugim riječima gdje jedino Bog određuje, kao što je zabilježeno u izvještaju o stvaranju. U Danijelovoj knjizi taj se izraz koristi gdje se kaže da Nabuhodonozor *određuje*. Precutno se navodi na zaključak da car Nabuhodonozor ima poziciju božanstva.

- Carsko jelo čiji su glavni sastavni dijelovi bili meso i vino, uzimalo se za vrijeme obroka u kontekstu bogoštovanja cara kao božanstva. Uzimanje ovakvog jela značilo je pokoravanje babilonskom kultu i priznavanje Nabuhodonozora kao božanstva. Babilonska religija je smatrala cara bogom na Zemlji.²

c) Babilonska imena

Kaldejsko obrazovanje tražilo je potpunu preobrazbu, što je uključivalo i sasvim lične strane jedne osobe. U tom smislu Danijel i njegova tri druga dobili su nova imena:

- *Danijel* na jevrejskom jeziku znači "*Bog je moj sudija*". Sada je dobio ime Belšazar, što znači "neka Bel sačuva moj život".

- *Ananija*-znači "*milost Božja*". Sada ima ime Šadu Aku, što znači "naredbom boga mjeseca Aku".

- *Mihael* znači "*koji je kao Bog*". Sada se zove Mušalim Marduk, što znači "koji je kao Aku".

- *Azarija* znači "*Jahve pomaže*". Njegovo novo ime je **Ardi** Nebu, što znači "sluga boga Nebu". Promjena imena, babilonska škola i jelovnik

¹ Jacques Doukhan, *The Secret of Daniel* (Hagerstown: 2000), p. 17.

² Ibid., p. 17.

bila su sredstva koja je Babilon koristio za kulturnu i religioznu preobrazbu.¹

Otpor

Četiri zatočenika brzo reaguju na ovaj program kulturne i religiozne transformacije. Pogledajmo njihovu reakciju u odnosu na imena koja su im data. Pažljivom studijom imena zapažamo da je element neznabožičkih bogova u njihovim imenima sistematski i namjerno deformisan.

a) Deformacija imena

- Umjesto da se zove *Belšazar*, Danijel dodaje svome imenu slovo 't' tako da ime boga Bel sada postaje *Belt*. Očito da Danijel namjerno iskrivljuje ime babilonskog božanstva čime prikriveno pruža otpor tom božanstvu.

- Umjesto da se zove *Šadu Aku*, Ananija sebi daje drugo babilonsko ime. On je *Sadrak*. Ime boga Aku svelo se na slova *ak*, i tako je potpuno deformisano.

- Umjesto da se zove *Mušalim Marduk*, Mihael nosi ime *Mešah*. Tako se ime log boga svelo na slovo *k*.

- Umjesto da se zove "*Ardi Nebu*", Azarija uzima ime "*Abednego*"- tako ime boga Nebu postaje "*nego*".² Svjesnim deformisanjem imena božanstava u svojoj novim babilonskim imenima, ova četiri mladića pokazuju svoju odlučnost suprotstavljanja religioznoj transformaciji.

b) Otpor u prehrani

Otpor izražen u smišljenom poigravanju riječima ne zadržava se na vlastitim imenima, nego ide i dalje.

1,8- "*Ali Danijel naumi (čvrsto odluči)*. " Nakon što su nam prikazane metode koje će Babilon koristili u kulturnoj i religioznoj transformaciji slijedi Danijelova reakcija. Drugim riječima - to je ono što Babilon planira, a sada ćemo vidjeti kako Danijel i njegovi drugovi reaguju na taj plan. Prvi otpor koji su pružili bio je iskrivljavanje imena božanstava u njihovim babilonskim imenima. Drugi njihov otpor bila je izmjena jelovnika.

Danijelova prvenstvena briga nije bila zdravstveno pilanje, nego religiozno. Danijel nije buntovnik samo žalo da bi bio buntovnik. On nije

¹ Danijel I, SDA Bible Commentary, 1976, IV, p. 759.

² Vidi Doukhan, *The Secret of Daniel*, pp. 18. 19.

nacionalista-fanatik koji se buni samo zato što je druge nacionalnosti. On shvata da namjera babilonske kulturne preobrazbe uključuje religioznu transformaciju. Jesti meso i piti vino koje se serviralo kao znak potčinjenosti Nabuhodonozoru kao bogu njemu je bilo neprihvatljivo. Zato Danijel kaže "Ne".

1, 12 - On vrlo učtivo traži drugi jelovnik. "*Nek nam se da bilje!*" Danijel koristi potpuno isti izraz za jelovnik koji on želi, a koji se nalazi u Prvoj Mojsijevoj. U tom tekstu Bog Stvoritelj određuje čovjekov jelovnik.

1. Moj. 1, 29: "*Evo, dao sam vam sve bilje.*"

Dan. 1, 12: "*Neka nam se daje varivo*"(bilje)!

To je jelovnik koji Danijel traži. Ovim stavom Danijel iznova sebe potčinjava Bogu Stvoritelju suprotstavljajući se bilo kom drugom božanstvu koje traži njegovu religioznu potčinjenost. Ovim stavom Danijel kaže: Ja pripadam Bogu, Stvoritelju neba i Zemlje, i moja potčinjenost pripada samo Njemu! Ovim stavom svaki puta kad sjeda za sto s jelom, on prešutno govori svima: Moj Bog je Bog Stvoritelj, koji je stvorio nebo i Zemlju.

Pored lekcije vjernosti koju možemo naučiti od Danijela, postoji još nešto čemu se možemo naučiti! Za Danijela postoji važna veza između vjere i života. Njegova religija nije ograničena samo na nevidljive duhovne istine nego uključuje i svakodnevni život. Danijelov primjer nas uči da vjera uključuje ne samo dušu nego i tijelo koji zajedno čine cjelinu. Biblijska religija je suprotna platonističkoj, koja vidi tijelo i materiju kao suprotstavljene duhu i misli.

Danijel nije isposnik ili asketa. Ovi mladići su bili lijepi i stasiti. Ako smo religiozni, to ne znači da trebamo biti ružni, natmureni ili ispijeni. Svijet često pretpostavlja da su ljudi vjere intelektualno slabi. Danijel nam daje na znanje da inteligencija i fizički razvoj nisu u sukobu.¹

Primijetimo kakav stav Danijel zauzima prema carevom predstavniku. Njegovo religiozno uvjerenje i njegovi ideali ga ne čine arogantnim. Suprotno tome, Danijel pristupa svojim pretpostavljenima u iskrenoj poniznosti i traži dozvolu za promjenu jelovnika. Religiozna arogantnost je strana učenju Biblije. Svetost ne isključuje humanost i pristojnost.

Danijel je mladić privlačne spoljašnjosti, vjeran svome Bogu i čvrst u svojoj vjernosti. Njegova vjernost ga čini poniznim. Stoga je prijatno nalaziti se u njegovom prisustvu. Danijel traži dozvolu za promjenu jelovnika i konačno dobija odobrenje. Ono je uslovno: na njima se mora vidjeti da jelovnik od povrća daje dobar izgled i zdravlje.

Pred sam kraj prvog poglavlja Bog interveniše. Sve do sada izgleda kao da je Bog odsutan. Tekst posljednji puta spominje Boga na

¹ Abraham Heschel, *God in Search of Man* (New York: 1955) p. 238.

početku prvog poglavlja i to u negativnom kontekstu - u kontekstu ropstva. Na kraju prvog poglavlja Bog se spominje u pozitivnom kontekstu.

U početku poglavlja Bog predaje cara Jehoakima i posuđe iz Hrama u ruke cara Nabuhodonozora. I na kraju prvog poglavlja Bog daje, ali ovog puta On daje znanje, razum i mudrost mladićima koji su mu vjerni. Izraz "*dade Bog*" (jevrejski *ntri*) koji se koristi u početku i na kraju prvog poglavlja, uokviruje te poglavlje i ukazuje na simetričnost dvije situacije. Prva situacija je kad Bog predaje narod u ropstvo, a druga kad Bog daje mudrost, znanje i razum onima koji su njegove sluge. To nam govori da Bog drži pod kontrolom obje situacije i da On svojim providenjem vodi sve događaje.

Struktura prvog poglavlja

A Ropstvo

B Pokušaj kulturnog i religioznog otuđenja.

B' Otpor tom pokušaju.

A' Sloboda¹

¹ Vidi Doukhan, *The Secret of Daniel*, p. 22.

2. Proročki san mnogobožackog cara

Tri su godine prošle od dolaska judejskih zarobljenika i Jeruzalema u Babilon. Događaji drugog poglavlja Danijelovc knjige dešavaju se u 603. godini prije nove ere. Danijel i njegovi prijatelji prošli su kroz završnu svečanost školovanja na babilonskom fakultetu poslije uspješno položenog najvažnijeg ispita, ispita pred carem. Od sada pa nadalje oni pripadaju takozvanoj klasi Kaldejaca.

Ubrzo nakon završnog ispita i završne svečanosti, u trenutku kad su se četvorica mladića uspela na ljestvici društvenog statusa, odigrao se događaj čije posljedice nisu bile samo lokalnog karaktera, nego su imale univerzalan značaj. Taj događaj neće biti samo lokalna vijest za to vrijeme, nego univerzalna vijest za sve epohe budućeg vremena, uključujući i naše vrijeme!

Babilonski car Nabuhodonozor je zaokupljen snom usnulim jedne noći, koji nije bio običan san, već proročka vizija. Probudio se duboko uznemiren. Danas ljudi ne pridaju veliki značaj snovima. Korijeni naših snova su, prema objašnjenju psihologa, u dubokim naslagama podsvijesti, gdje su pohranjene memorije iz našeg djetinjstva, koje izviru u snovima s vremena na vrijeme. A katkad su i plod opterećenog želuca hranom!

Međutim, drevni narodi nisu olako shvatali snove. Oni su ih smatrali porukama koje dolaze od njihovih božanstava.

2, 1 - "*Duh mu se uznemiri.*" "*Um mu se uznemiri.*" (prijevod NIV) Glagol *uznemiri* u jevrejskom originalu glasi *titpaem*. Tim se glagolom objašnjavaju careva osjećanja, prouzrokovana snom te noći. Korijen riječi *titpaem* znači: lupa ili udaranje koraka. Tako je udaralo srce cara nakon tog sna!

2, 2 - Car želi saznati ne samo san koji je zaboravio nego i njegovo značenje.

2,3- Treći stih doslovno preveden s jevrejskog ovako glasi: "*Moje srce kuca u težnji za razumijevanjem mog sna.*"

Zaboravljen san

Babilonski car jedino se sjeća daje sanjao značajan san. On osjeća da je važan ali se ne može sjetiti njegovog sadržaja. Nama može izgledati da

je careva izjava protivrječna: kako neko može tvrditi da je imao značajan san ako ga je zaboravio? Kako riješili tu dilemu?

U prijevodu Daničić i Karadžić imamo riječ *san* u jednini, a u jevrejskom originalu je u množini: *sнови*. Drugim riječima, to je slučaj kad se jedan san ponavljao nekoliko puta u noći. Da li vam se dogodi Jo da ste sanjali isti san nekoliko puta u toku jedne noći?

:•.-. Dok je te noći spavao, Nabuhodonozoru se ponavljao nekoliko puta isti san, ali je on ipak stalno zaboravljao njegov sadržaj. Među raznim objašnjenjima najvjerovatnije je objašnjenje koje spada u sferu natprirodnoga. Sam Bog je mogao prouzrokovati amneziju ili zaborav. I sami Babilonci su smatrali da je zaboravljanje sna već samo po sebi znak da dolazi od nekog božanstva. Kaldejci su aludirali na tu činjenicu riječima: "... *ne postoji čovjek na Zemlji koji može uraditi to što car traži... osim bogova koji ne žive među ljudima.*" (2, 10.11)¹

I zaista Nabuhodonozor se našao u neobranom grožđu: on zna da je san vrlo značajan s vrlo važnom porukom za njega. On je takođe uvjeren da san dolazi od Boga. Međutim, on ne zna sadržaj i koliko god više pokušava da se sjeti, to više vidi da ne može.

U isto vrijeme njegovo zaboravljanje sna postaje kriterij koji će mu pomoći da prosudi kompetentnost ili sposobnost onih koji tumače snove da kažu činjenice, a ne vještinu izmišljanja. Toga su i mudraci bili svjesni, i zato se niko nije usudio reći caru: Care, ovo si sanjao i ovo je tumačenje. Car je znao da će jedino onaj koji zna sadržaj sna dati i pravo tumačenje sna. Drugim riječima, tumačenje ne može biti nagađanje, nego mora biti potpuno tačno kao i sadržaj samoga sna. Zato car kaže: "... *recite mi san, i ja ću znati da li ga možete protumačiti.*" (2, 9, prijevod NIV) Car se ne želi zadovoljiti astrološkim pogađanjima. On želi da sazna sadržaj sna, i jedino onaj ko mu kaže sadržaj može mu reći i tumačenje.

Kao što vidimo, istina je unikatna i specifična!

U jednom trenutku car shvata da su ga obmanjivali ljudi koji su mu do sada laskali. Njegova zabrinutost se pretvara u gnjev i nasilje. On naređuje da se njegovi astrolozi pobiju. Gnjev i nasilje je često izraz zabrinutosti i straha. Neproporcionalna kazna za neznanje astrologa otkriva činjenicu daje car zabrinut i uplašen.

2, 5 - "... *bićete isječeni u komade i kuća vaša postaće bunište.*" ("*smetlišće*", prijevod L. Bakotića) Nabuhodonozor se ne šali, i njegove prijete se ne smiju zanemariti. Asirci i Babilonjani su bili poznati po svojoj okrutnosti. Isjeći čovjeka na dijelove je nešto što se doslovno dešavalo.

¹ Jacques Doukhan, *The Secret of Daniel* (Hagerstown: 2000), p. 25.

Molitva za razumijevanje tajne

2, 14 - Danijelov odgovor na carsku srdžbu: "... i Danijel mu reče mudro i taktično..." (NIV)

Nabuhodonozor je zabrinut i uplašen zbog sna, i zato naređuje pokolj. Aslrologe je obuzeo strah za svoje živote.

2, 15 - Međutim, Danijelova reakcija nije reakcija straha i zabrinutosti. Okolnosti ne diktiraju njegova osjećanja. Njegov odgovor na carevu naredbu je mudar i taktičan. On pita zapovjednika careve garde: "... zašto je tako nagla zapovijest od cara?"

2,18 - Potom Danijel odlazi svojim prijateljima da se zajednički mole Bogu nebeskom da saznaju šta znači ta tajna. To je prva molitva koju nalazimo u Knjizi proroka Danijela koja sadrži ukupno sedam molitava. To nije ritualna molitva. To nije molitva iz molitvenika. To nije molitva koja izvire iz sujevjerja. Ta molitva je vapaj k Bogu. Smrt čeka Danijela i njegove prijatelje. Oni očekuju odgovor.

Pogrešno je pretvarati molitvu u jednostavnu vježbu pobožnosti koja zadovoljava čovjekove psihološke potrebe. Molitva je susret sa stvarnom osobom, Osobom koja je izvan nas. Mi govorimo i tražimo Boga koji može odgovoriti. I zaista, Bog nebeski je odgovorio!

2, 19 - Prorok Danijel zna da se razumijevanje Božjih tajni ne dobija nekom tehnikom, mehanizmom ili intelektualnom sposobnošću.

2, 30 - Evo šta Danijel kaže o tome: "*Meni se ova tajna nije objavila mudrošću koja je bila u meni.*" Danijel shvata da odgovor na molitvu ne ovisi o onom koji se moli, nego o Onom kome se moli. Proces ide od gore ka dole, a ne od dole ka gore. Postoji očita razlika između molitve Danijela i molitve Kaldeja. Za Kaldeje sve se dešava na horizontalnoj razini, a ne na vertikalnoj razini Neba. Kao Simon vračar oni bi dali mnogo novca da saznaju kojom se vještinom može otkriti tajna sna (Djela 8, 18.19). Za njih je pristup Božjim sferama nezamisliv. Za Kaldeje bogovi su negdje gore daleko, i nezainteresovani su za čovjeka i događanja na Zemlji.

Za Danijela je sve drugačije. On zna da živi Bog može otkriti ne samo sadržinu sna već i njegovo tumačenje. Za Danijela Bog je zainteresovan za Čovjeka, i On želi da komunicira s ljudima. Njegov Bog poznaje sve tajne prošlosti i budućnosti. On ima povjerenje u Njega i moli se za otkrivanje tajne carevog sna. S njim su udružena i njegova tri druga u toploj molitvi...

Bog je čuo molitve i uslišio ih. Otkrio je tajnu sna i objasnio njegovo značenje. Danijel i njegovi drugovi su zahvalni Bogu.

San o carstvima

Danijel javlja Ariohu da zna sadržaj sna kao i tumačenje. Zatim izlazi pred cara. Već prve Danijelove riječi ukazuju na proročku prirodu carevog sna.

2, 31 - Jevrejski¹ glagol "hzh" koji se prevodi s "vidje" specifičan je izraz u Bibliji kojim se ukazuje da je riječ o proročkoj viziji (Iz. 1, 1; 2, 1; 13, 1; Amos 1, 1; Mihej 1, 1).²

Izraz *vidje* spominje se dva puta i prirodno dijeli viziju iz carevog sna na dva dijela: nakon prvog izraza "*Ti, care, vidje...*", slijedi opis kipa gigantskih proporcija, sastavljenim od četiri metala, čija se vrijednost postepeno smanjuje: počinje od zlatne glave a završava sa stopalama od gvozda i gline (2, 31-33).

Nakon prvog "*vidje*" imamo drugi izraz za *vidje* : "*Ti gledaše...*" koji nas upoznaje s drugim dijelom sna. Taj dio sna sadrži opis uništenja kipa, u koji udara kamen i satire ga. Kamen postaje velika planina koja ispunjava cijelu Zemlju (2, 34.35).

Vizija iz sna sadrži pogled u budućnost kojom će teći povijest poslije Nabuhodonozora i njegovog carstva. Prenesimo se u duhu u prošlost i slušajmo kako Danijel izlaže caru san i daje tumačenje. Dok Danijel govori, mi gledamo kako se razvijaju događaji budućnosti sve do kraja vremena, kad počinje vječnost.

Drevna blisko-istočna kultura je često koristila kipove ljudskog oblika da bi predstavila zamišljenu budućnost svijeta. Isto je tako broj četiri (četiri vrste metala - četiri svjetska carstva) značajan broj. Drevni narodi su ga često koristili kao simbol zemaljskih prostora (Dan. 7, 2; Ez. 37, 9; Otk. 7, 1).³

Carev san nam u slici kipa i kamena izlaže dva poretka u dvije dimenzije: zemaljski poredak metala (horizontalna dimenzija) i poredak kamena (vertikalna dimenzija). Pređimo sada na značenje ova dva poretka!

1. Zlatna glava - Babilon (605 - 539. pr.n.e.)

2, 37.38 - "*Ti si, care, car nad carevima, jer ti Bog nebeski dade carstvo, silu i krjepost i slavu: i gdje god žive sinovi ljudski, zvijeri poljske i ptice nebeske, dao li je u ruke, i postavio te gospodarem nad svim tim. Ti si ona gla va zlatna. "*

¹ tačnije, aramejski, prim. B.P.

² Isaiah 1, SDA Bible Commentary, 1976, IV, p. 94.

³ vidi, *The Secret of Danijel*, p. 29.

Nabuhodonozoru nije trebala Danijelova pomoć da razumije da zlatna glava predstavlja njegovo carstvo. Lista metala u silaznom poretku od glave do stopala nam ukazuju na kronološku progresiju.

• Riječ *glava* na jevrejskom i aramejskom znači *prvi* ili *početak*. Stoga Nabuhodonozoru nije bilo teško zaključili da je njegovo carstvo glava ili prvo carstvo.

• Zlato je bilo najpopularniji metal u Babilonu. Prilikom svog dolaska u Babilon, grčki povjesničar Herodot se divio obiljem zlata i njegovom korištenju u- hramovima i palačama. Zidovi, kipovi i drugi objekti prelivani zlatom svjedočili su o babilonskoj raskoši i slavi. Prorok Jeremija je usporedio Babilon sa zlatnom čašom (Jer. 51, 7).¹

• Titula "*car nad carevima*" i njegova vladavina nad svim što živi na Zemlji ukazuje na babilonsku superiornost nad drugim carstvima.

• Titula "*car nad carevima*" bila je oficijalna titula korištena na dvoru Babilona. Ezekijel koristi ovu titulu specifično za Nabuhodonozora (Ez. 26, 7).

Danijelova izjava caru nas podsjeća na paralelan tekst u Prvoj Mojsijevoj 1, 28 u kojem se koristi identičan tekst. Kao što je Adam bio prvi čovjek kome je dato pravo da vlada nad svim živim stvorenjima i cijelom prirodom, i kao što je s njime započela povijest Zemlje - isto je lako Nabuhodonozor bio postavljen kao prvi od tri cara kojima je Bog dao vlast nad svijetom. U isto vrijeme, ova vizija podsjeća Nabuhodonozora da on ovisi o Bogu. Sila koja je njemu dala podrazumijeva odgovornost prema onima koji su njemu podloženi.²

2. Prsa od srebra - Medo-Perzija (539-331. pr.n.c.)

2,39.44 - Izraz *car* je često sinonim za carstvo. "*Nakon tebe nastaje drugo carstvo.*" Nakon Babilona dolazi druga Imperija ili Carstvo, manje vrijedno od babilonskog. Kao što i vizija indirektno ukazuje (poslije zlata - srebro), srebro ima manju vrijednost od zlata. Isto tako i Danijel jasno izjavljuje daje to lako (2,39).

To drugo carstvo je carstvo Medijanaca i Perzijanaca. Uprkos većem geografskom prostranstvu kojim su vladali Medijanci i Perzijanci, njihovo carstvo je po kulturi bilo manje vrijedno od babilonskog. U stvari, Medijanci i Perzijanci su usvojili babilonsku civilizaciju koja je bila naprednija i složenija od njihove. (Babilon nije bio razrušen i zadržana je društvena i državna struktura.)

¹ Herodotus 1. 181, 183; 3. 1-7.

² Vidi *Hie Secret of Daniel*, p. 30.

- Biblija kaže da su prsa bila od srebra. Srebro je zaista bilo glavna karakteristika sljedećeg carstva. Perzijanci su koristili srebro u svom poreskom sistemu. Po Herodotu, satrapi su morali plaćati danak u srebru. Standardna monetarna vrijednost za Perzijance bilo je srebro.¹

3. Bedra od bronzne - Grčka (331-168. pr.n. e.)

Bronzana bedra predslavljaju carslvo Grčke. Melal bronza bio je karakterističan za to carslvo. Prorok Ezekijel ukazuje na bronzu kao valutu koju su koristili Grci (Ez. 27, 13). Grčka vojska je naročilo poznala po korištenju bronzanih štitova, kaciga., pa i oružja. Egipatski faraon Psametik čitao je latinske izreke tražeći načina da se osveti Perzijancima. Dobio je odgovor: "Osveta će doći s mora u rukama ljudi bronzne."²

Egipatski monarh je prihvatio taj odgovor s dozom skepticizma sve dok se jednoga jutra na obali nisu pojavila mrtva tijela potopljenih grčkih vojnika u njihovoj svjetlucajućoj bronzanoj opremi.

Tekst takođe kaže da će "*vladati cijelom Zemljom*". (2,39) Grci su osvojili Feniciju, Palestinu, Egipat. Granice Grčke su se protezale preko Perzije do Indije. Grčka kultura je preuzeta od strane cijelog svijeta. Grčki jezik se proširio po cijelom svijetu i grčka kultura ulice i na suvremenu kulturu svijeta.

4. Noge od željeza - Rim (168. pr.n. e.- 476. n. e.)

a) Metal

Nakon perioda bronzne, proročki san ukazuje na period željeza. Ono što je bronza bila za Grke, to je željezo bilo za Rimljane. Latinski pjesnik Virgil opisuje vojsku Grka naoružanu u bronzi: "Bronza odsjaja na njihovim oklopima i mačevima." Lukrecije suprotstavlja bronzu željezu Rima: "Korištenje bronzne je bilo poznato prije željeza... Bronzom su ljudi obrađivali zemlju... Bronzom su uzburkali valove rata."³ Ovakvi tekstovi latinske književnosti svjedoče o prijelazu bronzanog perioda Grčke u period željeza Rima.

Kad promatramo povijesnu realnost, rimska vojska je zaista bila vojska željeza: mačevi od željeza, štitovi od željeza, kacige od željeza i koplja od željeza!

¹ Herodotus 3. 89 - 95.

² Herodotus 2. 153, 154.

³ Vidi, *The Secret of Daniel*, p. 32.

b) Snaga i ponašanje

Fizička snaga. - Objašnjenje Danijela cilja na nešlo više od samog metala. Željezo takođe predstavlja snagu i ponašanje koje "lomi i satire sve u komadiće". (2, 40 - prijevod NIV)

Snaga državnog aparata i vladavine.- Rimsko carstvo se geografski raširilo dalje od svih prethodnih carstava. Rim je takođe razvio visoko napredni oblik političke uprave. Osim što je postao prva republika u povijesti, Rim je takođe imao najnapredniji administrativni sistem koji mu je omogućavao kontrolu nad narodima geografski udaljenim od centra. Ovakva državna uprava je održavala jedinstvo koje je štutilo mir u svijetu, poznat kao Pax Romana.

Tako dakle, Rim je imao željeznu vojsku i željeznu upravu. Cezarova povijesna izjava se u potpunosti slaže s proročanstvom Danijela: "Veni, vidi, vici!" (Dodoh, vidjeh, pobijedih!) Galija, Druidi, Kartaga, Izrael doživjeli su na svojoj koži šta znače riječi proroka Danijela da će Rim satirali i razbijali sve u komade.

c) Dužina vladavine Rima

Dužina vladavine Rima je takođe bila znak njegove snage. Rimski vladavina je trajala oko 650 godina - mnogo duže nego ijedno carstvo prije njega.

Stopala od željeza i gline -podijeljena carstva

Iako je Rimsko carstvo bilo najduže po trajanju, snazi i geografskoj širini, u proročkom objašnjenju, na naše iznenađenje, odvojen je samo jedan stih da objasni prirodu tog carstva (2, 40). S druge strane, za period stopala načinjenih od željeza i gline koje nastaje odmah nakon nogu od željeza odvojeno je tri stiha. Dakle tri puta više! Danijel naročitu pažnju posvećuje periodu željeza i gline. Tekst ne opisuje novonastala carstva na teritoriji Rimske imperije kao drugačija od željeznog carstva koje im je prethodilo. Prije bi se moglo reći da ona i dalje pripadaju četvrtom carstvu, kao što i prisustvo željeza u stopalama na to ukazuje. Međutim, glina koja je pomiješana sa željezom kao novi element, čini ovaj period karakterističnim.

Tri karakteristike perioda željeza i gline

2, 41 - To će biti "*podijeljeno carstvo*". Pomiješanost željeza i gline ukazuje na podijeljenost među njima. To je vrlo važno da zapazimo. Period koji je prethodio ovome bio je period jedinstva - ujedinjenosti Rimske imperije (Pax Romana). Tom periodu jedinstva slijedi period

razjedinjenosti. Ako retrospektivno pogledamo u prošlost povijesti, zapazićemo da je to tačno. Nasljednici Rimskog carstva su deset razjedinjenih carstava.

Poslije pada Rimskog carstva do danas države na teritoriji bivše Imperije nikad više nisu postigle jedinstvo, i prema riječima proroka, nikad to neće ni postići!

2, 42 - "*Carstvo će biti nešto jako a nešto slabo.*"

U samom tekstu krije se objašnjenje značenja tih riječi. Željezo je jako a glina je slaba. Ta podijeljena carstva će biti jaka i slaba - sastavljena od jakih i slabih, od bogatih i siromašnih nacija.

Reprezentativna funkcija gline. - Međutim, željezo i glina znači nešto više nego samo "*jako i slabo*". U prethodnim carstvima svako od različitih metala imalo je svoju reprezentativnu funkciju.

Na primjer, zlato predstavlja Babilon, srebro Medo-Perziju, bronza Grčku i željezo Rim. U tom smislu i glina ima svoju određenu reprezentativnu ulogu. Sve do stopala imali smo metale koji su predstavljali političku silu. Sad se odjednom pojavljuje nešto što nije metal, nešto što je po svojoj prirodi drugačije od metala. Glina je drugačija od svih ostalih. Staviše, Danijel je određen kad kaže daje ta glina lončarska - materija koja se obrađuje.¹

Biblija koristi sliku gline, naročito lončarske gline, u kontekstu stvaranja: "*Ali sada, Gospode. Ti si naš Otac! Mi smo glina, a Ti si naš lončar; i svi smo djelo ruku Tvojih.*" (Iz. 64, 8)

Kad god Biblija koristi riječ "*glina*", ta je riječ uvijek popraćena riječju "*lončar*", i ona uvijek ukazuje na ljudska bića u njihovom odnosu prema Bogu i njihovoj ovisnosti o Bogu. Stoga spominjanje gline ima jak religiozni naglasak. Iz tog razloga, korištenje izraza lončarske gline u stopalama predstavlja silu koja nije samo politička kao što su prethodne bile, nego je i religiozna.

Povijesno gledano, to znači da će nakon raspada Rimske imperije, nova sila koja će stupiti na svjetsku scenu biti religiozna sila, koja će imati i političke elemente naslijeđene od željeznog Rima. Ta religiozno-politička sila treba da postoji i danas, pošlo nam proročki tekst govori da će ona postojati sve do kraja vremena. Kamen koji će udariti lik, upravo će udariti u njegova stopala od željeza i gline. To je vrijeme kraja. To sve znači da ova sila stvarno postoji i u naše vrijeme.

Prema većini jevrejskih komentatora, ova neobična političko-religiozna sila nije niko drugi nego kršćanstvo. To je religija koju je

¹ Ibid., p. 34.

prihvatila Rimsku imperiju. To je religija koja je postala državna religija Rima.¹

U nebeskoj viziji koju Danijel vidi i koju anđeo objašnjava dolazi do metamorfoze svjetovne sile stare Imperije u religioznu silu - kršćanstvo. Kršćanstvo, do nedavno progonjeno, sada je prihvaćeno od Imperije u licu imperatora Konstantina kao religija Imperije. Kršćanstvo kao državna religija sada dobija ne samo religioznu već i političku silu!

2, 43 - "A što si vidio gvožđe pomiješano s glinom grnčarskom, to će se oni pomiješati (biće izmiješani)..."

Dvije karakteristike opisuju stanje kakvo će biti do kraja. Po prvi puta umjesto jednine koristi se množina "carevi" (2, 44), dok smo ranije imali uvijek po jedno carstvo. Prethodni stih opisuje pokušaje ujedinjavanja tih careva (država Evrope). Međutim, prema ovom proročanstvu, to se neće nikad ostvariti. Tekst nam takođe daje jasnu vezu s drevnim Babilonom.

Danijel koristi izraz "plg" što na jevrejskom jeziku znači *razdijeljeno* (carstvo). Korijen ove jevrejske riječi od koje dolazi riječ "peleg", biblijska tradicija povezuje s kulom babilonskom: "... bješe ime Peleg... jer se u njega vo vrijeme razdvoji zemlja." (1. Moj. 10,25)²

Proročanstvo Danijela predviđa događaj koji je sličan događaju prilikom gradnje kule babilonske. U izvještaju Prve Mojsijeve Bog silazi s Neba u trenutku kad su se ljudi svijeta ujedinili u strahu da će biti uništeni nekim novim potopom, te su počeli graditi visoku kulu (1. Moj. 11,4). Međutim, Bog je intervenirao miješanjem jezika, i tako je došlo do razilaženja graditelja. Isto će tako na kraju vremena Bog intervenirati kad svjetske sile, zbog straha od uništenja, budu pokušale da se ujedine.

Mi danas živimo u svijetu koji pokušava da se ujedini u različitim sferama. Nikada u povijesti svijeta nije bilo tako mnogo pokušaja za jedinstvom. To je jedna od tipičnih i najistaknutijih karakteristika moderne politike. Po prvi put, sile svijeta osjećaju potrebu zblizavanja i ujedinjenja. Alijanse i savezi ohrabruju se u svim sferama:

- a) politički: NATO, UN
- b) ekonomski: EEZ, OPEC
- c) religiozni: Ekumenski pokret
- d) političko-religiozni: Kršćanska desnica (Amerika).

Ne tako davno u svijetu se počelo sve više govoriti o jednoj novoj alijansi koja bi nakon pada komunizma obuhvatala sve kontinente i ideologije svijeta. Nova politika je prihvatila ideju o novom svjetskom poretku.

¹ Nosson Scherman and Meir Zlotowitz, eds., *Daniel*, Art Scroll Tanach Series (Brooklyn: Mesorah Pubns., 1979), p. 105.

² Vidi *The Secret of Daniel*, p. 36.

Kamen

A sada ulazimo u najvažniji dio vizije! Ovaj dio je zauzimao najveći dio carevog sna, i to je fokusna tačka prema kojoj se sve kreće i gdje se sve završava. To je drugi dio carevog sna.

2, 44 - "*U vrijeme tih careva Bog će nebeski podignuti carstvo.*" Ovaj period je jedini period karakterističan po akciji. Sve do ovog momenta inspirisane riječi su se koncentrisale na stanje stvari ili kvalitetu (podijeljeno, jako, slabo - 2,42).

U objašnjenju prvog dijela sna, koji se odnosi na svjetska carstva zaključno sa stopalama od gline i željeza, Danijel započinje izrazom "*Bog nebeski*" (2,37). Drugi dio sna koji govori o kamenu takodje započinje s "*Bogom nebeskim*" (2, 44).

Isti izraz dijeli san na dva dijela. U prvom dijelu - u prvom poretku stvari - carstva su data čovječanstvu. U drugom dijelu - u drugom poretku stvari - "*Bog nebeski*" lično uspostavlja carstvo koje je pod Njegovom punom kontrolom.

Ovo drugo, Božje carstvo, potpuno je drugačije od ostalih carstava. Postoji kontrast u materijalima: raznolikosti metala kipa i jedinstva stijene. Drugi poredak, poredak stijene, sastoji se samo od jednog carstva, dok se prvi poredak sastojao od nekoliko različitih materijala (zlato, srebro, bronza, željezo, glina).

Biblija koristi slike kamena i stijene u kontekstu saveza čovjeka s Bogom:

- žrtveni oltar (2. Moj. 20, 25)
- Solomunov Hram (1. Car. 6, 7)
- Deset zapovijesti (2. Moj. 24, 12)

Kamen ili stijena u svom prirodnom obliku, kao materijal za gradnju, simbolizira božansku dimenziju, samog Boga i Mesiju (Ps. 118, 22; Iz. 28, 16).¹

S druge strane, biblijske slike kojima se opisuje gradnja idola od metala ukazuju na religiju koja je horizontalnih dimenzija, to jest koja dolazi od čovjeka. Knjiga proroka Danijela uvijek povezuje metale s činom idolopoklonstva (3, 5; 5, 4.23).

Kamen i stijena predstavljaju carstvo Božje, a metali predstavljaju ljudska carstva. Glina predstavlja religioznu dimenziju, ali zbog svoje povezanosti sa željezom, ona gubi biblijsko značenje čiste religije.

¹ Ibid., p. 37.

Porijeklo kamena

2, 34.45 - Iznenadno pojavljivanje i brzo kretanje kamena koji ne baca ljudska ruka oštra je suprotnost nepokretnom karakteru metala. Carstvo stijene je drugačije od carstava kipa po tome što ga podiže Bog nebeski (2,44). Carstvo stijene je s Neba.

U svom objašnjenju Danijel vidi stijenu kao "*planinu*" (2, 45). Po babilonskom vjerovanju, planina je temelj nebeske rezidencije vrhovnog boga neba. Stoga je za Nabuhodonozora taslika potpuno jasna. On shvata da je vječno carstvo potpuno drugačije prirode.

Za jevrejskog proroka planina simbolizira Sion. Psalam 48, 2 govori o gori Sion koja se nalazi u visinama nebeskim. Simbolički termin koji se koristi za gornji Sion je "*Gora zborna, strana sjeverna*". (Iz. 14, 13)

Aramejska riječ *tur* je identična jevrejskoj riječi *cur* koja znači *kamen*. Biblija često koristi taj izraz kao simbol samog Boga.

Priroda kamena

Kip i kamen su oštro suprotstavljeni jedno drugom. Stijena ili kamen udara u kip. Glagol *udariti* (2, 34) izražava sukob između dva poretka koje predstavljaju kip i stijena. Carstvo koje Bog uspostavlja nije ogranak ili nastavak čovjekovog carstva. Sva ljudska carstva su smrvljena u paramparčad (2, 35) i potpuno uništena (2,44). Ona iščezavaju ne ostavljajući ni traga za sobom (2.35). Novo carstvo, novi poredak nema nikakve veze s prethodnim carstvima. Čak je i glina uništena zajedno sa željezom (2, 35.45).

a)- Glavna razlika između dva poretka sastoji se u tome što - Božje carstvo dolazi iz svemirskih sfera. Kamen koji se odvalio od planine ponovo postaje planina (2, 35), a od starog poretka ne ostaje ništa,

b)- Novo carstvo, kaže proroštvo, trajaće vječno (2, 44).

Zemaljska carstva su bila privremena, i sva su najzad propala. Posljednje carstvo će biti vječno carstvo. Vječno carstvo je porazilo privremena carstva,

c) Gigantski kip koji je Nabuhodonozor vidio u snu je sitni patuljak u odnosu na planinu koja je ispunila cijelu Zemlju. Beskonačno nadvlađuje ono što je konačno.

Nabuhodonozorova molitva

2, 46 - Nakon ovakvog sna i vizije, molitva je jedini mogući odgovor. "*Tada car Nabuhodonozor pade na lice svoje, i pokloni se Danijelu.*" Ovo je druga molitva po redu u Danijelovoj knjizi.

Car se nije htio obratiti Bogu nebeskom. Bog je još suviše udaljen za njega, suviše stran! Veličanstvo Neba ga je suviše uznemirilo. Umjesto da se okrene i obrati Bogu nebeskome, Nabuhodonozorov položaj tijela je okrenut prema Danijelu. Ipak, to ne znači da Nabuhodonozor misli da je Danijel Bog.

Prema svjedočanstvu povjesničara Josipa Flavija, Aleksandar Veliki je pao na zemlju pred svećenikom Jeruzalema i rekao: "Ja se ne klanjam pred njim, nego pred Bogom pred kojim on ima čast da bude svećenik." Isto je tako Nabuhodonozor priznao Božju suverenost:

2, 47 - *"Tvoj Bog je Bog nad bogovima."* Međutim, padajući na lice i klanjajući se pred Danijelom, car se samo na izgled pokorio *"Gospodaru nad carevima"*. Izraz *"Gospodar nad carevima"* je u stvari drugo ime za Marduka, babilonskog boga plemstva, i za boga Nabu-a, sina Mardukovog. Stoga je carevo priznanje prilično sumnjivo. Babilonski car još nije shvatio ko je u stvari Bog. Slikovito rečeno, on govori Bogu Danijelovom, a namiguje svome bogu.

Car se nije promijenio. Stoga taj rasplet nema sretan završetak. Car ne čini očekivani korak naprijed - ne izražava poniznost ni pokajanje. Umjesto da je njegov odgovor vertikalne prirode, on je isključivo horizontalan: okrenut je Danijelu. Nabuhodonozor priznaje vrijednost Danijela, i tu se sve završava. Religija Nabuhodonozora ne ide dalje od ljudskog bića.

Njegova je molitva pomiješana s ponosom. On više voli svoju sopstvenu religiju i stavlja svoj idol iznad pravog Boga. Lakše mu je pokloniti se pred idolom ili ljudskim bićem negoli pred nevidljivim Bogom!

Natprirodno otkriven san i njegovo tumačenje nije imalo željeni efekat na cara. Nabuhodonozor sada vjeruje da postoji živi Bog, ali on sam mu se još nije poklonio niti ga prihvatio. On izbjegava odnos s nevidljivim Bogom koji otkriva budućnost. Božji plan za Nabuhodonozora do ovog trenutka nije uspio.

- Nije teško prepoznati povijesnu tačnost Danijelovog proročanstva. Mi s lakoćom prepoznamo i identifikujemo carstva Babilonjana, Medijanaca i Perzijanaca, Grka, Rimljana i naroda podijeljene Evrope.

- Poslije saznanja čudesnog sadržaja sna cara Nabuhodonozora, kakav je utisak to otkriće ostavilo na nas? Mi možemo biti uvjereni da je Bog dao san i otkrio tajnu caru, ali kad je riječ o carstvu nebeskom mi možemo ostati sumnjalice.

- S druge strane, jedini je razlog zbog kojeg je dat taj proročki san, ne samo Nabuhodonozora već i svakom od nas lično, da nas uvjeri u povijesnost svih događaja i z, sna, uključujući i nebesko carstvo.

Sva navedena zemaljska carstva nisu ništa drugo nego privremeni kronološki orijentiri koji nas konačno upućuju na vječni cilj. Oni su dani da nam pokažu kad će u vremenu povijesti čovječanstva nastali Božje carstvo. Mi možemo shvatiti, na osnovu veličanstvene proročke sadržine drugog poglavlja Danijelove knjige, da se nalazimo na kraju vremena.

Literarna struktura poglavlja

A Nabuhodonozorov zaboravljeni san (2, 1-13)

a) Tri dijaJoga (Nabuhodonozor i Kaldejci)

b) Nabuhodonozorova zapovijest

B Danijelova molitva (2, 14-23)

a) Tri molbe (Danijel zArioh, car. Bog)

b) Danijelova molitva i zahvalnost

B' Danijelu san otkriven (2, 19-30).

a) Tri dijaloza (Danijel-Arioh; Arioh-car, car -Danijel).

b) Danijelovo izlaganje sna.

I Ekspozicija sna

a) *"Ti vidje kip. "(2,31)*

b) *"Ti gledaše...kamen/planina." (2, 34.35) "*

II Interpretacija

a) *"Bog nebeski dade li carstvo. " (2, -37)*

b) *"Bog nebeski će podići carstvo. " (2, » 44)*

A' Nabuhodonozorova molitva

Tri careve akcije (pao na lice, odgovorio, uzdigao Danijela).¹

¹ Ibid., p. 42.

3. Užarena peć

U trećem poglavlju Danijelove knjige susrećemo se s novim kipom. Međutim, ovog puta kip ne dolazi od Boga kao onaj iz sna, nego je rezultat Nabuhodonozorovih želja i zamisli (3, 1). Iako je razumio, po kipu koji mu je Bog pokazao u snu, da će njegovo carstvo biti privremeno (samo je glava bila zlatna), Nabuhodonozor je odlučio da se usprotivi od Boga datom snu. Odlučio je da sam kroji povijest svijeta i da njegovo carstvo bude vječno. Car naređuje da se izgradi vrlo sličan kip onome koji mu je Bog pokazao u snu, ali s jednom bitnom razlikom. San od Boga, u slici kipa čija je samo glava bila zlatna, pokazivao mu je da je njegovo carstvo privremeno. Kip koji on sada pravi je ogroman, i to cijeli zlatan, čime je Nabuhodonozor želio reći da njegovo carstvo neće biti vremenski ograničeno. On želi carstvo koje će doseći do samih stopala - a to znači da će trajati vječno. Po čemu znamo da on želi da njegovo carstvo bude vječno?

2, 44 - *"U vrijeme tih careva Bog će podignuti zpostaviti carstvo koje se do vijeka neće rasuti (trajaće vječno)."* Riječ *"postaviti"* na aramejskom originalu *haqim* (koja se u 2, 44 koristi u kontekstu Božjeg vječnog carstva), postaje ključna riječ u trećem poglavlju, koja se ponavlja kao refren:

- *"Car Nabuhodnozor postavi (načini) zlatni lik."* (3, 1)
- *"I posla car da se saberu knezovi... da dođu da se osveti lik što ga postavi car Nabuhodonozor."* (3, 2)
- *"... da se osveti lik što ga postavi car Nabuhodonozor."* (3, 3)
- *"...poklonite se zlatnom liku koji postavi car Nabuhodonozor."* (3, 5)
- *"...I pokloniše se zlatnom liku što ga postavi car Nabuhodonozor,"* (3, 7)
- *"Imaju ljudi Jevreji ...ne haju za te, i ne poštuju bogova tvojih, i ne klanjaju se zlatnom liku koji si postavio."* (3, 12)
- *"Nabuhodonozor progovori i reče: "Je li istina ... da se ne klanjate zlatnom liku kojiposlavih?"* (3, 14)
- *"... bogovima tvojim nećemo služiti niti ćemo se pokloniti zlatnom liku, koji si postavio."* (3, 18)¹

¹ Jacques Doukhan, *The Secret of Daniel* (Hagerstown: 2000), p. 44.

Izraz *postaviti* koji se pojavljuje u drugom poglavlju u vezi s Bogom "*koji će postaviti vječno carstvo*", ima eho u trećem poglavlju (osam puta se ponavlja), u caru koji takode želi postaviti svoje carstvo koje će trajati vječno.

Nabuhodonozor odlučuje da se suprotstavi Bogu i Njegovoj suverenosti, i sebi pripisuje attribute božanstva. U trećem poglavlju nalazimo opis borbe između dobra i zla, oličenoj u osobi koja pripisuje sebi prerogative koji pripadaju samo Bogu. To je pobuna protiv Boga. U njoj je prikazan odjek borbe između Babilona i Jeruzalema.

Babilonski kompleks

Zlatan lik velikih proporcija podignut je na širokom polju (jevrejski *biqah*), po imenu Dura (3, 1). Prije Nabuhodonozorovog, Babilona, drevna babilonska kula takođe se počela graditi na jednom širokom polju (*biqah*, 1. Moj. 11, 2).¹

Ne samo što se kula babilonska i zlatan lik grade na širokom polju već je najvjerojatnije da su bili građeni na istom geografskom području koje se prvobitno zvalo Ravnica Senarska, a u vrijeme Nabuhodonozora zvalo se Dura.

Arheološke iskopine su potvrdile postojanje mjesta koje na arapskom i danas nosi isto ime (Tolul Dura). Nalazi se pet kilometara južno od Babilona, blizu rijeke Dure koja se nedaleko uliva u rijeku Eufrat. Iскопine su otkrile platformu visine oko jedan metar, površine oko 13 kvadratnih metara. Na jednoj ovakvoj platformi mogao se izgraditi takav lik. Prema tome, na istom geografskom području građena je kula babilonska i podignut zlatan lik.²

Babilonska kula i zlatan lik - simboli pobune protiv Boga

3, 2 - Ceremonija na koju Nabuhodonozor poziva predstavnike vazalnih naroda je religiozna ceremonija. On ih poziva na posvećenje velikog zlatnog lika, "*da dođu da se osveti lik što ga postavi Nabuhodonozor*". Izraz "*da se osveti*" koji se ovdje koristi na jevrejskom jeziku glasi *hanukah*.

Biblija koristi ovaj izraz kad se posvećuje oltar i hram (4.Moj.7, 10; 2. Dn. 7, 9). Nabuhodonozorove namjere su vrlo jasne. On očekuje da se njegov zlatni lik obožava.

¹ Andre Parrot, *The Tower of Babel* (New York: 1955), p. 15.

² Vidi *The Secret of Daniel*, p. 45.

Nabuhodonozor naređuje da se predstavnici svih vazalnih država poklone pred zlatnim kipom. Nabuhodonozor koji je pao i poklonio se pred Danijelom i Bogom nebeskim, sada naređuje da se ista gesta bogoštovanja ukaže njegovom zlatnom liku: da svi padnu i poklone se. Car je poželio zamijeniti Boga i sebi pripisuje božanske karakteristike.

Svet i univerzalan akt, netolerancija i jednolikost

Paralela između starog Babilona i Nabuhodonozorovog Babilona se nastavlja.

A u vrijeme starog Babilona sav svijet se sakupio u polju, udružen u zajedničkom svetom aktu koji je značio pobunu protiv Boga (1. Moj, 11,1-4).

A Nabuhodonozor sakuplja predstavnike cijelog svijeta:

"... *upravitelje, vojvode, starješine, rizničare, sudije, nastojnike i sve vlastele zemaljske*" na istom geografskom području i poziva ih da se ujedine u aktu posvećenja, to jest obožavanja.

B Nabuhodonozorov Babilon ne toleriše različitost.

B' I drevni Babilon je težio da nametne zajednicu jednolikosti pozivajući na slogu u izgradnji kule: "*Hajde da saizidamo grad i kulu... da stečemo sebi ime...*" (1. Moj. 11,4) Jednolikost metala (cijeli kip od zlata) i mjere ovog kipa takođe izražavaju težnju modernog Babilona za jednolikošću. Kao reakcija na kip koji mu je Bog pokazao u snu, sastavljen od više različitih metala, koji predstavljaju više carstava, Nabuhodonozor gradi kip od jednog metala, koji predstavlja jedno carstvo - zlatno carstvo. On ne samo što odbacuje ideju o nastanku nekog drugog carstva nego odbacuje i koncept različitosti. Sve mora biti isto -jednolično! To se ogleda u jednakosti mjera kipa:

a) visina 60 lakata

b) širina 6 lakata

Broj šezdeset ili broj šest moramo razumjeti u njegovom kulturnom kontekstu. Sumersko-akadski numerološki sistem je sekstinski - sve se vrti oko broja šest. On se razlikuje od egipatskog koji smo mi prihvatili. Međutim, i babilonski sistem se održao: i danas se koristi na području vremena i prostora (60 minuta, 60 sekundi, 360 stepeni).

U Babilonu je simbol broja 6 predstavljao ideju jedinstva. Time što gradi lik od jednakog metala čija visina takođe naglašava ideju jedinstva, Nabuhodonozor želi nametnuti svoju volju za jednoobraznošću.¹

• Jedno carstvo i jedna religija! To je njegov cilj.

¹ Ibid., p. 46.

Hitler je takođe tražio takvu vrstu jedinstva: marširanje strojevim korakom, isti pozdrav: heil Hitler i istu gestakulaciju. Hitlerov znanstvenik Mengele je vršio znanstvene opite u potrazi za jednoličnom rasom. I Staljin je tražio takvu vrstu jedinstva.

Kad je takva jednolikost ideal, tada svako javno izražavanje ideje o različitosti *izaziva* sumnju. Teško svakom ko štrči!

3,6- Prilikom ceremonije obožavanja zlatnog lika car prijete svakome ko misli i ponaša se drugačije. *"A ko ne bi pao i poklonio se, onaj čas biće bačen u peć ognjenu i užarenu."* Religija koja se ovdje opisuje je nametnuta. Ona nije rezultat sopstvenog izbora kome je prethodilo razmišljanje i lično uvjerenje. U takvoj religiji noge se savijaju u znak klanjanja, ali je srce daleko. To je religija birokrata, ovaca i automata. To su stvarno protutipovi koje susrećemo u Duri.

Prvi na listi pozvanih da dođu i poklone se carevom liku su birokrate. Primijetimo da lista ide od najviše dužnosti u carstvu do najniže. Njihovo klanjanje je formalnost. Oni su tu da bi očuvali svoju poziciju i održali se na svojoj društvenoj ljestvici. Nakon liste oficijalnih gostiju slijedi običan narod. Narod kome treba usmjerenje, kome je potreban početni signal za klanjanje. Echo jednolikosti izražen je u četiri stiha koja odzvanjaju u repeticiji.¹

- *"I posla car Nabuhodonozor da saberu knezove, upravitelje i vojvode, starješine, rizničare, sudije, nastojnike i sve vlastele zemaljske, da dođu da se osveti lik što ga postavi car Nabuhodonozor.*

- *Tada se skupiše knezovi, upravitelji i vojvode, starješine, rizničari, sudije, nastojnici, i svi vlastelji zemaljski, da se osveti lik što ga postavi car Nabuhodonozor. i stadoše pred likom što ga posta vi car Nabuhodonozor...*

- *Kad čujete rog, svirale, kitare, gusle, psa zlire, pjevanje i svkojake svirke, popadajte i poklonite se zlatnom liku, koji postavi car Nabuhodonozor...*

- *Zato svi narodi kako čuše rog, svirale, kitare, gusle, psaltire i svakojake svirke, popadaše svi narodi, plemena i jezici, i pokloniše se zlatnome liku koji postavi car Nabuhodonozor."* (3,2.3.5.7)

Ovi dugački stihovi, namjerno dugački, označavaju automatizirano i jednolično obožavanje uz satiričnu tehniku repeticije.

¹ Ibid., p. 47.

Muzika i naglasak na estetiku, na trenutno i istovremeno

Muzika igra važnu ulogu u cijelom ambijentu! Zastupljena su tri duvačka instrumenta, a isto tako i tri žičana instrumenta. Dupli broj tri je simbol perfekcije. O svemu se vodi računa. Sve je izmjereno. Postoji zaokupiranost vanjskim izgledom. S druge strane, sve je tako sterilno i jednolično. Administracija Babilona je preokupirana strukturom i pravilima. Formalizam religije Babilona dominira nad duhovnom istinom. Primarna uloga muzike u ovakvom kontekstu je da proizvede iluziju religioznog doživljaja. Drevni narodi su znali kako da koriste muziku da bi pobudili mističan doživljaj. Muzika je odavno povezana s upotrebom droge i izazivanjem doživljaja ekstaze. Pri ovakvoj muzici sve se svodi na nivo emocija i nervnog sistema.¹

U naše vrijeme mi smo takođe svjedoci uticaja muzike na mase. Pjevači i muzičari i danas imaju isto tako veliku moć nad masama vjernih obožavatelja. Više nije potrebna ni poruka pjesme da bi se slušaoci osvojili. Taj fenomen je izvršio invaziju i na religiozne zajednice. Obeshrabruje se korištenje uma i razmišljanje. Međutim, istinsko obožavanje Boga uključuje cijelu osobu, bez zapostavljanja bilo kojeg dijela ljudskog bića.

U ravnici Duri propovjednici Babilona ne troše vrijeme da bi predočili argumente za takvo bogoštovanje. Muzika je dovoljna da utiče na sve prisutne.

U tekstu se nekoliko puta stavlja naglasak na sadašnje i trenutno: "*Čim čujete... padnite i poklonite se!*" Današnja kasina, noćni klubovi i mjesta slična ovima koriste takođe mističnu moć muzike i prigušeno, neprirodno svijetlo predočavajući nerealnu stvarnost kao nešto bolje i potičući na ono što se dešava trenutno: "*Sada jedi, sada pij, sad se kockaj, sad čini blud!*" - Kao da za sve to nema onog sutra! - A to će sutra dovesti ošamućenu osobu u prirodnu realnost.

Užarena peć

Nedaleko od zlatnog kipa stajala je prijetnja užarene peći svima koji ne pristanu uz većinu.

Poznato je da je u Larsi, južno od Babilona, još od sedmog stoljeća prije naše ere, praktikovano spaljivanje u užarenoj peći. Ta -praksa se koristila još od vremena Hamurabija i Abrahama.² Arheološke iskopine su

¹ Ibid., p. 48.

² Moses Alshekh, *The Rose of Sharon* (Venice: 1952)

potvrdile postojanje takvih peći oko samog Babilona. Drevni Babilon je takode koristio slične peći za pečenje opeka pri građenju babilonske kule.

Prema Diodoriju, Kartaginjani su izgradili peć u podnožju brončanog kipa svog boga. Dio njihovog religioznog rituala bilo je bacanje živih beba u užarene peći.¹

3, 6 - Nasilnička, netolerantna i bezosjećajna religija usmjerena je na sadašnjost: "A ko ne bi pao i poklonio se, onaj čas biće bačen u peć ognjenu i užarenu."

Optužbe Kaldeja

Kao i u prvom poglavlju, tri mlada Jevrejina se ne povode za masom, i njihovo ponašanje štrči tako da ih svi vide. Iz teksta se ne može zaključiti gdje su se oni nalazili dok su se drugi klanjali. Možda se nisu obazirali na edikt koji je obavezivao na dolazak u polje Duri, te su ostali u svojim domovima. Možda su i bili u polju, ali se nisu poklonili kad su svi pali na zemlju da se poklone. Bilo kako bilo, oni su bili meta promatrača zavidljivih Kaldeja.

3,8- "A neki Kaldeji taj čas dođoše i tužiše Jevreje."

Zapazimo da tekst kaže "Jevreje". Vrlo je moguće da je bilo više od trojice Jevreja koji se nisu htjeli pokloniti kipu. Međutim, Kaldeji, babilonske birokrate, koji su zauzimali važan položaj u Babilonu, usmjerili su svoju pažnju na trojicu mladića koji su takođe imali visok položaj u društvu. Kaldeji su gledali na nedavno uzdizanje jevrejskih mladića kao na opasnost koja prijete njihovoj poziciji. Bio je to izrazili primjer zavisti pa i antisemitizma, koji na Jevreje gleda kao opasnost po naciju. Kaldeji su na ove mladiće gledali kao na rivale, i sada se našao idealan povod da ih se riješe.

Što se Danijela liče, on je imao funkciju *satrapa*, što je bio viši položaj od birokrata Kaldeja. Stoga je Danijel bio izvan njihovog domašaja. Vrlo je moguće da je on bio negdje na dužnosti van zemlje. Posljednje što je zapisano o njemu do tog trenutka jeste da je bio na službi u carskom dvoru (2, 49).

Pred carem

3, 14 - Car se uzdržava i ne naređuje brzo izvršenje kazne. On ih dobro poznaje. Već nekoliko godina oni su u službi caru. Zato im daje šansu. Nabuhodonozor pita da li su oni namjerno prezreli njegovu naredbu. Možda im naredba nije bila jasno prenijeta. Možda nisu shvatili ozbiljnost situacije.

¹ Vidi The Secret of Daniel, str. 49.

Zato car ponavlja naredbu riječ po riječ (3, 15). Tri mladića potvrđuju da su primili originalnu poruku i shvatili njenu ozbiljnost, ali odbijaju da joj se pokore.

Sukob dviju religija

Sukob koji nastaje govori nam o dva nepomirljiva religiozna mentaliteta. Religija Babilona nasilnički prisiljava na bogoštovanje. Ona stavlja naglasak na trenutno (sada), kao da ne postoji sutra! "*Sada kad čujete rog, svirale... da se poklonite... ako li se ne poklonite, onaj čas bićete bačeni u peć ognjenu.*" (3, 15) Za cara je bitno samo ono *sada*. Za religiju svijeta takođe je bitno samo *sada*!

S druge strane, religija Jeruzalema nema ničeg nasilničkog u sebi. Ne postoji ništa što bi bilo osvetničko. Nema prijetnje: "Gorjećeš u paklu..." - Religija Biblije to ne poznaje. Za razliku od babilonske religije, religija Jeruzalema je usmjerena ka budućnosti: "*Evo, Bog naš, kojemu mi služimo, može nas izbaviti iz peći ognjene i užarene; izbavićenas iz tvojih ruku. care.*" (3, 17)

Tri mladića, na carevu prijetnju koja glasi: "... *ako se ne poklonite... bićete bačeni u peć ognjenu...*", odgovaraju: "*A i da ne bi, znaj care... nećemo se pokloniti.*" Ovo "*A i da ne bi*" govori o riziku vjere trojice mladića koja ide mnogo dalje preko granica sadašnjosti.

Postoji jasan kontrast između ove dvije religije. Carevo "*ako se ne poklonite*" govori o mehaničkoj religiji. S druge strane, odgovor trojice mladića "*A i da ne bi*" govori o dobrovoljnosti i slobodi njihove religije. Ako nas Bog i ne izbavi, mi se nećemo pokloniti.

U pravoj, istinskoj religiji postoji sloboda. Bog je slobodan i čovjek je slobodan. Takvo shvatanje religije strano je caru. On to ne može shvatiti. Ipak, on shvata da su tri mladića izvan dohvata njegove volje. On ih ne može prinuditi.

Tri mladića gledaju preko sadašnjosti s nadom u budućnost. Suočeni s gubitkom života, oni odgovaraju bezuvjetnom odanošću i službom svome Bogu.

Lažna religija je oblikovana po ljudskom liku. Prava religija je otkrivenje odozgo, otkrivenje živog Boga s kojim se može sklopiti lični odnos. Taj odnos podrazumijeva obostrano, ali isto tako i neograničeno povjerenje. Zato ako Bog i ne spasi ili ne blagoslovi, vjernik ostaje vjeran uprkos negativnom odgovoru.¹

3, 19 - Car gubi kontrolu nad sobom, jer ne može podnijeti da su ovi mladići izvan njegove vlasti. Tekst kaže da mu se izgled promijenio. On

¹ Ibid., p. 52.

reaguje srdnjom na miran i spokojan stav ovih mladića. Nabuhodonozor naređuje da se peć zagrije sedam puta jače nego obično, što doslovno znači do maksimuma. Sedam je broj punine. Na carevu komandu stražari bacaju ove mladiće u užarenu peć.

3,22 - Peć je bila toliko užarena da je koštala života stražare koji su ih bacili u vatru.

3, 25 - Tekst ovog stiha kaže, čim su mladići bili bačeni u peć, car je vidio četiri osobe kako hodaju po njoj.

Ko je ova misteriozna četvrta osoba? - Nabuhodonozor shvata da postoji veza između te četvrte osobe i čuda koje gleda svojim očima. Zapanjen, on gleda u tu osobu i ona mu izgleda kao "*sin bogova*". To je interesantan izraz. U semitskim jezicima izraz: "sin od nečega ili nekoga" znači da ima prirodu nečega ili nekoga. Tako na primjer izrazi:

- a) "*sin od 20 godina*" znači da sin ima 20 godina (2. Moj. 30,14);
- b) "*sin čovječji*" znači da sin ima ljudsku prirodu (Jer. 49, 18);
- c) "*sin smrti*" znači da sin ima smrtnu prirodu" (1 Car. 3, 21);
- d) "*sin bogova*" - onaj koji ima božansku prirodu" (Dan. 3, 25).¹

Car zaključuje da četvrti koji hoda u peći s trojicom mladića ima božansku prirodu. Dok promatra četvrtu osobu, on shvata daje ona uzrok čuda koje gleda.

3, 26 - Nabuhodonozor poziva mladiće da iziđu iz peći. Ovim činom on priznaje svoj poraz. Ponižen, car shvata da se susreće s nadnaravnim, živim Bogom. On naziva Boga "*Bogom Višnjim*". To čudo nije bilo rezultat ljudske sile ili magije, nego Božje djelo. Bila je potrebna četvrta osoba da bi se čudo desilo. Neko izvana morao je učiniti to čudo.

Spasenje

a) Spasenje dolazi izvana

Prava religija kaže da spasenje uvijek dolazi izvana a ne iznutra. To je prva lekcija koju učimo iz ovog događaja u peći. Bez obzira koliko je neko pravedan i dobar, njegovo spasenje je Božje djelo. Spasenje je isključivo Božji čin -Boga koji se nije zaključao negdje gore na nebu, Boga koji ne mari, nego koji je zainteresovan za čovjeka i uključen u sve što se događa s njim.

¹ Ibid., p. 53.

b) Bog prave religije spušta se na čovjekov nivo

Druga lekcija koju učimo jest da On dolazi i spušta se na nivo čovjeka. Da bi spasio druge od vatre, sam Bog mora ući u vatru. Uskoro će isti Bog, koji želi da spasi čovjeka od grijeha, sam postati grijehom tako što će uzeti na sebe grijeh svijeta. On želi zajednicu s čovjekom i zato On hoda s čovjekom.

3, 27 - Tri mladića izlaze iz peći. Car i njegova vlastela žele da ih dotaknu, kako bi se uvjerali da su mladići zdravi, živi i nepovrijeđeni. Oni ih dotiču i zaključuju da na njima nema nikakve povrede!

c) Bog koji spašava

Bog Jevreja nije došao da ih samo utješi, ili da ih ohrabri, ili da im izrazi svoju sućut, nego da ih spasi od vatre. Bog Biblije je Bog koji prvenstveno spašava.

d) Bog koji uskrsava

Sva careva vlastela shvata da Bog Višnji ima vlast nad smrću. Babilonjani gledaju na ova tri mladića kao na uskrsle iz smrti.

e) Bog koji stvara

Ovim čudom to je i dokazao! "Ovako veli Gospod koji te je stvorio, Jakove ... kad pođeš preko vode, ja ću bili s tobom, ili preko rijeka, neće te potopiti; kad pođeš kroz oganj, nećeš izgorjeti i neće te plamen opaliti. " (Iz. 43, 2) Jedino Stvoritelj može spasiti od vatre. Tri mladića su zaprepaštena i uzbuđena. Oni ne progovaraju ni jednu jedinu riječ poslije svega što se dogodilo. Odgovor se krije u samom događaju. Sama činjenica da stoje tu živi potpuno je dovoljno svjedočanstvo njihove vjere u živog Boga. Riječi nisu potrebne. Tiho svjedočanstvo je silno svjedočanstvo. To se dešava onda kad djela govore više nego riječi. Tri mladića su mirna, a svi ostali govore u njihovo ime i umjesto njih!

Careva reakcija

3, 29 - Car koji je izdao naredbu da se svi klanjaju zlatnome liku sada izdaje naredbu da niko ne smije govoriti protiv Boga Jevreja.

Očigledno je da car ponovo izbjegava direktni kontakt s pravim Bogom. Iako se po drugi put suočio s Njim - sada to nije bilo u snu nego licem u lice, ipak on se ponaša kao da se ništa nije desilo.

3, 24 - Iako je vidio četiri osobe i bio uvjeren da četvrta mora biti sam Bog, on poziva samo trojicu da iziđu iz peći, a nije spreman da pozove i četvrtog. On ponovo zanemaruje Boga Višnjeg.

3, 28 - Car započinje svoj govor uobičajenom frazom: "*Da je blagosloven Bog...*" Međutim, on lično ostaje rezervisan održavajući udaljenost od Boga nebeskog. Ipak car otvoreno i objektivno priznaje sljedeće činjenice: Bog Sedraha, Misaha i Abdenaga izbavio je svoje sluge. Oni su se uzdali u Njega i nisu poslušali zapovijesti careve. Svoje živote su Njemu predali i nisu se klanjali ni jednom drugom bogu.

Nabuhodonozor se zadovoljava konstatacijom da postoji pravi Bog i zaključuje da laj Bog spašava. Ali što se njega lično liče, On postoji i djeluje samo u korist Jevreja. To nije njegov Bog, i on ga kao takvog ne prihvata. To je Bog Sedraha, Misaha i Abdenaga. To je Bog koji izbavlja *svoje* sluge. To je Bog kome *oni* vjeruju. To je *njegov* Bog.

Nabuhodonozor i dalje zadržava svoje uvjerenje da je religija Jevreja samo njihova vjera. On ne vjeruje u Njega kao univerzalnog Boga. Za njega ne postoji lična veza koju bi on želio uspostaviti s pravim Bogom.

Interesantno je da činjenice mogu biti toliko uvjerljive i našem umu i srcu, a da ipak ne prihvatimo istinu, nego se držimo hladne fraze - *tebi tvoje a meni moje*. Biti suočen s činjenicama koje nam jasno govore šta treba raditi, ali nam je lakše vratiti se na stare puteve - to odgovara našoj ljudskoj prirodi. Lakše je nastaviti griješiti negoli živjeti po istini koja nam je otkrivena.

Car međutim sada čini nešto neobično! On prijeti smrću svakome ko bi omalovažavao vjeru Jevreja. Situacija se potpuno promijenila. Od sada "*ljudi svake nacije i jezika*" moraju imati poštovanje prema jevrejskoj religiji. Nabuhodonozor ide iz krajnosti u krajnost. Do malo prije bio je krut kad je prisiljavao na bogoštovanje zlatnog lika, a sad upada u drugu krajnost, i pritom je i dalje krut! Car pokazuje da ne zna šta je tolerancija!

Uspjeh tri mladića

Na kraju zaključujemo da Nabuhodonozor ne prihvata pravog Boga. Umjesto toga on legalizira i pohvaljuje jevrejsku religiju i unapređuje tri mladića. Mladići se vraćaju da rade isti posao među onima koji su im zavidjeli. Međutim, oni su sada priznati od cara. Do sada je samo Danijel bio priznat od cara, a sada su to četvorica...

Tri mladića nisu tražili poziciju. Oni su se odrekli i života za Boga u koga su vjerovali i koga su obožavali. Carstvo Božje pripada onima čiji cilj nije zadovoljavanje sebičnih interesa. Ono nije plata za pravedne niti se može zaslužiti dobrim djelima.

Uspjeh ovih mladića nas uči da se milost Božja nikad s pravom ne može očekivati, ali se daje onima koji na izgled gube sve i ne očekuju ništa za uzvrat.

Literarna struktura Danijela 3

A Car postavlja zlatan kip u Babilonu (3, 1-7).

B Optužbe i presuda protiv tri mladića (3, 2-12).

C a) Dijalog: car i tri mladića (3,13-18).

b) Tri mladića bačena u užarenu peć (3, 19-22).

C' a') Jevreji spašeni u užarenoj peći (3, 23-25).

b') Dijalog: car i Jevreji (3, 26.27).

B' Blagoslov i presuda u korist mladića (3,28.29).

A' Jevreji uzdignuti u časti u Babilonu (3, 30).¹

¹ Ibid., p. 58.

4. Drvo na sredini Zemlje

Po prvi put u Danijelovoj knjizi vidimo nasmiješeno lice cara Nabuhodonozora. Sve do sada smo ga poznavali kao srditog cara! U prvom poglavlju on kao razjareni vojskovođa opsjeda Jeruzalem i u srdžbi odvodi zarobljenike iz Jeruzalema. U drugom poglavlju on prijeteći da će isjeći Kaldeje i astrologe u komade i da će njihove kuće pretvoriti u bunište. U trećem poglavlju on izjavljuje da će svako ko se ne pokloni njegovom liku završiti u užarenoj peći. U tom istom poglavlju on u žestini svoje srdžbe naređuje da se tri mladića bace u užarenu peć.

4, 1 - Ovaj isti car, car srdžbe i terora za svoj narod, sada nas pozdravlja riječju "*Shalom*"- "*Mirda vam se umnoži!*"

4, 2 - Po prvi put on spominje "*Boga Višnjeg*": "*Svidje mi se da objavim znake čudesa što mi učini Bog Višnji.*" Po prvi put on priznaje Boga Jevreja u apsolutnom smislu, kao Boga superiornog ostalim bogovima. On ga čak priznaje kao ličnoga Boga: "*...znake i čudesa što mi učini Bog Višnji.*" U prethodnim poglavljima Nabuhodonozor izdaje samo naređenja. Sada on ne nastupa s naređenjem, nego sa svjedočanstvom o Bogu. Po prvi put on je dobrog raspoloženja.

Nabuhodonozor ovo ne govori zato što mora, nego zato što hoće. Grubi i osvetljivi vladar koga se svi boje, odjednom postaje pjesnik. On piše pjesmu o Bogu Višnjem.

Znaci i čudesa

Njegovo srce je ispunjeno čudima koja je iskusio s Bogom. Sada Nabuhodonozor daje svojoj duši oduška čašom koja se presipa u slavljenju Boga. Ovo je treća po redu molitva u Knjizi proroka Danijela. Iako je komponujc neznabožački car. ova molitva nam daje odličan primjer predivne molitve.

4, 3 - Doslovan prijevod prvih riječi molitve glasi ovako:

"Znaci! kako grandiozni!

Čudesa! kako silna!"

Ova molitva se sastoji od dva dijela. Oba dijela sadrže po šest riječi u originalnom tekstu. Misaonoj cjelini prve tri riječi slijede nove tri riječi nove misaone cjeline. Ova repeticija broja tri ostavlja dojam ritma svečanog divljenja i poetskog proslavljanja Boga.

Gledajući čudesa Božja, car intuitivno osjeća realnost veličinu tih čuda. On se divi nadnaravnom snu, nadnaravnom tumačenju sna i susretu s Bogom licem u lice dok Ga gleda kako hoda s trojicom mladića po užarenoj peći. S pogledom na ova čuda, on se u mašti divi budućem carstvu uspoređenom s kamenom koji ispunjava cijelu Zemlju. On se divi Božjem carstvu koje je sada već prisutno u životima njegovih vjernih ljudi - Danijela i tri mladića.

Njegova pjesma se razvija u dupli paralelizam, u ponovnom ritmu od tri riječi u originalnom jeziku.

"Njegovo vječno carstvo

Vlast naraštaja u naraštaj.¹

Nabuhodonozoru je najteže bilo prihvatiti istinu daje vječno carstvo Božje carstvo. On nije htio prihvatiti činjenicu daje njegovo carstvo privremeno, da je njegovo carstvo samo zlatna glava. Kao sin Marduka, on je želio da njegovo carstvo bude vječno. Po prvi put on shvata da je vječnost karakteristika samo Božjeg carstva. Stiče se dojam kao da Nabuhodonozor čezne za tim carstvom.

San iz četrtog poglavlja koji je Nabuhodonozor sanjao, po prvi put ga osvjedočava s realnošću da je sve na svijetu prolazno. Taj strašan san potpuno ga je šokirao. U vrijeme kad se dobro osjećao, taj novi san vraća ga u stanje nelagodnosti i straha.

San

4,4 - *"Ja Nabuhodonozor bijah miran u kući svojoj i cvatijah u dvoru svom."* Naglašavanje mira i prosperiteta kao da upozorava na dolazak nemira i krize.

Car ponovo traži objašnjenje od vračara, zvjezdara, gataru i Kaldeja. Ali niko od njih ne može protumačiti san. Car ovoga puta ne prijete da će pobiti gatara ako mu ne kažu tumačenje sna. Očito je da se Nabuhodonozor promijenio. Međutim, kad se niko nije usudio da mu protumači san, jedini koji mu je preostao ponovo je Danijel.

Postavlja se pitanje zašto ga car nije odmah pozvao, jer je znao da je u njemu *"duh svetih bogova"*. On je sam rekao (9. stih) da Danijelu *"nikakva tajna nije teška"*. Zašto ga onda nije pozvao prije svih ostalih? Može se zaključiti da je car već duže vremena namjerno izbjegavao Danijela. Kao i u drugom poglavlju, car izbjegava da se suoči s realnošću koja mu ne odgovara. On se ponovo sudara s neprijatnom istinom. Božanska istina ga uznemiruje.

¹ Jay P. Green, Sr., *The Interlinear Hebrew-Aramaic Old testament* (London: 1980 - 1984), vol. 3, p. 2044.

4, 8 - Konačno, Danijel dolazi po svojoj sopstvenoj inicijativi. Nabuhodonozor priznaje Danijelovu superiornost ("*duh svetih bogova je u tebi*"), ali u istom dahu on dodaje: "... *koji se zove Baltazar, po imenu boga mojega.*" Car indirektno pripisuje Danijelovu moć babilonskom bogu. Još postoji ponos koji on pokušava prekriti poniznošću. Danijel je došao kao rob, a ja sam car! Njegov je narod pokoren narod i zato je njegov Bog slabiji bog!

Realnost je pokazivala drugo, ali Nabuhodonozor nije spreman prihvatiti novu realnost koja u njegovim očima znači poniziti se. Ponos je bio njegov glavni problem.

Carevo opisivanje sna razvija se u dva dijela. Oba dijela započinju onim što je vidio. Prilikom izlaganja sna on dva puta koristi izraz "*vidjeh*", koji dolazi od Boga.

a) 4, 10 - "*A utvara glave moje ... vidjeh, gle, drvo usred zemlje, i visina mu velika*"

b) 4, 13 - "*Vidjeh u utvarama glave svoje... Stražar i Svetac siđe s neba.*"

Prvi dio izlaganja sna koji započinje izrazom "*vidjeh*" je pozitivan. Car je vidio visoko i snažno drvo. Drugi dio izlaganja sna koji takođe započinje izrazom "*vidjeh*" negativan je i koban.

Danijelovo tumačenje sna je takođe podijeljeno u dva dijela.

a) 4, 20 - "*Drvo što si vidio...*" Kad počinje tumačiti san, Danijel slijedi istu strukturu. Zapčinje izrazom "*što si vidio*" i govori u pozitivnim terminima prvi dio sna.

b) 4, 23 - "*A što car vidje Stražara...*" Tumačenje drugog dijela, kobnog po cara, započinje takođe izrazom "*vidje*".

Objašnjenje sna

Simbol drveta nije bio stran Nabuhodonozoru. Poznati povjesničar Herodot piše o slučaju brata Nabuhodonozorove sestre po imenu Astijaga. Astijag je takođe sanjao drvo koje je simboliziralo njegovu vlast nad jednim dijelom svijeta.¹

Isto tako paralelizam između kipa od različitih metala i ovog drveta je dovoljno jasan da Nabuhodonozor shvati nešto od značenja ovoga sna.

¹ Herodot 1. 108.

Paralelizam zlatne glave i sna o drvetu

Zapazimo neke sličnosti Nabuhodonozorovog carstva (zlatne glave) iz drugog poglavlja i sna o razgranatom drvetu iz četvrtog poglavlja.

A *"I gdje god žive sinovi ljudski, zvijeri poljske i pliče nebeske, dao ti je u ruke, i postavio te gospodarom nad svim tim. Ti si ona glava zlatna."* (2, 38)

A' *"...zvijeri poljske odmarahu se u hladu njegovu, i na granama njegovim stanovahu ptice nebeske, i od njega se hranjaše svako tijelo."* (4, 12)

Poput zlatne glave i drvo se može vidjeti sa svih krajeva Zemlje! Danijel identifikuje to drvo i izjavljuje da ono predstavlja cara Nabuhodonozora.

Pod pozitivnim opisom drveta u punoj snazi, koje se vidi do kraja zemlje i sklonište je za mnoge, ono što je na prvi pogled pozitivno krije kobnu negativnost, a to je ponos. Ponos je glavna značajka opisa tog drveta. San o drvetu koje je u punoj snazi slika je ponosnog cara Nabuhodonozora.

Ezehijel koristi istu metaforu da bi opisao asirski ponos (Ez. 31, 3-9). Taj tekst sadrži mnoge zajedničke karakteristike s Danijelom 4. I u Ezechijelu se ptice kriju među granama drveta, i životinje tu nalaze zaštitu i hranu. Ono je takode zasađeno u sredini vrta i više je od svakog drugog drveta. Tekst Danijela je gotovo eho

teksta u Ezechijelu: *"Zato ovako veli Gospod Gospod: Što je visok narastao, i digao vrh svoj među guste grane, i srce se njegovo ponijelo visinom njegovom..."* (Ez. 31, 10)

Drvo koje doseže do neba u stvari je otvoreno suprotstavljanje Bogu. To drvo simboliše ponos cara koji želi da se uspne u nedogledne nebeske visine.

4, 19.22 - Što se samoga cara tiče, on vrlo jasno shvata da to drvo predstavlja njega. Zato se on prvo obraća astrolozima, jer želi izbjeći Danijela. Kad Danijel najzad izlazi na scenu, car mu iznosi san i ovog puta odmah dobija odgovor. Duh Božji rasvjetljuje proroka u istom trenutku! Učtivo ali otvoreno, bez ustezanja i straha, prorok izjavljuje: *"O gospodaru, kad bi samo ovaj san se odnosio na neprijatelje tvoje!"* Zatim daje tumačenje koje se poput noža zabada u srce. *Ti si care, to drvo!*

Pad drveta

4, 23 - *"A šio car vidje Stražara i Sveca gdje silažашe s neba..."* U ovom trenutku možemo ponovo uočiti paralelizam između drevnog i Nabuhodonozorovog Babilona. Prije nego što je naglo prestala gradnja

babilonske kule, desilo se pojavljivanje Sveca neba: "A Gospod siđe da vidi grad i kulu..." (1. Moj. 11,5)

Opis drveta iz prvog dijela sna je vizualan i statičan. S druge strane, opis Stražara i Sveca koji silazi s neba pun je dinamike i prati ga zvuk. Prva scena je mirna i veličanstvena, dok je druga nemirna i puna dinamike.

Nebesko biće nema ime, ali se naglašava njegova služba i funkcija. Doslovan prijevod glasi ovako: "Onaj koji straži, Svetac." Ovo je jedino mjesto u cijeloj Bibliji koje opisuje takvo nebesko biće.¹ Izraz *svetac* ili *sveci* je opis koji se često pripisuje anđelima (Job 5, 1; 15, 15; Ps.89, 7). Nakon pojave Bića koje straži, to jest Sveca s Neba, čujemo nekoliko naredbi koje On izdaje u svojoj prvoj rečenici:

Naredba Stražara

a) "Posijecite drvo i potrite ga!"(4, 23)

Po toj naredbi, drvo će izgubiti svoje grane, lišće i plodove, te će stoga prestati njegova funkcija zaštite i prehranjivanja. Ta naredba znači da će car biti "prognan između ljudi". (4, 25)

U drugoj rečenici to nebesko Biće daje samo još jednu naredbu koja se odnosila na drvo nakon njegovog djelomičnog uništenja:

b) "Ali mu panj sa žilama ostavite u zemlji u okovima gvozdanim i mjedenim..." (4, 23)

Okovi će zaustaviti dalji rast drveta. Glagol koji se koristi ovdje ima značenje da će se car naći kao u zatvoru i da će njegova ljudska priroda biti pretvorena u životinjsku. On će boraviti među životinjama, spavaće s njima i kvasiće ga rosa nebeska (4, 25).

4, 16 - "Srce čovječje neka mu se promijeni, i srce životinjsko neka mu se da..." Naredba o pretvaranju ljudskog uma u životinjski ključna je promjena koja će se dogoditi. Međutim Danijel ističe da će Nabuhodonozor prestati biti zvijer ili životinja čim prizna daje Bog Višnji -suvereni Vladar nad carstvima ljudskim (4, 25).

Objektivno gledano, car se nije mogao niže spustiti. Nebesko Biće objavljuje dekret koji je definitivan i ne može se promijeniti (4, 24). Bog je čak odredio i vrijeme: "sedam vremena" (4, 25). Broj sedam je svet i savršen broj i ima božansko porijeklo.

- Ipak je ostavljen tračak nade. Pad drveta još se nije desio. Nabuhodonozor je samo čuo naredbu da se ovo dogodi. Trenutak izvršenja ovog dekreta još nije došao. Nabuhodonozor je u svojim najboljim

¹ Jacques Doukhan, *The Secret of Daniel*, (Hagerstown: 2000), p. 65.

godinama. Njemu se daje prilika i vrijeme da okrene ovu prijetnju Neba u pozitivan ishod. Kako? Evo šta Danijel kaže:

4, 27 - "Zato, care. da ti je ugodan moj savjet: oprosti se grijeha svojih pravdom, i bezakonja svojih milošću prema nevoljnima, eda bi ti se produljio mir. " Dva puta Danijel podsjeća cara da jedino priznavanjem Boga Višnjega i poslušnošću Njegovoj volji može izbjeći izvršenje naredbe (4, 26).

Rješenje ima religioznu i etičku stranu

Rješenje drame se nalazi na religioznom području i tiče se Nabuhodonozorovog odnosa prema Bogu. Rješenje takođe ima i etičku stranu i tiče se njegovog odnosa prema ljudima. Od njega se očekuje da bude pravedan i milostiv. Prema tome, pokajanje uključuje vertikalnu i horizontalnu dimenziju. Jedino priznavanjem da je Bog iznad njega, Nabuhodonozor će biti sposoban da uvažava potrebe siromašnih i da bude pravedan i milostiv. Svijest o Onome koji je izvan i iznad nas čini da možemo poštovati druge.

Svijest da nas Bog promatra ("*Onaj koji straži*") štiti čovjeka od nanošenja nepravde bližnjima i obavezuje da bude pravedan. S druge strane, nemoguće je imati pozitivan odnos prema Bogu i u isto vrijeme biti u lošem odnosu s bližnjim. Ljubav prema Bogu podrazumijeva ljubav prema bližnjemu. Ubiti drugu osobu, znači ubiti Božji lik u sebi. Isto tako ugušiti svijest o Bogu znači prezirati bližnjega. Zato su religija i etika usko povezane jedna s drugom.

Po Danijelovim riječima, Nabuhodonozoru je dala šansa. Postoji zračak nade za cara. Kakve će posljedice uslijediti potpuno zavisi od njega samog. Njegova budućnost je u njegovim rukama. Nabuhodonozor je slobodan. Međutim, postoji doza neizvjesnosti. Bog je takođe slobodan i Bog može činiti po svojoj slobodnoj volji.

Mogućnosti ostaju otvorene. U svakom slučaju postoji nada. Čak ako se car i ne pokaje i ako doživi ono sto je proročeno, postoji nada. Određen je rok vremena (sedam godina) nakon kojeg će prestati ovakvo jedno stanje.

Carev ponos i ispunjenje sna

Danijel daje tumačenje sna i govori o njegovom ispunjenju. Nabuhodonozor ne daje odgovor ni na jedno ni na drugo. Car jednostavno oslaja bez riječi. Na njemu će se ispuniti to proročanstvo. Godinu dana nakon sna vidimo cara Nabuhodonozora kako ponosno uživa u svojim dostignućima, i ne misli šta ga očekuje. Gledamo ga kako hoda po krovu

svog dvora i oholo govori o svojim velikim uspjesima. Sada biblijski tekst mnogo jasnije ukazuje na ponos cara:

4, 30 - *"I progovori car i reče: Nije li to Babilon veliki što ga ja sazidah jakom silom svojom da je stolica carska i slava veličanstvu mojemul"* Babilon je stvarno bio vrijedan divljenja. Nabuhodonozor je zaista priznat kao najveći graditelj Babilona. Njegovi prethodnici su više bili vojskovođe. Nabuhodonozor je bio graditelj. Raniji babilonski vladari su živjeli u drugim gradovima i dolazili su u Babilon za specijalne prilike. Međutim, za Nabuhodonozora je ovaj grad bio carska rezidencija - "grad njegovog ponosa". I bez ikakve sumnje, Babilon je svoju slavu dugovao Nabuhodonozoru: Predivna carska palača, viseći vrtovi, pedeset hramova! Sve je ovo ostavljalo dojam veličine i raskoši.

Glavni motiv koji je pokretao Nabuhodonozora u svim ovim poduhvatima bio je ponos. On promatra svoje stvaralačko djelo očima ponosa. Ponos Nabuhodonozora, glavnog arhitekta grada, ne opisuje samo Biblija nego i glinene pločice koje su pronađene . arheološkim iskapanjima. Postoji pedesetak glinenih pločica koje svjedoče o carevom ponosu. Evo samo nekoliko njegovih zapisa: "Ja sam i zgradio ovu palaču, prijesto moga carstva nad moćnim carevima..." ""Ja sam izgradio Babilon, sveti grad. na slavu velikim bogovima, veličanstveniji nego ikada u prošlosti... Nijedan car nije izgradio ono što sam ja izgradio za Marduka.""¹

Ovi tekstovi nas podsjećaju na drevni Babilon:

a) Poput graditelja babilonske kule koji su željeli da *"dosegnu do nebesa"*. Nabuhodonozor je želio isto.

b) Poput graditelja babilonske kule koji su težili da *"steknu sebi ime"*, i Nabuhodonozor je želio da stekne slavno ime.

c) Kao što se dogodilo drevnom Babilonu kad je glas s neba donio presudu i prekinuo izgradnju njegove kule, tako je glas s neba prekinuo Nabuhodonozorovo hvalisanje.

4, 31 - *"Te riječi još bjehu u ustima caru, a glas dođe s neba: Tebise govori, care Nabuhodonozore. carstvo se uz od tebe. "*

Cara snalazi bolest ludila

Car postaje sličan životinji. Jede, spava i razmišlja kao goveda. Dogodilo se nešto neočekivano suprotno: težio je da bude iznad ostalih ljudi, a pao je niže od svakog ljudskog bića. Svako ko je ispunjen ambicijama u težnji za uspjehom trebalo bi da se zamisli nad ovim događajem. tMnogi su dosegli sam vrh, i onda su pali na samo dno.

¹ Francis D. Nichol, *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* (Washington, D.C.:1977), vol.4, p. 799).

Današnja psihijatrija ima posebnu dijagnozu za Nabuhodonozorovo ponašanje. Ono se smatra jednim oblikom paranoidne šizofrenije.¹ Iako je ova bolest rijetka, ona se pojavljivala tokom povijesti. Danas ona praktički i ne postoji u industrijalizovanom svijetu. Međutim, još se može sresti u Kini, Indiji, Africi, i Južnoj Americi. Isto tako posljednjih godina nekoliko slučajeva ove bolesti su evidentirani u bolnicama Pariza i Bordoa. Simptomi su uvijek isti: oboljela osoba je uvjerena da se pretvorila u vuka ili neku drugu životinju (psa, leoparda, zmiju, krokodila). Takva osoba se ponaša kao i ta životinja i to u skoro

najmanjim detaljima. Iluzija pacijenta je toliko potpuna da i sam pogled na samoga sebe izaziva bolesno ponašanje.²

Tri stoljeća nakon smrti Nabuhodonozora, babilonski svećenik Berosus, navodi ovaj detalj o Nabuhodonozoru: "Nakon četrdeset tri godine vladanja, Nabuhodonozor se razbolio na zidovima palače, poslije čega je i umro."³ Ova veza između bolesti cara i krova palače po kojem je hodao podsjeća na biblijski izvještaj.

Grčki povjesničar Abidenus (3. stoljeće prije Krista) svjedoči da je Nabuhodonozor bio "opsjednut veličinom božanstva ili nečim sličnim tome, te se popeo na balkon carske palače, izgovorio riječi proricanja budućnosti i potom naglo nestao."⁴ Iz zapisa tog povjesničara možemo vidjeti nekoliko zajedničkih elemenata s biblijskim izvještajem (car na krovu palače, njegov neobjašnjivi nestanak, zloslutne riječi).

Nedavni pronalazak glinenih pločica u arheološkim iskapanjima potpuno potvrđuje biblijski zapis. Godine 1975. asiolog A. K. Grayson objavio je tekst zapisan na glinenim pločicama koje se trenutno nalaze u britanskom muzeju i koji ukazuje na Nabuhodonozorovo ludilo. Taj tekst glasi: "... njegov život je izgledao kao da nema vrijednosti. On je davao besmislene i protivriječne naredbe. Nije osjećao ništa prema svome sinu i kćerki, nije prepoznavao druge niti je učestvovao u gradnji Babilona i hramova."⁵

Tekst nam kaže da je bolest počela ubrzo nakon što je Nabuhodonozor završio svoje graditeljske poslove u Babilonu. U tom patološkom stanju nalazio se u vremenskom periodu od "*sedam*

¹ Gregory Zilboorg and George W. Henry, *A History of Medical Psychology* (New York: 1941), str. 105, 167, 171, 228, 261.

² Harvey A. Rosenstock and Kenneth R. Vincent, "*A Case of Lycanthropy*", in *American Journal of Psychiatry* 134, No. 10 (1977): 1148.

³ Josephus *Against Apion* 1. 146.

⁴ Vidi Doukhan, *The Secret of Daniel*, p. 70.

⁵ A. K. Grayson, *Babylonian Historical-Literary Texts* (Toronto/Buffalo: 1975) str. 87-92.

vremena"(A, 23). Postoje dva razloga zašto se aramejska riječ *idan* prevodi pluralom - *godine*.

- Bolest Nabuhodonozora je nastupila tačno 12 mjeseci poslije datog sna (4, 28). U tekstu naglašeni period od 12 mjeseci nam ukazuje da *sedam vremena* treba računati 7 x 12 mjeseci, što znači sedam godina.

- Kad biblijski tekst koristi izraz *vremena* umjesto *godine*, on skreće našu pažnju na broj sedam, simbol božanskoga. I zaista, trajanje te bolesti nema prirodno objašnjenje nego da je dirigovano od Boga (4, 16.34). Bog je kontrolisao njegovu budućnost i niko to nije mogao promijeniti.

Molitvu "mrtvoga "

Stanje cara niko nije mogao promijeniti osim samog cara. 4, 34 - "Ali poslije toga vremena ja Nabuhodono z.or podigoh oči svoje k nebu, i um moj vrati mi se, i blagoslov ih Višnjega... "

Bez obzira na ozbiljnost bolesti, pacijent stalno zadržava povremene elemente svijesti i trenutke razuma. Sve što je Nabuhodonozor trebao učiniti bilo je da u jednom takvom momentu podigne oči svoje prema Nebu. Nabuhodonozor je poslao poput životinje u času kad je sebi pripisao božanske osobine. Međutim, dimenzija ljudskog bića mu se vratila kad je sebe prepoznao kao životinju i pogledao iz prašine prema Nebu.

Vrlo* je važno da zapazimo neke naoko suprotstavljene istine! Prije svega moramo znati da smo kao ljudska bića ograničeni. Kad to priznamo, otkrićemo tajnu svoje slobode i sreće. Spoznajmo : još jednu duhovnu istinu: samo onaj ko je sposoban da sagleda realnost svoje ograničenosti, može shvatiti potrebu spasenja i dobiti ga. Spasenje dolazi izvana, a ne iznutra. Poput Nabuhodonozora mi moramo podignuti svoje oči gore. Kad je car shvatio tu istinu u dubini svoje duše, povratio mu se um. Biblija jasno kaže da lud govori "u srcu svojemu: nema Boga". (Ps. 53, 1) Neko je rekao: Iluzorno je misliti da je vjerovati iluzija.

Nabuhodonozorovo iskustvo ima univerzalne domete. Osim iscjeljenja, u njegovom iskustvu prepoznamo i iskustvo uskrснуća. Već prve riječi ovog teksta nam ukazuju na to. Doslovno piše: "Na kraju vremena... " (4, 34) Na kraju sedam vremena obraćeni Nabuhodonozor doživljuje uskrснуće. Na kraju vremena-i svi će pravedni doživjeti uskrснуće.

Sve do ovoga trenutka tekst govori o caru u trećem licu. Međutim, kad je ponovo dobio svijest i razum, car govori u prvom licu. Nabuhodonozorove prve riječi bile su riječi molitve. To je četvrta molitva u Knjizi proroka Danijela.

Carev pogled bio je usmjeren prema nebu. Kad je čovjek bio stvoren, njegov prvi pogled je bio pogled prema gore - prema Bogu. Kad

čovjek doživi obraćenje, njegov pogled je takođe okrenut prema gore. Prilikom uskrснуća, kad Bog ponovo bude stvarao, čovjekov pogled će biti okrenut prema gore.

4, 37 - Nabuhodonozorova duša je izrazila tri emocije u riječima: Hvalim, uzvisujem, slavim... Njegova duša je ispunjena

hvalom, veličanjem i proslavljanjem. Te tri emocije imaju paralelizam s Božje tri karakteristike: Bog koji živi vječno, ima vječnu moć i vlada vječno!¹

Sve tri karakteristike Boga kao osobe ukazuju na Njegovu vječnost. To je najhitnija lekcija koju je Nabuhodonozor morao naučiti. On je želio da njegovo carstvo bude vječno. Smatrao je da je on u centru svega. Sada shvata da je samo Bog vječan. U novoobraćenom stanju Nabuhodonozor je oduševljen spoznajom o Božjoj vječnosti. Njegova molitva je molitva proslavljanja vječnog Boga koga on želi da slavi i hvali.

Izlazeći iz svoga ludila, sve što Nabuhodonozor vidi bilo je -Bog. On je prvi put svjestan da sve duguje Bogu, koji najzad postaje njegov Bog. Shvata da je bez Boga ništa.

Nabuhodonozor je izgubio sve uključujući i svoj identitet. Sada mu se vraća sve što je imao, a najveća vrijednost je izražena u prvim riječima: "U to vrijeme um moj vrati mi se... "

Vraćanje uma i veličanstva

Glagol *vratiti* spominje se tri puta u dva stiha. Jednom se spominje u 34. stihu i dva puta u 36. stihu:

a) 4, 34 - "... i um moj vrati mi se... "

b) 4, 36 - "... um moj vrati mi se... "

c) 4, 36 - "... vrati mi se veličanstvo moje... "

Nabuhodonozor doživljuje još veći ugled nego koji je imao nekada. U samom zenitu svoga života car izgovara posljednje riječi svoje molitve. To su ujedno i njegove posljednje riječi u Knjizi proroka Danijela. Nabuhodonozorova životna priča ima sretan završetak...

Nabuhodonozor kao novi čovjek jasno vidi onu drugu, vertikalnu realnost. On vidi ono što je izvan njega, vidi Boga neba. On vidi Boga ljubavi, dostojnog hvale. Bog je nadvladao njegov bezvrijedni ponos. On je sazreo i narastao u poniznosti. Nekima je potreban cijeli život da nauče ovu životnu lekciju, a Nabuhodonozoru je trebalo sedam godina. On je shvatio i prihvatio činjenicu da nije vječan. Postao je svjestan svojih ograničenja i odlučio da ide stazom pokajanja i poniznosti. Taj monarh je konačno doživio iskustvo obraćenja.

¹ Vidi Doukhan, *The Secret of Daniel*, p. 72. "Ibid., 75.

Literarna struktura poglavlja:

A Poetsko-religiozna ispovijest (4, 1-3).

B' Iznošenje sna (u prvom licu: 4, 4-18):

a) uznemirujući san,

b) drvo,

c) nebeski stražar.

B'' Tumačenje sna (u trećem licu: 4. 19-27):

a) uznemirujući san,

b) drvo,

c) nebeski stražar.

B' Ispunjenje sna (u trećem licu: 4, 28-33):

a) carev ponos,

b) nebeski glas,

c) carevo ludilo.

A' Poetsko-religiozna ispovijest (4,34-37)."

5. Kobra ruka osude

Nakon ponizne molitve Nabuhodonozora susrećemo arogantno hvalisanje Baltazara (5, 1.2). U petom poglavlju Danijelove knjige nailazimo na zapanjujući kontrast. Na jednoj strani ostavili smo Nabuhodonozora samog, a na drugoj njegov unuk Baltazar sjedi na prijeslolu okružen hiljadama velikodostojnika. Oni zajedno piju vino.

Oba cara odbijala su da prihvate Božju proročku najavu da će doći kraj Babilonu. Međutim, iako su krenuli istim životnim putem, njihove životne staze naglo se počinju razilaziti. Čini se kao da Baltazar namjerno kreće životnim pravcem suprotnim Nabuhodonozorovom. Baltazar je vrlo dobro poznao događaje iz života svog djede Nabuhodonozora. Prema babilonskim analima, Nabuhodonozor umire 562 pr.n.e. u 104. godini života. Te godine Baltazar je imao 26 godina i bio je general babilonske armije.

Događaj koji Danijel zapisuje u petom poglavlju svoje knjige dešava se u noći prije Kirovog osvajanja Babilona 539. godine. Osvajanje Babilona se dogodilo svega dvadesetak godina nakon Nabuhodonozorove smrti. Po majčinoj liniji, Baltazar je unuk Nabuhodonozora. Ovo je činjenica koja je sedam puta naglašena u izvornom tekstu (5, 2.11.13.18.22), nazivajući ga sinom Nabuhodonozorovim. Unuk nije zaboravio povijest svoje familije.

Careva zdravica

Peto poglavlje u stvari započinje Baltazarovim sjećanjem na povijest. On naređuje slugama da donesu posvećeno posuđe koje je Nabuhodonozor donio iz jeruzalemskog Hrama. Zašto je bilo potrebno da se donese upravo to posvećeno posuđe na gozbu? Iz jednostavnog razloga - da se proslavi sjećanje na pobjedu Babilona nad Jeruzalemom. Da se obnovi uspomena na trijumf boga Babilona nad Bogom Izraela.

5, 4 - *"Pijahu vino i hvaljahu bogove zlatne i srebrne i bronzane i željezne i drvene i kamene."* U ovom stihu se spominju isti metali koje smo susreli u Nabuhodonozorovom snu iz drugog poglavlja. Isto tako redosljed metala ovog stiha slijedi identičan poredak kojim su metali bili ugrađeni u kip.

Baltazarovo nazdravljanje na ovoj gozbi nije bilo ništa drugo nego ismijavanje sna njegovog djede. Zajedno sa svojim velikodostojnicima on se izruguje tom snu. U drugom poglavlju vidjeli smo da različiti metali predstavljaju svjetska carstva koja će jednom iščeznuti sa svjetske scene. Ovom gestom, Baltazar namjerno i javno, pred svim svojim velikodostojnicima, odvaja sebe od svoga djede koji je prihvatio jedinoga i pravoga Boga.

Udaljavanje od Nabuhodonozorove vjere započeo je već Baltazarov otac Nabonid. Nabonid je bio jedan od posljednjih svećenika Babilona, koji je proveo cijeli svoj život pokušavajući da ponovo uspostavi drevnu tradiciju obožavanja babilonskih bogova koje je Nabuhodonozor potpuno odbacio.

Nabuhodonozor je ostao poznat po dvije stvari: kao glavni arhitekta Babilona i kao prvi monoteista i obožavatelj pravog Boga. S druge strane, Nabonid je bio poznat također po dvije stvari: kao najpoznatiji graditelj hramova različitim bogovima Babilona i klasičan predstavnik mnogoboštva.

Kakve li oštre razlike između oca i sina! To je tipičan primjer kako se vjera ne nasljeđuje! Ona se stiče.

U vrijeme ovog događaja, Nabonid, otac Baltazara, bio je još živ i najvjerojatnije je igrao ulogu osobe koja povlači konce čovjeka -marionete, koji mu služi kao slijepo oruđe. Prema babilonskom izvoru, Nabonid je u to vrijeme živio u gradu Temi, zapadno od Babilona. On je postavio svoga sina na čelo Babilona.

Baltazarovo izrugivanje nije bila samo njegova reakcija usmjerena protiv preminuloga djede nego i njegovo ismijavanje Boga koga je njegov djeda prihvatio. On se u stvari osjeća ugroženim od strane tog Boga. On pokušava da uništi istinu koja ga muči i plaši. To ne čini toliko iz svoga uvjerenja koliko iz slabosti i nesigurnosti. On je sličan religioznom kriminalcu koji nastoji da uništi sve što bi moglo biti istina, i pokušava da obeščasti sve što je sveto.

Oskvrnuće posvećenog posuda jeruzalemskog Hrama koje je pripadalo Bogu, nije ništa drugo nego otvoreno suprotstavljanje Bogu ismijavanjem. Bog najčešće odgovara na ovakve izazove šutnjom. Božje nereagovanje katkada izgleda kao odobravanje djela koja znače suprotstavljanje Bogu i onima koji mu služe. Međutim, ovog puta na taj drski izazov Bog odgovara akcijom.

Grafiti na zidu

5,5- Iznenada se te večeri iznad svijetljaka pojavljuje jedna ruka. Ta se ruka sama pokreće. Ona za sobom na bijelom zidu ostavlja zapisane

riječi tako da ih svi prisutni mogu čitati. Carevo lice postaje bijelo kao bijeli zid na kojem su bile ispisane riječi.

5, 6 - Ponosni, ironični, cinični car koji se do tog trenutka ismijavao Bogu neba i obožavao bogove načinjena od ona četiri metala pijući vino iz posvećenih posuda jeruzalemskog Hrama, sada se naglo mijenja. Slika postaje groteskna i nakazno-komična. *"Tada se promijeni lice caru, i misli ga njegove uznemiriše, i pojas se oko njega raspasa i koljena mu udarahu jedno o drugo."* Ono što je trebalo biti povijesna raskrsnica javnog udaljavanja od Nabuhodonozorove vjere postaje tragikomična scena. Bespomoćan car sada traži pomoć svojih astrologa i vračara.

Ruka konačno nestaje, ali slova na zidu ostaju. Carev pogled je prikovan u riječi na zidu. Na nesreću, ne samo što ih on ne razumije nego ni njegovi astrolozi i vračari ne mogu ih razumjeti. Na dvoru sada nastaje konfuzija koja se pretvara u samrtničku šutnju. Baltazar se u strahu sjeća iskustva svoga djede. Jedino je Danijel tada mogao protumačiti san caru Nabuhodonozoru! Baltazar se pita da li je ovo manifestacija istog Boga?

Kraljičin ukor

5, 10.11 - Kraljica stupa na scenu. Prema bliskoistočnoj kulturi, doći u prisustvo cara na carski dvor bila je privilegija koju je malo njih imalo. Niko se nije usudio nepozvan ući u dvor. Kraljica najvjerovatnije nije bila Baltazarova žena zato što je ta kraljica vrlo dobro poznavala period Nabuhodonozorove vladavine. Ona takođe nije bila ni žena Nabonida, to jest majka Baltazara koja je u to vrijeme bila u Temi sa svojim mužem. Isto tako poznalo je da je žena Nabonida bila svećenica i tipična mnogoboškinja. Kraljica takođe nije bila ni majka Nabonidova, jer je ona prema babilonskim analima umrla 547. godine, a ovaj događaj se desio 539. godine. Kraljica o kojoj je riječ mora da je bila niko drugi nego žena Nabuhodonozora. Poznati povjesničar Herodot nam kaže da se ona zvala Niotkris.

Kao predstavnik svog preminulog supruga, baka je uživala poštovanje svih u dvoru. Ona je mogla bez pitanja ući u dvor. Majke i bake careve su često igrale važnu ulogu na dvoru (1. Car 15,13; 2. Car 11,1-3; 24,12; Jer 13,18).

Čim ju je vidio, Baltazaru je sve bilo jasno. Bio je primoran da se sjeti onoga što je pokušavao da zaboravi. Ona ga tri puta podsjeća na vrijeme njegovog djede. Tri puta ona kaže *"u vrijeme oca (djede) tvojega"*. Prisustvo kraljice se sada duboko urezalo u potisnutu memoriju cara, podsjećajući ga na ono što ga je uznemiravalo. Bio je prisiljen da se suoči s činjenicom Nabuhodonozorovog obraćenja Bogu Danijelovom.

Baltazar traži pomoć Baltazara

Pritisnut uza zid, Baltazar nema drugog izbora nego da dozove jevrejskog proroka. Danijel je još živ. Njegova reputacija nije izbljediła. Baltazar se boji susreta s Baltazarom.

Kad je nekad Danijel izašao pred cara Nabuhodonozora, car ga nije htio nazvati njegovim pravim imenom. Ovaj car ga sada naziva njegovim jevrejskim imenom. Baltazar kao da je zaboravio Danijela i obraćenje svoga djede, ali ga memorija služi kad se tiče Danijelovog porijekla.

5,13- *"Jesi li ti Danijel između roblja Judina koje dovede iz Judejske car otac moj?"* On podsjeća sve prisutne i samog Danijela o superiornosti babilonskih bogova nad Bogom Izraela.

5, 14 - On zatim ponavlja riječi svoje bake s jednom bitnom razlikom. Baka je rekla da je u Danijelu duh svetih bogova, a Baltazar izostavlja riječ *svetih*, te kaže: *"Čuh da je u tebi duh bogova"*. Baltazar manipulira činjenicama. Drugim riječima, on želi reći da je Danijel samo jedan od mnogih koji ima nekog svog boga, i daje taj njegov bog samo jedan od mnogih.

5, 16 - Baltazar pokušava da kupi Danijela nudeći mu zlato i visoku poziciju u carstvu. On bi želio čuti tumačenje i utješnu vijest. Kao da je osjetio da je izazvao Boga Danijelovog i sada traži spasonosni izlaz.

Ukor proroka

5, 17 - Danijelov odgovor je oštar. Sve dosad navikli smo li na uobičajeni takt i respekt u Danijelovom govoru. Stoga nas iznenađuje njegov oštar odgovor. Danijel kaže: *"Darovi tvoji neka tebi i podaj drugome poklone svoje."* Danijel prozire cara i zadržava svoje dostojanstvo i slobodu. Danijelov oštar odgovor je simptom nečeg dubljeg. Takav odgovor nije bio samo ukor na carev pokušaj podmićivanja.

5, 22 - *"A ti, Baltazare, sine njegov, nisi ponizio srca svojega premda si znao sve ovo."* Nama je sada u potpunosti jasno da je Baltazar želio zakopati prošlost i s njome Boga Izraela. Duboko u svome srcu on je svjestan da je znao istinu. Osjećajući da ga istina uznemirava, on ju je želio uništiti ili zaboraviti. Car Baltazar je shvatio da je Bog Izraela pravi Bog. Stoga zaključujemo da se car svjesno i otvoreno suprotstavljao Bogu.

5, 23 - *"... nego si se podigao na Gospoda nebeskoga!"* Iz Danijelovih riječi vidi se da je car mnogo više poznavao pravog Boga nego što je to želio priznati. Danijel nastavlja sa svojim ukorom i kaže: *"... a ne proslavi Boga koji drži u ruci svojoj tvoj udisaj."* (prijevod NIV) Izrazi ruka i udisaj jasna, su asocijacija na Stvaranje:

• "... i dunu mu u nos duh životni, i posta čovjek duša živa." (1. Moj. 2, 7)

• "Ruke Tvoje stvorile su me i načinile me." (Ps. 119, 73)

• "Ko ne zna od svega toga da je ruka Gospodnja to učinila? Kojemu je u ruci duša svega živoga..." (Job 12,9.10).

Baltazar sve to zna: "A ti, Baltazare, sine njegov, nisi ponizio srca svojega premda si znao sve ovo." (Dan. 5. 22)

Po pravilu, oni koji odbacuju Boga Stvoritelja, na Njegovo mjesto stavljaju stvorenje. Akciji odbacivanja Boga neminovno slijedi druga akcija, koja na Njegovo mjesto postavlja bogove načinjene rukom onog ko ne priznaje Boga. To su bogovi načinjeni po njegovoj sopstvenoj slici. Takva osoba postaje sama sebi bog.

Danijel preuzima novu ulogu. On više ne nastupa samo kao mudar čovjek koji tumači fenomen čudnih slova na zidu. On preuzima na sebe ulogu proroka koji otvoreno ukorava. Danijel prvenstveno ističe razlog zašto se ovaj tekst uopšte pojavio na zidu a ne toliko šta je napisano na zidu. Carevo spasenje je važnije od tumačenja ili prevoda nepoznatog teksta.

Dešifrovanje grafita i presuda

5, 23 (II). 24 - Ruka koja se pojavila na zidu je ona ista ruka koja je stvorila Baltazara i koja održava njegov život: "A ti ne proslavi Boga, u čijoj Je ruci duša tvoja i svi putevi tvoji. Zato od njega bi poslana ruka i ovo pismo bi napisano." Car ima dva razloga za zabrinutost: prvi je nerazumljivi i tajanstveni tekst na zidu a drugi je osoba kojoj pripada ruka koja piše. Baltazar je ustao protiv Boga i njegovom grijehu slijede posljedice.

Ruka je iza sebe ostavljala tekst osude. U Bibliji, kad Božja ruka piše, to se uglavnom dešava kad se izriče sudska presuda.

• "Rijeka ognjena izlažaše i tecijaše ispred njega, tisuća tisuća služaše mu, i deset tisuća po deset tisuća stajahu pred njim: sud sjede, i knjige se otvoriše." (7, 10)

• "I izgovorivši ovo Mojsiju na gori Sinajskoj, dade mu dvije ploče svjedočanstva, ploče kamene pisane prstom Božjim." (2.Moj. 31, 18)

• "Koji pobijedi on će se obući u haljine bijele, i neće izbrisati imena njegova iz knjige života..." (Otk. 3, 5)

• " i neće u nju ući ništa što je pogano, i što čini mrzost i laž, nego samo koji su napisani u životnoj knjizi Jagnjeta." (Otk. 21,27)

Ruka koja ispisuje neobične slovne znake na zidu je ruka suda. To nije samo ruka Stvoritelja nego i ruka Sudije. Stvoritelj je i Sudija. Samo Onaj koji je otkao svojom rukom čovjekovo biće i koji u tančine poznaje njegove misli, s pravom može biti i njegov Sudija. Logično je da nam se

ovdje pojavljuje Bog kao Stvoritelj i Bog kao Sudija. I psalmista David to potvrđuje u svome psalmu: "*Nijedna se moja kost nije sakrila od Tebe, ako i jesam sazdan tajno, otkan u dubini zemlje...*" (Ps 139,1-23).

Zapis na zidu uplašio je cara. On shvata da ova poruka dolazi od Boga Stvoritelja i Sudije. On osjeća da mora hitno saznati značenje riječi napisanih na zidu. Ali to nije lako. Prva teškoća je u tome što aramejski jezik kao i jevrejski nema samoglasnika. "*... i reče car mudracima babilonskim: Ko pročitaj ovo pismo i kaže mi što znači...*" (5, 6). Zapazimo da poteškoća nije bila samo u razumijevanju značenja već prije svega u raščitavanju teksta. Druga teškoća: vrlo je moguće da nije postojao razmak između riječi.

Evo kako je tekst mogao izgledati na zidu u jednoj riječi bez samoglasnika:

MNMNTCLFRS

Evo kako bi izgledao isti tekst spojenih riječi bez samoglasnika napisan na nama razumljivom jeziku:

BRBRZMJRRZDJL (brojao, brojao, izmjerio, razdijelio)

Nije teško razumjeti s kakvom su se teškoćom suočili Kaldeji u pokušaju da razumiju ovaj tekst na zidu. Kad Danijel stupa na scenu, on prvo raščitava tekst. Sjetimo se da je i sam car upozorio da je problem dvostruk. Prvo treba raščitati, a potom protumačiti. Dakle, Danijel prvo raščitava tekst. On radi dvije stvari:

1. Najvjerojatnije on prvo razdvaja jednu po jednu spoenu riječ i dijeli ih u četiri odvojene riječi, od kojih svaka ima svoje značenje.

2. Drugo, on dodaje samoglasnike za svaku riječ u rečenici. Tako u toj rečenici postoje četiri riječi, od kojih su dvije iste: MENE, MENE, TEKEL, U PARSIN (U znači 'i', a 'P' se ispred U čita kao F, prim. BP)

U prvoj fazi tumačenja mi se suočavamo s mjerama za težinu:

MENE = mina (600 g)

TEKEL = šekel (10 g)

PARSIN = pola mine (300 g.)

Baltazar je vrlo dobro poznao te mjere. Vjeruje se da je on pored uloge vladara imao i profesiju trgovca. Prema babilonskim analima u to vrijeme carevi Babilona bili su i trgovci vunom.

Danijel u svom tumačenju ide dalje objašnjavajući etimološko značenje (porijeklo, korijen) svake riječi:

MENE

a) Korijen ove riječi je *brojati* ili *odredili*. Ovu riječ takođe susrećemo u petom stihu prvog poglavlja: "*I odredi im car obrok na don odjela carskoga.*"

b) Ova riječ se u Bibliji pojavljuje samo u kontekstu gdje se govori o Bogu Stvoritelju, o Bogu koji kontrolira i određuje tok povijesti.

c) Korijen ove riječi ukazuje takođe na babilonskog boga budućnosti ili sudbine po imenu *Meni* koga spominje prorok Izaija: "A vi koji ostavljate Gospoda... i lijevate naljev Meniju..." (Iz 65,11)

d) Arapski jezik takođe ima ovu riječ i ona znači nešto kobno ili određeno sudbinom.

Očito da je ova riječ bogata idejom o teškoj i kobnoj budućnosti koju je Bog *odredio* ili *izbrojao*. Danijel toj riječi i daje takvo tumačenje: "... brojao je Bog ili odredio kraj tvome carstvu. "

TEKEL

a) Korijen ove riječi je *mjeriti*. Iznova imamo izraz za mjerenje. Prvo smo imali *brojali* ili *odrediti*, a sada imamo i *mjeriti*.

b) U cijeloj blisko-istočnoj kulturi ovaj izraz se koristi ne samo u trgovačkom žargonu već isto tako i u kontekstu Božjeg suda.

• 1 Sam 2,3 - "... jer je Gospod koji sve zna i On mjeri djela" (čovjekova). (Prijevod s engleskog NIV)

• Job 31, 6 - "Neka me Bog izmjeri na mjerilima pravim."

Baltazar je u potpunosti svjestan da se izraz TEKEL koristi ne samo u trgovačkom žargonu nego i u religioznom jeziku suda, i da je u ovoj riječi sadržana presuda. "Bog te je izmjerio i našao si se lak. " (Dan 5, 27)

PARSIN

Ova riječ se takođe nalazila na zidu.

a) Značenje ove riječi je *razlomiti*, *podijeliti*. Ova riječ se često pojavljuje u Bibliji, i to najčešće u kontekstu nasilja. " i razlomiće kosti njihove u dijelove. " (Mihej 3, 3)

Na jevrejskom *pares* je orao bijelog repa odnosno ptica grabljivica (5. Moj 14, 12). Drugim riječima, božanska -poruka mu stavlja do znanja da će njegovo carstvo biti razgrabljeno.

b) Pares je jedina od ovih riječi u množini i to znači da će biti više nego jedan grabljivac. Zvuk ove riječi već aludira na Perziju kao jednu od osvajačkih sila koja će se nalaziti u tom procesu grabljenja.

Svi navedeni glagoli su svršeni:

Mene - izbrojano

Tekel - izmjereno

Parsin - razdijeljeno

Baltazar sada shvata da je njegovo carstvo došlo svome kraju. Iza ovih riječi postoji i zlokobni ritam rimovanja: *Izbrojano, izbrojano, izmjereno, razdijeljeno*.

U originalnom tekstu na svaku riječ napisanu na zidu Danijel dodaje četiri riječi objašnjenja. Brojka četiri igra važnu ulogu u Knjizi

proroka Danijela. Kip koji je Bog predstavio caru u snu (2 gl.) bio je sastavljen od četiri metala. Svaki metal je predstavljao novo svjetsko carstvo koje će se pojaviti na sceni povijesti. Ista četiri svjetska carstva biće predstavljena u sedmoj glavi, ali ne više u simbolu četiri metala, nego u simbolu četiri zvijeri. Ne postoji peto zemaljsko carstvo. Zemaljska carstva neće preći brojku četiri. Zato je brojka četiri zlokobna slutnja kraja. Za Baltazara zlokobnost broja četiri postaje još očiglednija u činjenici da su Nabuhodonozora naslijedila četiri babilonska cara: Amel Marduk, Neriglisar, Labaši Marduk i Nabonid, koji je svoj carski položaj dijelio sa sinom Baltazarom.

Baltazar shvata da je on četvrti car i da nakon njega više neće biti ni babilonskog cara ni carstva.

Smrt cara Baltazara

5, 29 - Ritam ove životne priče se na kraju ubrzava. Car na sve to brzo reaguje. On daruje Danijela svim onim što je obećao. Stavlja na njega purpurnu, carsku odjeću i postavlja ga da bude treći čovjek u carstvu. Njegov otac je prvi, on drugi i Danijel je treći. Danijel prihvata ove darove iako mu je jasno da će nadolazeći događaji poništiti njihovu vrijednost.

Proročanstvo ruke koja pisala po zidu ispunilo se z.a manje od dvadeset četiri sata. Medopcrzijska vojska je ušla u Babilon, osvojila ga, i te noći car Baltazar je ubijen. Nastupilo je novo carstvo koje će ispuniti vrijeme svjetske povijesti. Darije, prvi car tog carstva preuzima vlast...

Tekst glinenih pločica

Među glinenim pločicama koje opisuju pad Babilona, nalazi se dnevnik Nabonida u kome su zapisani ovi redovi: "Gobrijas (Ugbaru), guverner Gutijuma i Kirove vojske ušao je u Babilon bez vojnog otpora... Nabonid, po svom povratku u Babilon bio je uhapšen... U mjesecu Arašamanu, trećega dana, Kirova vojska je ušla u Babilon... Gobrijas, njegov guverner, potom je postavio upravitelje nad Babilonom."

Prvi korak koji Gobrijas (Darije) preduzima bio je da postavi upravitelje koji će biti pod njegovom kontrolom. Prema drevnim dokumentima i pomenutom dnevniku, Gobrijas ili Darije umro je godinu dana i tri sedmice nakon pada Babilona, što objašnjava zašto je Kir preuzeo titulu cara Babilona tek godinu dana nakon pada Babilona. Tako doznajemo da je odmah nakon Gobrijasa ili Darija vlast preuzeo Kir (Dan 6, 28). Interesantno je da i sam Danijel spominje samo prvu godinu Darijeve vladavine (Dan 9, 1).

Peto poglavlje postaje prekretnica u knjizi proroka Danijela. Carstvo Medijanaca i Prezijanaca smjenjuje carstvo Babilonaca. Proročanstvo drugog poglavlja Danijelove knjige počelo se ispunjavati...

Literarna struktura poglavlja 5

A Slava cara Baltazara (5, 1-4).

B Misterija pisanog teksta na zidu (5, 5-9).

C Kraljičina propovijed (5, 10-12).

D Baltazar poziva Baltazara (5, 13-16).

C' Prorokova propovijed (5,17-24).

B' Objašnjena misterija pisanog teksta na zidu (5, 25-28).

A' Pad cara Baltazara (5, 29-31).

77. ¹ Jacques Doukhan, *Hie Secret of Daniel*, (Hagerstown: 2000), p.

² Ibid. 78.

³ Ibid. 78.

⁴ Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, p. 313.

⁵ Vidi Doukhan, *The Secret of Daniel*, 82.

⁶ Ibid., str. 83.

⁷ Ibid., str. 84.

⁸ Ibid., str. 84.

⁹ Vidi, Pritchard, pp. 606, 607.

¹⁰ Biblija ga naziva Evil-Merodah

¹¹ Vidi Pritchard, p. 306.

¹² William H. Shea, "An Unrecognized Vassal King of Babylon in the Early Achaemetic Period," *Andrews University Seminary Studies* 10 (1972):

113-117.

¹³ Vidi Doukhan, p. 86.

6. Ukroćeni lavovi

Šesto poglavlje nastavlja gdje peto završava. Darije je zauzeo prijeslo, a Danijel je i u novom carstvu postavljen na visok položaj. Nalazimo se u 539. godini prije Krista. Život je prilično ugodan z.a prognanog princa i njegova tri druga. Ali da H će uvijek lako biti? U drugom poglavlju tri su mladića bila postavljena na viši položaj. Ali ovom uspjehu ubrzo je slijedila nevolja, proba i iskušenje opisano u trećem poglavlju. Da li će se povijest ponoviti? Autor knjige kao da nagovještava da hoće.

Šesto poglavlje je slično trećem poglavlju u mnogim svojim izrazima. Kao i u trećem poglavlju, glavni problem šestog poglavlja je stvaranje jake baze za jako carstvo. Isto tako kao i u trećem poglavlju, car sakuplja oko sebe visoke funkcionere. U trećem poglavlju car postavlja (aramejski haqim) kip a u šestom poglavlju *postavlja se* (jevrejski *haqim*) se administracija koja će upravljati cijelim carstvom.

Administracija carstva je podijeljena između 120 satrapa ili guvernera (Ester 1, 1; 8, 9). Iznad guvernera ustanovljena je pozicija tri predsjednika. Danijel je jedan od njih. Car čak razmišlja da njega postavi kao prvog od tri predsjednika. Darije namjerava da ostvari uspjeh administracije svoga carstva oslanjajući se na iskustvo i znanje Danijela. Postoji nekoliko razloga za ovo:

a) Danijel je kao i Darije stranac u stranoj zemlji.

b) Danijel je prorekao pad Babilonskog carstva i dolazak Medo-Perzijskog carstva na vlast.

c) Danijel je bio dugogodišnji guverner Babilona i pun je iskustva.

d) Darije se odlučio da zadrži babilonsku upravnu strukturu.

Danijel je tu kao jedan od najboljih poznavalaca funkcionisanja državnog aparata. On postaje ključna ličnost za izgradnju i očuvanje novog državnog aparata postavljenog na strukturi Babilona kao osnovi.

Ponašanje satrapa je identično ponašanju Kaldeja iz trećeg poglavlja. Mržnja je na djelu; mržnja prema strancima, njihovim običajima i religiji. Ponovo se suočavamo s bolesnom zavišću. I satrapi imaju neku svoju religiju. Njihova je religija ljudska izmišljotina. Umjesto da je« inspirisana i začeta u Bogu, ona je proizvod zakulisnog planiranja na sjednicama zavjerenika.

6, 7 - *"Sve starješine u carstvu, poglavari i upravitelji, vijećnici i vojvode dogovoriše se da se postavi carska naredba i oštra zabrana da ko bi se god zamolio za što kome god bogu ili čovjeku za trideset dana osim tebi, care, da se baci u jamu lavovsku."* Obožavanje o kome se ovdje govori je programirano. Neposluššan se automatski kažnjava bacanjem u lavovsku jamu. Poglavari i upravitelji su donijeli odluku, i sada kao grupa odlaze k caru (6, 6.11.15).

U lažnoj religiji ljudsko zamjenjuje božanske: Božji zakon (6, 5) se zamjenjuje ljudskim (6, 8). Isto tako ianatizam i netolerantnost je karakteristika religije koju je čovjek izmislio.

Danijel se moli

Postoji jasna suprotnost između mirnog Danijela i bučnih satrapa oko njega. On ne ustaje protiv svojih kolega niti se žali caru. Umjesto toga on se povlači u svoju kuću, odlazi u sobu i okreće se prema zapadu u pravcu Jeruzalema.

Na politički potez satrapa Danijel odgovara molitvom. To je peta molitva u ovoj knjizi. Danijel, ostarjeli prorok, zna da je bespomoćan. On vrlo dobro poznaje medoperzijski zakon (6, 8 i Est. 8, 8) i zato ne vidi izlaz iz situacije. Čak se ni car nije mogao usprotiviti donijetom zakonu, ovjerenom carevim pečatom. Danijel je bio svjestan da je njegov život u opasnosti.

6, 10 - Međutim, ni sada okolnosti ne diktiraju Danijelov stav prema Bogu i molitvi. On nastavlja da se moli Bogu tri puta na dan kao što je to činio i ranije. On se moli Bogu kao slobodan čovjek bez obzira da li su okolnosti dobre ili loše. Molitva za njega nije posljednje sredstvo koje se koristi kad si na samrtničkoj postelji. Ona je vitalni dio njegovog života. Molitva Danijela je molitva heroja i sveca.

Molitva heroja

Bila je potrebna herojska hrabrost suprotstaviti se ediktu Medo-Perzije molitvom Bogu. Jednostavnim djelom savijanja koljena u molitvi, Danijel rizikuje svoj život. On se mogao moliti tajno. Biblija čak i ohrabruje tajne molitve (Mat. 6,6). Kad molitva postaje moda kojom se podiže hvalisava zastavica pobožnosti, onda je bolje moliti se tajno. Ali kad vlast zabrani molitvu, moliti se tajno znači indirektno priznati daje car veći od Boga. Danijel je mogao da se za neko vrijeme prilagodi okolnostima. Konačno, zar Bog nije Bog koji prašta, gleda na srce i zna šla je u njemu? Ali Danijel bi radije umro nego što bi prekinuo naviku svog ličnog duhovnog života. Danijel se ne skriva, već stoji uzdignut kao slobodan

čovjek koji slobodno služi svome Bogu. Prorok odlučuje da ostane vjeran svome Bogu kako u srcu tako i javno. Njegova hrabrost je zadivljujuća. Kao inteligentan čovjek znao je šta će prouzrokovati tim postupkom. Bio je svjestan posljedica.

Molitva sveca

Danijelova molitva je ne samo molitva heroja nego i molitva sveca. Mnogo je lakše moliti se usred problema negoli u svakodnevici života. Danijel je navikao moliti se svakoga dana Bogu bez obzira na životne okolnosti. To je molitva sveca. Neko je rekao da je lakše biti heroj nego svetac. Herojski postupak je kratak i javan. Međutim, djelo sveca ostaje nezapaženo i traje cijeli život. Niko mu ne aplaudira, niko ga ne poznaje. Potrebno je manje napora za molitvu u nevolji ili iskušenju negoli u monotonij svakodnevici života.

Danijelov postupak bio je herojski zato što je vodio život posvećen Bogu u molitvi kad ga niko nije vidio. Na gornjem katu svoje kuće Danijel je imao sobu za svoju svakodnevnu molitvu. Njegov život molitve održavao se disciplinom. On se moli tri puta na dan. Molitva ne bi smjela ovisiti o raspoloženju, okolnostima i osjećajima. Primjer Danijela koji se moli tri puta na dan nam govori da bi molitva morala biti sastavni dio životnog ritma. Molitva je život. Ona je osnovna životna potreba koju Ireba ispunjavali čak i kad osjećanja nisu uključena. Naš život molitve mora biti dio nas kao što je hrana, posao, i sve ostalo. Jedino tada mi ćemo biti dovoljno jaki da se nosimo s problemima života.

Interesantno je zapaziti da se vrijeme Danijelove molitve poklapa s vremenom prinošenja žrtava u Jeruzalemu (1 Dn. 23, 30.31). Sjećajući se žrtvovanja u Jeruzalemu, Danijel okreće lice svoje prema zapadu u pravcu Jeruzalema. Danijel se sjeća Solomunove molitve i žrtava koje su bile prinesene nakon molitve.

"Ako se pokaju u zemlji u koju budu odvedeni u ropstvo, i obrate se i stanu Ti se moliti u zemlji onih koji ih zarubiš, i reku: Sagriješismo i zlo učinismo, skrivismo, i tako se obrate k Tebi svim srcem svojim i svom dušom svojom u zemlji neprijatelja svojih koji ih zarobe, i pomole Ti se okrenu vsi se k zemlji svojoj, koju si dao očima njihovim, ka gradu koji si izabrao, i k domu koji sam saziđao imenu Tvojemu, tada čuj s Neba, iz stana svojega, molbu njihovu i molitvu njihovu ... Tada car i sav Izrael s njim princsoše žrtve pred Gospodom, "(1. Car. 8, 47-49.62)

Molitva je usko povezana sa žrtvovanjem. Bog želi da na.s molitva poput žrtve približi Njemu. Jevrejski glagol *žrtvovati* ima korijen u riječi *grb*, što znači blizu. Ovo ukazuje da nam Bog prilazi blizu preko žrtve. Molitva nije naše uzdizanje Bogu, nego silaženje Boga k nama. U ovome je

bila osnovna razlika između religije Danijela i religije Babilonjana koji su željeli sve postići svojim djelima.

Molitva vjere i nade

Okretanje tijela prema Hramu lakode je gest nade, nade da će se zarobljenici vratiti u svoju zemlju i da će se Hram ponovo sagraditi. Danijel se ne okreće prema Jeruzalemu u nekoj gesti sujevjerja. On zna da se odgovor ne nalazi u Jeruzalemu, nego u Bogu. Danijelova molitva ima dva osnovna elementa: vjeru i nadu. Ova dva elementa nam se otkrivaju u dva glagola.

a) 6, 10 - "*zahvalnost davaše*" (prijevod NIV). Prvi glagol dolazi od riječi *yad* (otvorena ruka) i izražava zahvalnost nekoga koji je nešto primio.

b) Druga riječ, ili drugi glagol, "*mithana*", ima u svome korijenu riječ *hanan*, što znači milost i ukazuje na osobu koja traži nešto što još nije primila.¹

Jacques Doukhan u svojoj knjizi "Secret of Daniel" izjavljuje: "Molitva ima svoje korijenje u oskudici a svijet u milosti Božjoj koja daje."² Moliti se znači uvidjeti svoje nedostatke i priznati da sve dolazi odozgo. Takva molitva je akt poniznosti. Danijel kleči na molitvi. To je gesta roba ili podređenog vojnika čija je budućnost u rukama njegovog gospodara.

U lavovskoj jami

6, 16 - Molitva Danijelova kao da ostaje neuslišena. Izgleda kao daje i sam Bog bespomoćan. Događaji se redaju kako se moglo i zamisliti. Danijel je osuđen. Car Darije uspijeva da mu kaže nekoliko riječi ohrabrenja: "*Bog tvoj kojemu bez prestanka služiš, neka te izbavi.*" Ove riječi nemaju neku posebnu težinu. Stražari bacaju Danijela u lavovsku jamu i stavljaju carev pečat na vrata jame. Prema povjesničaru Herodotu, jaka vrpca je zategnuta preko vrata i krajevi vrpce su završili u glini u koju je urezan carev pečat. Tako je Danijelova sudbina bila zapečaćena.

6, 18 - Car odlazi u postelju bez jela i pića. U drevno vrijeme večera je bila najvažniji obrok dana. Carevo uzdržavanje od jela je više nego izraz žalosti - car posti. Bespomoćan car se okreće religiji kao rješenju problema.

6, 20 - Slijedeće jutro on žuri do lavovske jame i zadihan progovara: "*Danijele, slugo Boga živoga, Bog tvoj kojemu ti služiš bez prestanka, može li te izbaviti od lavova?*"

6, 21 - Stari prorok mimo odgovara: "*O care, živ bio uvijek!*" Činjenica da je Danijel živ najveće je svjedočanstvo za velikog i vječnog

Boga. Njegove riječi daju isto svjedočanstvo: *"Bog moj posla anđela svojega i zatvori usta lavovima, te mi ne naudiše; jer se nadoh čist pred njim, a ni tebi, care, ne učinih zla."*

Spasenje dolazi izvana

U trećem poglavlju spasenje dolazi izvana (tri mladića u užarenoj peći). U četvrtom poglavlju spasenje dolazi izvana (Nabuhodonozorovo ozdravljenje). U šestom poglavlju spasenje takođe dolazi izvana. Bog je poslao svoga anđela da spasi Danijela.

Danijel nije spašen svojom mudrošću, nili hrabrošću, nego zato *"što je vjerovao svome Bogu"*. (6, 23)

Osveta

Dvije naredbe koje car daje u početku (dekret o trideset dana bogoštovanja Darija i dekret da se Danijel baci u lavovsku jamu) imaju svoj eho u dvije naredbe na kraju poglavlja (da se tužitelji bace u lavovsku jamu i da se svi boje Danijelovog Boga).

A Dekret o 30 dana bogoštovanja Darija.

B Naredba da se Danijel baci u lavovsku jamu.

B' Naredba da se tužitelji bace u lavovsku jamu.

A' Dekret da se svi boje Danijelovog Boga.³

Druge dvije naredbe su isto tako besmislene kao i prve dvije. Nasilje u Božje ime ne može imati iskupiteljsku ulogu, z.a nasilje koje je učinjeno protiv Boga. Izrečena je kolektivna kazna da bi se izbjegla osveta članova obitelji. Ovoga puta anđeo nije intervenisao.

Dekret ili naredba da se obožava car sada se zamjenjuje naredbom da se obožava Bog. Dekret Darija paralelan je onom koji je nekada izdao Nabuhodonozor. Razlika između ta dva dekreta je u to me što je Nabuhodonozor zabranio da se govori protiv Boga Jevreja, dok je Darije naredio da ga narod obožava.

6, 26 - Čudo koje se dogodilo u lavovskoj jami pomoglo je Dariju da shvati da je Danijelov Bog živi Bog i da je Njegova vlast univerzalna. Kad se neko suoči s takvom realnošću Božjeg postojanja, nemoguće je ostati ravnodušan. Tu se susrećemo sa šestom po redu molitvom - Darijevom molitvom priznanja. Ta molitva nas podsjeća na Nabuhodonozorovu molitvu priznanja. Postoje sličnosti u riječima, stilu i sadržaju. Međutim, Darije je pokazao dublje razumijevanje Boga. On je za njega:

- *Živi Bog*

Darijeve prve riječi molitve su upućene Bogu koji živi i vlada vječno, čije carstvo nikad neće biti uništeno kao što se to događa sa zemaljskim carstvima. Car priznaje živog Boga - Onoga koji je izvor sveg života. Vjernik se moli Bogu koji je izvor života, a neznabožac se moli onome što je stvoreno.

- *Bog Stvoritelj*

Molitva vjernika je usmjerena na Nevidljivog. Taj Nevidljivi čini znake i čudesa (6, 27). On je stvorio Sunce.

Mjesec i zvijezde. Sve vidljivo je čudesno djelo Nevidljivoga. Vjerom mi dotičemo Nevidljivoga koji pretvara tajne života u radost, smrt u život, ništa u nešto.

- *Bog Spasitelj*

Darije takođe kaže: *"On je Bog ' z.ivi!... On izbavlja i spašava..."* (6, 26. 27)

Vjera u spasenje podrazumijeva vjeru u Boga Spasitelja. S druge strane, vjera u stvaranje podrazumijeva vjeru u Boga Stvoritelja. Vjera je mnogo više nego subjektivno iskustvo. Ona stremlji ka promjeni svemirskih dimenzija. U molitvi se leži za boljim svijetom. U molitvi se čezne za promjenom lošega u dobro. Jedino Bog Spasitelj to može učiniti. Bog kao Stvoritelj mogao je od ničega stvoriti nešto, ali jedino Bog kao Spasitelj može zlog pretvoriti u dobrog.

U svojoj molitvi Darije dotiče tri univerzalne teme: život, stvaranje i spasenje. Ove tri teme bile su istaknute u Danijelovoj knjizi. Preživjeti okružen gladnim lavovima, izaći iz jame živ, ili preživjeti užarenu peč iskustvo je novog života i uskrsnuća.

Danijel i Isus

Danijel je u mnogome sličan Isusu:

- Kao što su protiv Danijela njegove najbliže kolege isplanirale zavjeru, tako je i protiv Isusa njegov učenik skovao zavjeru.

- Darije se ustezao da osudi Danijela isto tako kao što se Pilat ustezao da osudi Isusa.

- U oba slučaja osuđenik je bio nevin, i pokušaji da se spasi bili su bezuspješni.

- Kao što je Danijelova jama bila zapečaćena Darijevim pečatom tako da niko nije smio sklanjati kamen s vrata jame, lako je Isusova grobnica bila zapečaćena pečatom Pontija Pilata tako da niko nije smio pomjerati kamen nakon polaganja Isusa u grob.

- Kao što je Danijel 'uskrsnuo', tako je i Isus uskrsnuo.

- Danijel je izašao iz lavovske jame kao pobjednik nad smrću. Isus je takođe izašao iz groba kao slavan pobjednik nad smrću.

• Izgledalo je tako mračno u tami groba i u jami lavovskoj, a završilo se pobjednički slavno i za Isusa i za Danijela. Pobjeda Danijela bila je veličanstvena!

Danijelov uspjeh

Kraj ove životne priče je vrlo sličan doživljaju tri mladića u užarenoj peći. Ovim iskustvom Danijela završava se prva polovina ove knjige, koja nam je u iskustvu nekoliko careva, kao i u iskustvu Danijela i njegovih drugova govorila o Bogu živome,

- a) Bogu koji kontrolišć sadašnjost i poznaje budućnost,
- b) koji je umiješan u svakodnevicu života vjernika i nevjernika. Vjernika - da učvrsti povjerenje u Njega (Danijel, tri mladića), a nevjernika da dovede k sebi (Nabuhodonozor, Baltazar, Darije).
- c) Boga koji je Stvoritelj, Spasitelj i Sudija,
- d) čije će carstvo doći nakon četvrtog svjetskog carstva i koje se potpuno razlikuje od svih ostalih carstava.

Literarna struktura poglavlju

A Danijelov uspjeh (6,1-3).

B Optužbe satrapa (6, 4-13).

C Lavovi (6, 14-24).

- Dijalog
- Danijel baćen u lavovsku jamu.
- Dijalog
- Danijel izvađen iz lavovske jame.

B' Satrapi kažnjeni.

A' Danijelov uspjeh.⁴

¹ Vidi Doukhan, p. 93.

² Ibid., 93.

³ Ibid., 94.

⁴ Ibid., 99.

7. Četiri zvijeri i Sin Čovječji

Nalazimo se u sredini Knjige proroka Danijela. Komentatori nazivaju sedmo poglavlje srcem te knjige.¹ Ovim poglavljem ulazimo u njezinu drugu polovinu. Od sada pa nadalje promatraćemo događaje u svijetu kroz proročke snove i vizije. Stil pisanja knjige prelazi iz opisa konkretnih, povijesnih događaja u simboličan opis. Sada se počinjemo susretati s neobičnim zvijerima i brojevima kao i s apokaliptičkim stilom pisanja.

Sedmo poglavlje nas vraća u vrijeme Baltazarove vladavine, u 553. godinu prije nove ere. Iako sedmo poglavlje koristi apokaliptički jezik, tematika pisanja nije sasvim nova.

Sličnosti dragog i sedmog poglavlja

a) Dvije vizije iz ova dva poglavlja prikazuju nam paralelni razvoj istih događaja.

b) One obuhvataju isti vremenski period: od Babilonskog carstva pa sve do kraja ljudske povijesti.

c) Drugo i sedmo poglavlje opisuju carstva koja će dominirati svjetskom pozornicom. To su četiri svjetska carstva, simbolično prikazana s četiri metala u drugom poglavlju, i s četiri zvijeri u sedmom poglavlju.

Paralelizam u ova dva poglavlja čini ih jednom cjelinom. Sedmo poglavlje moramo čitati u svjetlosti drugog. Iako su vizije u oba poglavlja paralelne, svaka je od njih specifična, i svaka ima karakteristike koje druga nema. U drugom poglavlju san dobija Nabuhodonozor, a u sedmom viziju dobija Danijel.

7, 1 - Po završetku vizije Danijel je zapisao sadržaj. On nam želi otkriti ono što je njemu Bog otkrio. Ništa više niti manje. Izvor sadržaja vizije je sam Bog, i stoga trebamo pristupiti proučavanju te vizije s punom ozbiljnošću. Već od samog početka sedmog poglavlja konstatujemo da vizija ima univerzalno značenje.

Vizija u tri scene

7,2- Četiri vjetra nebeska se sudaraju na velikom moru. Ovo proročanstvo se odnosi na cijeli svijet.

Izraz *vidje* dijeli viziju na tri dijela. Svaka scena započinje izrazom "*Vidjeh u utvari svojoj noću*", (7, 2.7.13) U prvoj sceni gledamo prve tri životinje: lava, medvjeda i risa. U drugoj gledamo četvrtu bezimenu i strašnu životinju. U trećoj promatramo scenu suda i dolazak Sina Čovječjeg ka Drevnome.

Zvijeri koje susrećemo u ovoj viziji malo liče na zvijeri s kojima su uspoređene.

- Tako je prva zvijer *kao lav*, ali nije lav.
- Druga je zvijer *kao medvjed*, ali nije medvjed.
- Treća je zvijer *kao ris*, ali nije ris.

Ove zvijeri u viziji nisu uzete iz realnosti prirode. Svi elementi prikazanih životinja su nam ipak poznati. Tako na primjer znamo kako izgleda lav, ali nikad nismo vidjeli lava s orlovim krilima, niti lava koji staje na noge kao čovjek, niti lava kome se daje srce ljudsko. Međutim, u povijesnom kontekstu vremena, svaki detalj ovih životinja ima veliko značenje.

Prema babilonskoj tradiciji, takve neobične životinje simboliziraju predstojeće povijesne događaje. S druge strane, u biblijskom kontekstu hibridni tipovi životinja narušavaju principe stvaranja po kojima je svaka životinja stvorena u skladu sa svojom vrstom (1. Moj. 1).² Levitski zakoni izričito zabranjuju da se jedna vrsta životinja ukršta s drugom vrstom (3. Moj. 19, 19). Stoga ove hibridne, zastrašujuće životinje predstavljaju neprijateljski raspoložene sile zla.

Lav

Prva životinja koja nam se predstavlja je lav s krilima. Ova životinja ima paralelu s prvim metalom kipa iz drugog poglavlja - sa zlatnom glavom. Lav s krilima i zlatna glava iz drugog poglavlja predstavljaju Babilonsko carstvo.

Biblijski izvori kao i babilonske skulpture lava nam potvrđuju da je upravo riječ o Babilonu. Babilonska umjetnost često opisuje lavove s krilima, što se može vidjeti na zidovima Babilona koji su se do danas održali, kao i u mnogim muzejima, a naročito u berlinskom. Interesantno je da Biblija predstavlja Nabuhodonozora s likom lava i orla (Jer. 49, 19.22).

Metafora lava i orla nam personificira dvije nove karakteristike: snagu lava (Priče 30, 30) i brzinu orla (2. Sam. 1, 23). Krilati lav nam izgleda nepobjediv. Snažan je i brz. Lav je upravo kao ona zlatna glava: najbolji i najkvalitetniji.

Međutim, njegova krila odjednom slabe i suše se. Ovo nas podsjeća na iskustvo Nabuhodonozora uspoređenog s visokim, snažnim drvetom čije se grane sijeku, te ostaje samo panj i korijen (4,15).

Zvijer s krilima se zatim podiže sa zemlje i staje na dvije noge kao čovjek. U Knjizi proroka Danijela ljudske karakteristike ukazuju na religioznu dimenziju. Na kraju teksta se dodaje da mu se daje i ljudsko srce. Nabuhodonozor postaje novi čovjek kad iz prašine svoje bijede potraži Boga nebeskog i doživljuje obraćenje. Onaj koji je gotovo doslovno bio kao životinja postao je čovjek kad se obratio Bogu.

Lav s dva krila koja su se osušila, koji staje na dvije noge i kome se daje ljudsko srce predstavlja Babilonsko carstvo.

Medvjed

7,5- Medvjed u Bibliji poznat je po svojoj okrutnosti i srdžbi (2. Sam. 17,8; Prieče 28,15; Amos 5,19). Prema drugom poglavlju i tumačenju koje Bog daje preko Danijela znamo da srebrna prsa predstavljaju Medo-perzijsko carstvo.

Medvjed je prikazan kako ne stoji uspravno, nego je nagnut na jednu stranu. Iz povijesti znamo da Babilonskom carstvu slijedi carstvo udruženih Medijanaca i Perzijanaca s tim što su Perzijanci postali jača strana u tom savezu.

Povijest potvrđuje proročku sliku. Godine 650. prije nove ere, preko sto godina prije ovog proročanstva, Perzijanci su kao vazali plaćali danak Medijancima. Međutim, 550. godine Kir, sin cara Kambisa I, popeo se na prijesto Perzijanaca. Po majci on je bio unuk medijanskog cara Astijaga.³ Uskoro on postaje car ne samo Perzijanaca nego i Medijanaca. Tako se velika politička zvijer nagnula na drugu stranu. Tradicionalni naziv *Medija i Perzija* prema Esterinoj. knjizi postaje *Persija i Medija* (Esl. 1, 3), što nam potvrđuje prevlast Perzijanaca.

Ta zvijer drži tri rebra u svojim ustima što je njena druga karakteristika. Očito je da se ova slika odnosi na tri glavna vojna uspjeha Perzije i Medije: to carstvo je pokorilo tri carstva - Lidiju, Babilon i Egipat.

Ris

7,6- Ris je treće carstvo koje je identično s trećim carstvom (bronzom) iz drugog poglavlja. To carstvo je Grčka imperija. Ris je i bez ikakvih krila brza životinja (Hab. 1, 8). Međutim, ovaj ris ima četiri krila, što naglašava karakteristiku brzine ove zvijeri. Isto tako njegove četiri glave znače vladavinu u punom smislu. Kao što smo već ranije vidjeli, brojka četiri predstavlja univerzalnost i potpunost.

Ovo carstvo je karakteristično po brzini osvajanja (*krila*) i univerzalnoj vladavini (*četiri glave*). Dok je lavu *dato srce čovjeka*, a medvjedu *dato meso da jede*, risu je data univerzalna vlast.

U određenoj mjeri svaka zvijer ili carstvo je dobilo određenu vlast: lavu je dato da vlada kao čovjek s ljudskim srcem i da vlada nad prirodom, kao stoje u početku Bog rekao Adamu (1 Moj. 1, 28). Vlast koju je dobio medvjed bila je vlast nad *mesom*. Ovo carstvo nije dobilo vlast nad čovjekovim umom. Međutim vlast risa je potpuna i univerzalna.⁴ Vladavina risa nije samo vlast nad određenim geografskim područjem i svim *mesom* koje se nalazi na toj teritoriji - njegova vladavina je i kulturne prirode. I zaista, grčka misao je zavladała cijelim svijetom i njen uticaj prožima i današnje društvo.

Vlast nije nešto što prirodno pripada ovim životinjama. To je nešto što im je dato od Boga. Vlast daje Bog. S druge strane Bog nije odgovoran kako se ona koristi. Primajući je, čovjek postaje odgovoran Bogu za one nad kojima vlada.

Bezimena zvijer

To je druga scena koju vidimo u sedmom poglavlju. U prvoj sceni koja započinje izrazom "*i vidjeh u utvarama noćnim*" vidjeli smo tri zvijeri (lava, medvjeda, risa) koje predstavljaju tri carstva - Babilonsko, Mcdo-perzijsko i Grčko. Sada nam se otvara druga scena koja počinje istim izrazom: "*I vidjeh u utvarama svojim noću.*"

U ovoj sceni koja opisuje samo jednu - četvrtu zvijer, posvećeno je toliko prostora koliko svim prethodnim zvijerima. Prateći paralelno drugo i sedmo poglavlje, utvrdili smo da četvrta zvijer predstavlja Rim.

Tri paralelne karakteristike drugog i sedmog poglavlja

Tri karakteristike ove zvijeri su identične s karakteristikama željeza kao metala, to jest četvrtog carstva iz dragog poglavlja.

Prva karakteristika - nasilje:

2. 40

1. satire,

2. lomi,

4. satire u parčad.

Druga karakteristika - *željezni zubi*:

2,40

Četvrti metal je od željeza.

7,23

1. guta sve,

2. gazi,

3. satire.

7, 7

Zubi ove zvijeri su od željeza.

Treća karakteristika: kao što četvrto carstvo nije sačinjeno samo od jednog metala nego je u stopalima pomiješano s glinom, tako je četvrta zvijer drugačija od ostalih zvijeri, jer ima neke ljudske karakteristike (7, 8).

Deset rogova - deset plemena

Deset rogova predstavljaju carstva koja nastaju iz četvrtog carstva (2. gl). Kao što je prikazano u snu o kipu, četvrto carstvo će biti podijeljeno. Sedmo poglavlje nam daje precizniju sliku podjele. Povijest nam upravo to potvrđuje. U posljednjoj polovini četvrtog stoljeća, barbarska plemena vrše invaziju Rimske imperije i na njenom zgarištu uspostavljaju deset carstava. Većina povjesničara nam daje listu carstava koja nastaju podjelom Imperije. To su:

Franci, Burgundi, Alemani (Huni), Vandali, Svevi, Istočni Goti, Zapadni Goti, Saksoni, Lombardi i Heruli.

Mali rog

7, 8 - U konačnoj analizi carstava Danijel je najviše zaokupljen malim rogom iz četvrtog carstva. Mali rog ima lice čovjeka (usta i oči). Tom rogu i mi treba da posvetimo najviše pažnje, jer on pripada i našem vremenu. Mali rog je posljednja i najveća sila. Prorok nam omogućuje da je prepoznamo i detaljno opisuje

1. lice ove sile,
2. vrijeme njene vlasti,
3. prirodu njenih djela
4. i identitet te sile.

Lice malog roga

Ljudski elemenat (oči čovječje i usta koja govore) malog roga čini ga različitim od većine ostalih sila i zvijeri iz sedmog poglavlja. Poput malog roga, i lav ima ljudski elemenat: staje na noge kao čovjek i srce ljudsko mu je dato. Tako je životinjskom poretku dodat ljudski element. Isto je tako poretku metala iz drugog poglavlja dodat nemetalni dio. Lončarska glina iz drugog poglavlja koja nije metal, a dio je kipa sastavljenog od različitih metala, simbol je Božjeg oblikovanja čovjeka kao duhovnog bića. U ovom kontekstu glina označava duhovno-religioznu silu malog roga.

Mali rog, poput ostalih deset rogova koji predstavljaju političku silu, i sam ima takvu moć. S druge strane, ljudske osobine ukazuju na njegovu religioznu dimenziju. Prema tome mali rog ima duplu prirodu - religioznu i političku.

Vrijeme njegove vlasti

8, 10 - Mali rog se kronološki pojavljuje gotovo u isto vrijeme kad i deset rogova, a zatim prouzrokuje propast tri roga. Povijest nam kaže da su

ta tri roga (plemena) bili pristalice arijanskog pravca u kršćanstvu koji je neprestano bio u sukobu sa srednjovjekovnom crkvom. On je stalno ugrožavao njenu dominaciju. Tri plemena koja su prihvatila arijansko kršćanstvo bili su: Heruli, Vandali i Istočni Goti. Katoličke vođe ostalih plemena smatrali su svojom svetom dužnošću da eliminiraju njihov heretički uticaj. Prvi rog (Hrcule) slomio je Tcodorik 493. godine. Klodovik (Clovis), car Franaka, poznat kao 'novi Konstantin' nakon izlaska iz kršćeničkog bazena krenuo je u bitku protiv Zapadnih Gota koji su takođe smetali rimskoj crkvi, i porazio ih 508. godine.

Justinijan, car Istočnog rimskog carstva, proglasio je papu 533. godine "*poglavarom svih Božjih svetih svećenika*". Odmah potom on objavljuje rat arijancima. Njegove snage su potpuno razbile Vandale (drugi rog) u zapadnoj Africi 534. godine. Zatim je Justinijanov general Narces protjerao Istočne Gote (treći rog) iz Rima 538. godine.⁵

Tako je italijanski poluotok bio očišćen od arijanaca. Rimokatoličko kršćanstvo je počelo doživljavati procvat na religioznom i političkom području. Proročanstvo o malom rogu kao religiozno-političkoj sili koja će poraziti tri roga polpuno se ispunilo 538. godine.

Aktivnosti malog roga

7, 25 - Mali rog usmjerava svoj napad na Boga i Njegov narod.

A *On će govoriti riječi na Višnjega.*

B *Potiraće svece Višnjega.*

A' *Pokušaće da promijeni vremena i zakone.*

B" *Sveci će mu biti predani u ruke za vrijeme, vremena i pola vremena.*

Prvi napad malog roga je usmjeren protiv Boga i *verbalne je prirode*. "... *usta koja govore velike i ponosite riječi.*" (7, 20). "*Govoriće riječi na Višnjega,*" (7, 25)

"Duh Babilona je oličen u ovoj novoj sili, čiji je cilj da preuzme Božji autoritet. Oholost i drskost malog roga se nije ispoljila samo u riječima. On teži da zamijeni Boga na svim nivoima. Danijel kaže da Bog "*mijenja vremena i čase*". (2, 21) U sedmom poglavlju imamo identičan izraz za vremena koja mijenja mali rog: "... *i pomišljaće da promijeni vremena i zakone,*" (7, 25)

Mali rog se okreće protiv *svetaca*. U Danijelovoj knjizi *sveci* su oni koji pripadaju nebeskom carstvu: "*Ali će sveci Višnjega preuzeti carstvo, i držaće carstvo uvijek i dovijeka.*" (7, 18) "*Dokle dođe Drevni, i dade se sud svecima Višnjega, i prispje vrijeme da sveci preuzmu carstvo.*" (7, 22)

Svetac nije neko s oreolom nad glavom. Svetac je sinonim za progonjenog. Sveci su progonjeni obožavaoci Boga živoga. "*Gledah, i taj*

rog vojevaše sa svecima i nadvlađivaše ih. " (7. 21) "...i čudesno će pustošiti (mali rog) ... i pogubiće silne i narod sveti." (8. 24)

Inkvizicija tamnog srednjeg vijeka je dokaz ispunjenja ovog proročanstva.

Vremensko trajanje progonstva

7, 25 - Vrijeme progonstva nije prikriveno nekom slikom ili simbolom. Tekst koji navodimo određeno kaže. koliko će dugo trajati progonstvo svetaca od strane malog roga. *"I govoriće riječi na Višnjega, i potiraće svece Višnjega i pomišljaće da promijeni vremena i zakone: i daće mu se u ruke za vrijeme i za vremena i za pola vremena."* Prema tome, period progonstva ima sljedeće trajanje: *vrijeme, vremena i pola vremena.*

Mi smo se već susreli s izrazom *vrijeme* u Danijelovoj knjizi u kojoj na aramejskom jeziku riječ *idan* označava godinu:

a) *"... i sedam vremena neka prođe preko njega. " (4, 16)*

b) *"... i sa zvijerima poljskim neka mu je dio dokle sedam vremena prođe preko njega. " (4, 23)*

c) *"... i sedam će vremena preći preko tebe dokle poznaš da Višnji vlada carstvom ljudskim..." (4, 25)*

d) *"Poslije dvanaest mjeseci..." (4, 29)*

Vrijeme traje jednu godinu. Koliko je trajanje *vremena*? Riječ *vremena* u aramejskom jeziku je dualna imenica. Prema tome, **doslovni prijevod ove riječi je duplo vrijeme**. To znači da izraz *vremena* traje dvije godine, a *pola vremena* traje pola godine. Tako *vrijeme* traje jednu godinu, *vremena* traju dvije godine, i *pola vremena* traje pola godine.

Jedna godina po jevrejskom kalendaru traje 360 dana. Isto je toliko trajanje i jedne babilonske godine.

Jedna godina = 360 dana

Dvije godine = 720 dana

Polu godine = 180 dana

_____ Zbir i znosi: 1260 dana

U Otkrivenju nalazimo taj isti period proročkog vremena. *"A žena uteče u pustinju gdje imaše mjesto pripravljeno od Boga, da se onamo hrani hiljadu i dvjesta i šezdeset dana. " (Otk. 12, 6) " i dana joj biše usta da govori velike stvari i buljenja, i dana joj bi vlast da čini četrdeset i dva mjeseca. " (Otk. 13, 5). Četrdeset dva mjeseca, hiljadu dvjesta i šezdeset dana i tri i po godine je jedan te isti vremenski period.*

Malom rogu je dalo određeno vrijeme u kojem će moći progoniti svece. Taj period traje 1260 dana (42 mjeseca, tri i po godine).

Važno je zapazili razliku između četvrtog i sedmog poglavlja. Četvrto poglavlje ima povijesni kontekst, a sedmo ima proročki kontekst.

Četvrto poglavlje koristi svakodnevni, konkretni, nesimbolički jezik, a sedmo poglavlje koristi proročki, simbolički, apokaliptički jezik.

U proročkom jeziku Biblije jedan dan znači jednu godinu. *"A kad ih navršiš, onda leži na desnu stranu svoju, i nosi bezakonja doma Judina četrdeset dana: po jedan dan dajem ti za godinu."* (Ez. 4,6)

Kada treba početi računati period od 1260 dana, to jest 1260 godina? Taj vremenski period počinje teći 538. godine, od trenutka kad je malom rogu bilo omogućeno da ostvaruje silu ili vlast koja mu je priznata sedam godina ranije (533. godine). Te godine crkva, na čelu s papom, preuzima religioznu i političku dominaciju na teritoriji koja je priznata papinoj vlasti.

Povijest srednjovjekovne crkve ostavlja za sobom krvavi trag: krstaški ratovi, inkvizicija, pokolj protestanata u Bartolomejskoj noći, i desetine hiljade protestanata, Hugena i Jevreja koji su u Francuskoj pobijeni kao heretici.

Buduću da je period progona svetaca počeo 538. godine, završio se po isteku 1260 godina, a to znači 1798. godine. Ova godina će u povijesti ostati u sjećanju po direktnom i otvorenom sukobu francuske revolucije i crkve. Godine 1798. francuska vojska

pod vodstvom generala Berthiera i izvršila je invaziju Rima, zarobila papu i odvela ga u zatočništvo.

Identitet malog roga

Mali rog je postao politička sila prekrivena plaštem religije. U našem ekumenskom dobu, takva optužba izgleda nepravična prema srednjovjekovnoj crkvi koja danas ima humani lik. Mračni srednji vijek je nepovratno prošao. Nema više inkvizicije. Nema više krstaških ratova. Nema više progona Hugena, drugih protestanata i Jevreja. Ta crkva danas promovira mir u svijetu i sponzoru je mnoge dobrotvorne i humanitarne akcije.

Međutim, današnje ne poništava jučerašnje. Nepobitna je činjenica da se proročanstvo o 1260 godina ispunilo. Iako ta crkva danas, više ne progoni, ona i dalje sebi pripisuje božanske attribute.

Promjena vremena i zakona

Crkva je promijenila vremena (blagdansko ili praznično vrijeme) i zakone. Crkvene dogme su zamijenile biblijsko otkrivenje. Nedjelja, prvi dan sedmice, zamijenila je subotu, sedmi dan biblijskog otkrivenja. Crkva koja je trebala biti Božji svjedok, usprotivila se Bogu!

To je duboko uzbudilo proroka Danijela: *"A mene Danijela vrlo uznemirite misli moje, i lice mi se sve promijeni."* (7, 28)

Navedeno tumačenje biblijskog teksta nije ništa novo. Čak i katolički autori kao što su arhiepiskop Salzburga Eberhard II (13. stoljeće) i portugalski jezuita Blasius Viegas (16. stoljeće), zastupali su tumačenje tog teksta na isti način.⁶

Iako proročka Riječ osuđuje povijesnu i političku silu koja je ustala protiv Boga, promijenila Njegov zakon, pogazila Njegovu istinu i progonila Njegove sluge, Biblija ništa ne govori protiv vjernika te crkve. U stvari, zlo koje predstavlja mali rog može biti prisutno u bilo kojoj religioznoj zajednici na Zapadu ili Istoku koja dopušta netolerantnost, i gdje je tradicija važnija od vjernosti i preča od ljubavi i božanskog otkrivenja.

Sud

Aktivnost suda javlja se u posljednjem dijelu teksta sedmog poglavlja. Povijesno gledano, dešava se za vrijeme četvrte zvijeri i maloga roga. Prema Bibliji, sud je jedinstven i univerzalan događaj koji se dešava u posljednjem periodu ljudske povijesti i izvan je ljudske kontrole. Smješten je u određeno vrijeme i prostor, i presuda suda određuje sudbinu malog roga kao i Božjeg naroda.

Sud se pojavljuje u drugom dijelu vizije koja počinje rečenicom: *"Potom vidjeh u utvarama noćnim."* (7, 7) Nakon toga vizija se nastavlja tekstem: *"Gledah dokle se postavišc prijestoli..."* (7,9)

Prema 25. stihu zaključujemo da će sud početi nakon perioda od 1260 večeri i jutara - što znači nakon 1798. godine. *" i govoriće riječi na Višnjega, i potiraće svece Višnjega, i pomišljaće da promijeni vremena (blagdane) i zakone i daće mu se u ruke za vrijeme, i za vremena i za pola vremena. Potom će sjesti sud, i uzeće mu se vlast, te će se istrijebiti i zatrti sasvim."* (7, 25.26)

Danijel smatra taj događaj najvažnijim događajem proročanstva. Kajastička (jevrcjski litarami stil naglašavanja) struktura sedmog poglavlja postavlja sud u sam centar poglavlja. Budući da je sedmo poglavlje u sredini Danijelove knjige, iz toga slijedi da je i sud u centru te knjige. Isto je tako interesantno zapaziti da dvije biblijske knjige povezuju proroka Danijela s nebeskim sudom: Knjiga proroka Eze hijela u jednom pasusu spominje tri osobe Biblije: Noja, Joba i Danijela, povezane jednom temom, temom suda (Ez. 14, 20). Jedini tekst u Novom zavjetu koji spominje Danijela stavlja ga u kontekst velikoga dana suda (Mat. 24, 15-21. 38.39). I samo ime Danijel znači *Sud Božji*.

Pojam suda u našim mislima povezuje se s pojmom osude i izaziva strah. Biblija, međutim, gleda na sud kao na ispunjenje čovjekovih nada i

težnji. Na pojam suda treba gledati s tačke onih koji su tlačeni i iz perspektive onih koji su žrtve.⁷ Stoga Biblija povezuje sud sa spasenjem i pobjedom nad tlačiteljem i zlom. Povijest starog Izraela potvrđuje to shvatanje. Sudije u Izraelu su bili ratni heroji koji su oslobađali narod od tlačitelja (Samson, Gedeon). Biblija ih prikazuje kao spasioce.

• *"Potom vapiše sinovi Izraelovi ka Gospodu, i podiže Gospod izbavitelja sinovima Izraelovim da ih izbavi. Otonijela sina Kenazova, mlađeg brata Kalebova."* (Sud. 3, 9)

• *"Potom vapiše sinovi Izraelovi ka Gospodu, i Gospod im podiže izbavitelja Aoda..."* (Sud. 3,15)

• *"Tada reče Gedeon Bogu: 'Ako ćeš Ti izbaviti mojom rukom Izraela, kao što si rekao..."* (Sud. 6. 36)

Dvije karakteristike Božjeg suda

Božji sud izbjavlja tlačene, osuđuje i uništava tlačitelje. Ova dvostruka funkcija Božjeg suda naročito je izražena u psalmima koji opisuju Boga kao Sudiju, Spasitelja i Osvetnika: *"Bože od osvete. Gospode Bože od osvete, pokaži se! Podigni se. Sudijo zemaljski, podaj zaslugu oholima. Dokle će se bezbožnici. Gospode, dokle će se bezbožnici hvaliti? Ruže i oholo govore, veličaju se svi koji čine bezakonje... Ali je Gospod moje pristanište i Bog je tvrdo utočište moje. On će im vratiti za bezakonje njihovo, za njihovu zloću istrijebiće ih Gospod, Bog naš."* (Ps. 94, 1-6)

Sedmo poglavlje Danijela ukazuje na dvostruku ulogu suda: presuda se donosi u korist svetaca a protiv njihovih neprijatelja. Isto tako sud se opisuje u kontekstu rata koji se vodi protiv svetaca, koje tlače i; ubijaju njihovi neprijatelji. Stoga postoji po zbiljavan i negativan rezultat suda: negativan - osuda i uništenje malog roga (7, 26). i pozitivan - sveci primaju Božje carstvo (7, 27).

Prijestoli, Drevni i otvorene knjige

Scenom suda dominiraju: prijestoli. Drevni i otvorene knjige. Prvo što Danijel zapaža su prijestoli. U opisu prijestola Drevnog, Danijel koristi sličan opis Ezehiyelovom. I jedan i drugi prorok opisuju isti prijeslo koji su obojica vidjeli.

a) Prijesto kao plamen ognjeni:

• *"... prijesto mu bješe kao plamen ognjeni. "* (7, 9.10)

• *"... bijaše kao prijesto... I vidjeh kao jaku svjetlost, i u njoj unutra kao oganj naokolo. "* (Ezeh. 1, 26.27)

b) Prijesto na točkovima:

• *"... točkovimu kao plamen razgorio. "* (7, 9)

• "... i kad se one podizahu od zemlje, podizahu se i točkovi prema njima." (Ez. 1,21)

Vatreni izgled trona je biblijski simbol gnjeva, uništenja i osude. "Jer je Gospod Bog tvoj oganj koji spaljuje i Bog koji revnuje." (5. Moj. 4, 24)

Drevni je neobičan izraz, koji ne nalazimo ni na jednom drugom mjestu u Bibliji. Opis Drevnoga se ističe njegovom bijelom kosom. On je okružen mnoštvom. To je sam Bog. On sjedi na prijestolu. On vlada i sudi. Činjenica da je On Drevni daje mu najbolje kvalifikacije da može suditi. Godine su znak mudrosti.

Drevni je bio prisutan u samom početku vremena, i On poznaje svako učinjeno djelo prije nego što je učinjeno (Ps. 139). Jedino On zna sve, te je stoga jedino On u najboljoj poziciji da sudi. Drevni ima bijelu odjeću, što predstavlja njegov savršeni karakter. On je Sudija koji se ne može potkupiti, i njegova je presuda potpuno objektivna i pravedna. On nikada nije sudjelovao u grijehu, i njegove moralne sposobnosti procjenjivanja su besprijekorne. Jedino On pravilno razlikuje dobro od zla.

Čim je Drevni zauzeo svoje mjesto, knjige se otvaraju i nastupa trenutak donošenja presude. Prorok ovome ništa više ne dodaje. Kada Biblija opisuje Boga u kontekstu pisanja ili knjiga, uvijek se radi o sudu kojim predsjedava Bog. U knjigama su zapisana sva djela onih kojima se sudi, i te knjige služe kao tihi svjedoci u postupku suđenja. "I u to vrijeme će se izbaciti tvoj narod, svaki koji se nade zapisan u knjizi." (12,1) Zapis u knjigama je s druge strane osnova za osudu malog roga (7,11.12).

Vrijeme otvaranja knjiga i vrijeme istražnog dijela suđenja nije isto vrijeme. Ono što Danijel vidi samo je presuda koja objavljuje: *kriv* ili *nije kriv*. Izvršni dio osude nastupa kasnije. Sudbina malog roga je zapečaćena. Njegovo uništenje je potpuno (7, 11.12).

Sin Čovječji

Ovo je treća scena vizije. To je njezin najljepši dio. Na oblacima vidimo Nekoga koji dolazi. Nekoga koji je *kao Sin Čovječji*. Njegov identitet i njegov dolazak nas naročito interesuje.

Ispred izraza *Sin Čovječji* namjerno se koristi riječ "*kao*".

Taj izraz smo već ranije sreli: *kao lav*, *kao medvjed*, *kao ris*. To znači da te životinje imaju samo izgled, ali nisu to u stvarnosti. Riječ *kao* ispred izraza *Sin Čovječji maci*, da on ima izgled čovjeka, ali je više nego čovjek.⁸

Isto je tako očevitna suprotnost između zvijeri i Sina Čovječjeg. Ova vizija nam očigledno govori o dva različita poretka koja su međusobno sukobljena: poredak životinja i poredak Sina Čovječjeg. Životinje

simboliziraju političku dimenziju zemaljskih carstava, dok ljudski element simbolizira religioznu dimenziju nebeskog carstva - nešto što smo već susretali nekoliko puta u Danijelovoj proročkoj knjizi (2, 45; 3, 25; 4, 34; 5, 5).

7, 13 - Jevrejska tradicija identifikuje tu osobu kao Mesiju. Isus sebe naziva Sinom Čovječjim. Ta osoba nije niko drugi nego Mesija, Isus Krist, koji je na sebe uzeo ljudsku prirodu, ali koji je više nego čovjek. Dolazak Sina Čovječjega na oblaku je tekst koji su rani kršćani uzeli kao pozdrav koji izražava nadu; *Maran ata* -Gospod dolazi! Aramejska riječ *ata* u tom tekstu nam kaže da Sin Čovječji dolazi.

Danijel vidi Sina Čovječjeg kako silazi na oblacima. Nada dolazi s neba. Ovo je istina koja se stalno naglašava u Bibliji. Ljudi i žene ne mogu spasiti sami sebe. Nama je potreban Bog!

5 Sinu Čovječjemu se predaje vlast Primijetimo da Sin Čovječji dolazi u vrijeme suđenja. Kakva se vlast predaje Sinu Čovječjemu? - Navodimo Njegove sopstvene riječi: "*Otac ne sudi nikome, sav sud dade Sinu.*" (Iv. 5, 22) On je Sudija i Spasitelj.

Prorok je vidio Sina Čovječjega na Nebu. On je uzeo na sebe ljudsku prirodu i iskusio šta znači biti čovjek. On je dobio centralnu ulogu u odlučivanju sudbine svakog čovjeka. On će suditi tlačiteljima i osuditi ih. On će donijeti presudu u korist potlačenih.

Sin Čovječji je veza između Neba i Zemlje. Prostorno gledano, tekst nas vodi čas prema zbivanju na Zemlji, čas prema zbivanju na Nebu. Kad se opisuju događaji na Zemlji, opis je dat u prozi. Kad se opisuju događaji na Nebu, opis je dat u poeziji!

7, 2-8	Na Zemlji	u prozi:	Vjetrovi, zvijeri, mali rog.
7,9.10	Na Nebu	u poeziji:	Prijestoli, Prijesto, Sud.
7, 11. 12	Na Zemlji	u prozi:	Aktivnost m. roga i uništenje.
7, 13. 14	Na Nebu	u poeziji:	Sin Čovječji prima vlast
7, 15-22	Na Zemlji	u prozi:	Zvijeri i mali rog.
7, 23-27	Na Nebu	u poeziji:	Sud, carstvo se daje narodu svetaca Višnjega. ⁹

Postoji veza između Neba i Zemlje! Zemlja odgovara Nebu, i Nebo odgovara Zemlji. Nebo nije prazno! Nebo je puno! Bog prati šta se dešava na Zemlji. I nebeska bića prate šta se na njoj dešava. Oni promatraju kako se čovjek ponaša kao odgovorno biće, i to je odlučujuće.

Literarna struktura u poglavlju:

A. Izlaganje vizije (2-14)

I. Lav, medvjed, ris (2-14)

- II. Druga zvjer (7-12)
 a Četvrta zvjer
 b Deset rogova
 c Mali rog
 SUD
 c' Mali rog
 b'. Zivjer sa deset rogova
 a' Tri zvejni
- III. Sin Čovečji (13,14)
- Dolazak
 - Pogled na sud
 - Božje carstvo

B. Objasnjenje vizije (15-27)

- I. Prvo objasnjenje (15-18)
- Četiri zvjeri, sud, carstvo
- II. Zahtjev za dalje objašnjenje (19-27)
- Četvrta zvjer, sud, carstvo
- III. Konačno objasnjenje (23-27)
- Četvrta zvjer, sud, carstvo

Epilog: Uznemirenost u mislima (28)

¹ Norman Porteous, *Daniel: A Commentary*, 2nd, revtd. izdanje (London:

1979), p. 95.

² Vidi Doukhan, p. 101.

³ Ibid., p. 103

⁴ Ibid., p. 104

⁵ Ibid., p. 107

⁶ Ibid., p. 110

⁷ Ibid., p. 112 ^sIbid., p. 116 ⁹ Ibid., p. 118

8. Dan suda - Jom Kipur'

Osmo poglavlje nastavlja se tamo gdje je sedmo stalo, a zastalo je s Danijelovom izjavom: '*Ja Danijel duboko se uznemirih...*' Ta dva poglavlja spajaju se karikom istog izraza: *Ja Danijel* (7, 28; 8, 2).

8, 1 - Dok ulazimo u osmo poglavlje, mi smo s Danijelom i dalje zabrinuti onim što se događalo u sedmom poglavlju. Osmo poglavlje nam opisuje Danijelovu drugu viziju, nakon one u sedmom poglavlju. Interesantno je zapaziti element vremena, to jest vrijeme davanja te dvije vizije.

A Sedmo poglavlje - prva godina vladavine Baltazara.

B Osmo poglavlje - treća godina vladavine Baltazara.

Ovaj isti paralelizam vremena davanja vizije pojavljuje se i u devetom i desetom poglavlju. Dok je vrijeme davanja vizije zapisane u devetom poglavlju prva godina cara Darija, vrijeme davanja vizije u desetom poglavlju je treća godina cara Kira.

Ovaj paralelizam vremena nam ukazuje na povezanost sedmog i osmog poglavlja, u isto vrijeme na povezanost s devetim i desetim poglavljem. Prve dvije vizije imaju nekoliko zajedničkih tema koje pokrivaju isti povijesni raspon i dosežu sve do kraja vremena.

Prva i druga vizija se ipak u ponečem temeljno razlikuju. Postoji jezična i sadržajna razlika između ova dva poglavlja. Sedmo poglavlje je napisano na aramejskom jeziku, a osmo na jevrejskom. S druge strane, dok nam sedmo poglavlje prikazuje neobične i neprirodne životinje, osmo poglavlje nas upoznaje s prirodnim i poznatim životinjama.

Cijela druga vizija bi se mogla podijeliti na ono što Daniil vidi i što čuie:

Danijel *vidi* - 8, 3-12.

Danijel *čuie*- 8,13.14.

Ovan

8, 3 - Kao i u sedmom poglavlju prorok vidi životinju pored vode:

a) U sedmom poglavlju - to je '*veliko more*'. što upućuje da se događaji odigravaju na području Sredozemnog mora.

b) U osmom poglavlju imamo '*vodu - rijeku Ulaj*', što upućuje da se događaji odigravaju na užem geografskom području.

Danijel vidi ovna koji ima dvije karakteristike. Prva: od njegova dva roga jedan je veći (razlika u veličini nastaje kasnije). Druga: da rogovi budu na tri strane svijeta: zapad, sjever i jug.

Perzijanci, u početku vazali Medijanaca, prevladavaju. Prorok kaže da jedan od rogova kasnije postaje veći, što povijest potvrđuje. Perzijanci postaju nadmoćniji od Medijanaca.

Ovan napada rogovima prema zapadu, sjeveru i jugu. Jedini smjer u kome ne napada je istok. Istok je geografsko područje s kojeg dolaze Medijanci. Na jugu je Babilon, na zapadu Egipat, a na sjeveru Lidija.

Usporedba sedmog i osmog poglavlja

7. glava

a) Medvjed nagnut na stranu.
(7, 55)

b) Tri rebra u čeljustima.
(7,5)

8. glava

a) Jedan rog veći od drugog. (8,3)

b) Rog nasrće na tri strane. (8,3)

Jarac

Vizija se nastavlja. Nova životinja izlazi na scenu. Jarac nasrće na ovna koji se nalazi nad rijekom Ulaj i zadaje mu smrtnu ranu. Vizija naglašava dvije karakteristike jarca: brzina kojom se kreće i znameniti rog, za kojim se pojavljuju četiri roga.

Prvi nastavak usporedbe

7. glava

a) Četiri krila risa (7, 6)

b) Četiri glave (8, 5)

8. glava

a) Brzina jarca (8, 5)

b) Četiri roga (8, 5)

8, 8 - *"I jarac posta vrlo velik, a kad osili, slomi se veliki rog, i mjesto njega narastaše znamenita četiri roga prema četiri vjetra nebeska."* Jarac predstavlja Grčku. Dvadeset prvi stih to potvrđuje. Povijest potvrđuje proroštvo. Godine 490. Atenjani pobjeđuju Perzijance u bici kod Maratona. Godine 331. grčka vojska Aleksandra Velikog potukla je do nogu vojsku Darija kod Arbele. Aleksandar Veliki je namjerno zapalio palaču Kserksa da bi pokazao svijetu da je jedno carstvo palo a drugo stupilo na scenu.¹ Aleksandar uzima titulu cara Perzije. Ali njegove su ambicije još veće. On prelazi planine Azije, spušta se u doline Indije i osvaja nova područja. U zenitu svoje slave, u trideset trećoj godini života, on umire. Njegov *veliki*

rog se lomi. Proročanstvo se ispunjava u najsitnijim detaljima. Četiri Aleksandrova generala dijele carstvo.

Mali rog

8, 9 - Pojavljuje se jedan novi rog, "malen" - nova sila! Njegov izgled i djelovanje podsjeća nas na mali rog iz sedmog poglavlja.

Drugi nastavak usporedba

7. glava

- a) mali rog (7, 8)
- b) oholost i inteligencija (7, 20)
- c) uzima Božje prerogative (7, 25).
- d) progoni svece (7, 25),
- e) vlada do kraja vremena (7, 26.27).

8. glava

- a) mali rog (8, 9)
- b) oholost i intelig. (8, 23.25)
- c) uzima B. prerogative. (8,10),
- d) progoni svece (8, 24),
- e) vlada do kraja vrem. (8,25).

Poput rasta drevne babilonske kule i mali rog "naraste dok nije dosegao do vojske nebeske" (8, 10). Veza između drevne babilonske kule, i malog roga se potvrđuje korištenjem glagola *naraste* (jevrejski gdl) koji se tri puta ponavlja u tekstu (8, 10.11.25). Ta riječ potiče iz istog korijena koju Biblija koristi da opiše babilonsku kulu (jevrejski *migdal*).²

Pokušaj da se osvoji Božji prijesto odvija se u dva pravca. Prvo, poput maloga roga iz sedmog poglavlja, mali rog iz osmog poglavlja prisvaja sebi titule i prava *Kneza i Princa vojske nebeske*, i uzima od Njega svakodnevnu (stalnu, neprekidnu) žrtvu. Ta žrtva koja je trajno gorjela na oltaru simbolizirala je Božje prisustvo u Njegovim narodu. Bila je to žrtva paljenica koja se neprekidno prinostila Bog je uspostavio tu žrtvu i rekao: "... tu ću se sastajati s tobom i govoriću ti..." (2. Moj. 25, 22) Uzimanjem svakodnevnih žrtve, mali rog nameće sebe umjesto Boga.

Drugo, poput maloga roga iz sedmog poglavlja, on prezire Zakon: "... i obori istinu na zemlju." (8, 12) Doslovan prijevod glasi: "... pogazi istinu na zemlji. " Izraz koji se koristi za riječ *istina* je *emet*. Taj izraz je sinonim za izraz '*zakon*'. Na jevrejskom pojam istine znači poslušnost na djelu i nema veze s našim apstraktnim shvatanjem istine. To je vladanje u skladu sa zakonom. Riječ *emet* dolazi od korijena riječi *aman* što znači *poslušati, neka bude tako. biti vjeran i poslušan višem Autoritetu*.³

Porijeklo malog roga

Mali rog iz osmog poglavlja izranja iz jednog od četiri vjetra nebeska koja se podižu na moru (8, 8). Za razliku od malog roga u sedmom poglavlju koji izlazi iz jedne od četiri zvijeri, mali rog u osmom poglavlju izranja iz jednog od četiri vjetra nebeska. " i mjesto njega narastoše

znamenita četiri roga prema četiri vjetra nebeska, i iz jednog od njih izraste jedan rog malen..." (8, 8. 9) Ovaj tekst nas podsjeća na porijeklo četiri zvijeri u sedmom poglavlju. "... i vidjeh u utvari svojoj noću, a to četiri vjetra nebeska udariše se na velikom moru." (7, 2)

Prema tome mali rog iz osmog poglavlja izranja iz jednog od četiri vjetra a ne iz jednog od četiri roga. Ta se tvrdnja temelji na nekoliko osnovanih razloga:

Prije svega nijedan rog pa ni onaj mali ne izrasta iz drugoga roga, nego iz glave. Stoga ako bismo po tekstu iz 8, 8 rekli da mali rog izrasta iz jednoga od četiri roga, to bi značilo da taj rog izrasta iz nekog drugog roga. Međutim takvo shvatanje bilo bi nelogično, jer rogovi ne izrastaju iz roga, nego iz glave.

- Kad god se u Danijelovoj knjizi pojavljuje novi rog, on se uvijek pojavljuje po cijenu uništenja prethodnog roga ili rogova: "*Gledah rogove, i gle, drugi mali rog izrasle među onim, a tri prva roga iščupaše se pred njim.*" " *“ i jarac postade velik; a kad osili, slomi se veliki rog, i mjesto njega narastoše znamenita četiri roga.*" (7,8; 8,8)

- S gramatičke strane, jevrejsku sintagma *iz jednoga od njih* (8, 9) treba ovako čitati:

"iz jednoga (ženski rod) *od njih* "(muški rod). Ta rečenica povezana je s prethodnom koja ima identičan poredak:

"četiri vjetra (ženski rod) *neba* "(muški rod).⁴ U jevrejskoj poeziji ovo se naziva gramatički paralelizam.

vjetrovi (ž) *neba* (m): ruhot hašamaim

iz jednoga (ž) *od njih* (m): ahat mehem⁵

Koristeći izraz četiri vjetra, Danijel podsjeća na četiri zvijeri. Govoreći da rog izlazi iz jednoga od četiri vjetra, on podrazumijeva da je u krajnjoj liniji porijeklo tog roga u jednoj od četiri zvijeri. Prorok namjerno ne spominje riječ *zvijeri* da bi zadržao pažnju čitalaca na ovnu i na jarcu.

Povezanost ovna i jarca. - Zašto vizija iz osmog poglavlja prekida kontinuitet brojke četiri? U drugom poglavlju smo imali četiri metala koja predstavljaju četiri svjetska carstva. U sedmom poglavlju imamo četiri zvijeri koje takođe predstavljaju četiri svjetska carstva. Međutim, u osmom poglavlju prekida se ovaj kontinuitet s četiri zvijeri na dvije zvijeri. Zašto ova razlika?

- Osmo poglavlje izostavlja prvo i četvrto carstvo iako su ona bitna! Prvo je bitno jer je u tom carstvu živio sam Danijel. A i četvrto - Rimsko carstvo - naročito je privlačilo Danijelovu pažnju.

- Druga zanimljivost je u tome što se pred našim očima više ne nalaze četiri strašne hibridne zvijeri, koje su glavni akteri vizije u sedmom

poglavlju, koje predstavljaju neznabožačka carstva. Mi sada vidimo samo dvije obične životinje koje po levitskom zakonu prepoznajemo kao čiste.

Odgovor na pitanje zašto ove razlike glasi: Danijelov glavni centar posmatranja nisu toliko carstva koliko dvije životinje (ovan i jarac) i ono što one predstavljaju.

Jacques Doukhan u svojoj knjizi, *The Secret of Daniel*, zapaža da povezivanje ovna i jarca postaje značajno u kontekstu velikog jevrejskog religioznog godišnjeg praznika Jom Kipura - Dana očišćenja ili pomirenja (3. Moj. 16, 5). Na praznik Jom Kipur prinosa su se dva značajna prinosa - ovan i jarac.

Prisutnost levitske atmosfere u osmom poglavlju postaje očevidnija dok promatramo aktivnost maloga roga povezanu sa *svakodnevnom žrtvom, grijehom i Svetinjom* (8,11.12). Ovaj tekst spominje najvišu titulu u službi Svetinje - prvosvećenika. Jevrejski izraz *princ* (8, 11 i 25) simbolički je izraz za prvosvećenika (Ezdra. 8, 24). U kontekstu knjige Danijela riječ je o Mihaelu (10, 5.13.21; 12, 1), koji je obučen u bijelu odjeću prvosvećenika na Jom Kipuru (Danu suda ili čišćenja). Sljedeća scena ukazuje na više detalja o danu Jom Kipuru.

Sad

8, 13 - Jedan od svetih bića postavlja pitanje: "*Do kada će trajati ova vizija o svakodnevnoj žrtvi, i o grijehu, i do kada će se Svetinja i vojska gaziti?*" (prijevod NIV)

U momentima pobjede maloga roga, vizija prelazi iz onog što se vidi u ono što se čuje. Sve što nam je do sada bilo predstavljeno primili smo čulom vida. Ono što nam se sada prikazuje primamo čulom sluha. Danijel sluša razgovor između dva nebeska bića.

Usporedba četvrtog i osmog poglavlja

4. glava

- a) Glas zamjenjuje vid (4, 10.13).
- b) Sveta bića govore (4, 13.14).
- c) Kontekst suda (4, 14)
- d) Suprotstavljanje cara (4, 23-25).

8. glava

- a) Glas zamjenjuje vid (8, 13).
- b) Sveta bića govore (8, 13).
- c) Kontekst suda (8, 14).
- d) Suprotavl. m.roga (8, 25).

Mali rog pokušava zamijeniti Boga uzimajući na sebe religiozni plašt. Izrazi: *bi dano, gaziti* podsjećaju na gonjenje svetaca.

Jedan Svetac postavlja pitanje (8, 13), a drugi daje odgovor (8, 14). Odgovor glasi: "*Do dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara, onda će se Svetinja očistiti.*"

Nakon dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara pustošenje malog roga će prestati. To objašnjenje daje Gabrijel (8, 25).

Mali rog će biti uništen, ali ne od strane čovjeka. Kraj maloga roga neće biti rezultat prirodnih događaja, nego čudesnih djela Boga koji će okončati i samu povijest Zemlje (2, 34 i 11,45).

Kao što u sedmom poglavlju, ponašanju maloga roga sudi Bog i On uzrokuje njegov pad (7, 26), to se isto događa i u osmom poglavlju (8, 25).

Literarna struktura i sud

7. glava

1. Zvijeri i carstva (7, 4-7)
2. Mali rog (7, 8)
3. Sud (7, 9.10.26)

8. glava

1. Životinje i carstva (8, 3.5)
2. Mali rog, (8, 9)
3. Sud (8, 14)

Na temelju paralelizma ova dva poglavlja, događaj opisan u osmom poglavlju kao čišćenje Svetinje (Svetišta) paralelan je Danu suda iz sedmog poglavlja. Septuaginta prevodi izraz *čišćenje Svetinje* grčkom riječju *katarizai* (pročistiti), što je simbolički izraz koji se odnosi na Jom Kipur (3. Moj. 16, 30).

Očito je da ovaj tekst treba promatrati u kontekstu Dana suda. Ono što sedmo poglavlje naziva Danom suda, osmo poglavlje imenuje Danom čišćenja. U stvari, riječ je o istom događaju.

U iskustvu Izraela taj događaj imao je dva vida: sud i čišćenje. Treća Mojsijeva 16 počinje opis ovog religioznog praznika aluzijom na sud.

- Tekst počinje osudom dva sina Aronova koji su poginuli Božjim sudom.

- Prijetnja smrti nadvija se nad cijelim Izraelom kao sjena (16, 1.2.33.34).

- Odvajanje dva jarca - jednog čistog i jednog nečistog.
- Dva jarca doživljuju dvije različite sudbine (16, 8-10).
- Narod mora postiti i poniziti se pred Bogom (16, 29).
- Krvlju jarca i junca kropi se s prsta po zaklopcu (16, 15).
- Prvosvećenik se morao oprati (16, 4).

I danas Jevreji proslavljaju Jom Kipur kao Dan suda ili Dan čišćenja. U toku cijele godine čovjek može zaboraviti Boga i činiti grijeh, ali i najgrešnji Jevrejin je morao biti spreman za Dan čišćenja ili Dan suda. On će drhtati kad zasvira šofar (truba), znak božanskog suda.

Molitve koje se mole na taj dan vrlo su značajne. Evo kako glasi molitva koju Jevreji tradicionalno izgovaraju na Jom Kipuru: "Mi moramo

dati svetost ovome danu, jer ovo je dan straha i drhtanja. Na ovaj dan, Tvoje carstvo će se uspostaviti i Tvoj prijesto učvrstiti... Jer Ti si Sudija, Tužilac i Svjedok. Onaj koji piše i zapečaćava. Ti ćeš se sjetiti onoga što je davno zaboravljeno i otvoriti knjigu sjećanja... Onda će se čuti veliki zvuk šofara, i zvuk tišine će se čuti, anđeli će u strahu reći: Gle, ovo je Dan suda!"⁶

Jevreji su uvijek smatrali da su deset dana koji prethode Jom Kipuru danima pripreme za Dan suda. Tradicionalni pozdrav u to vrijeme pripreme glasi: 'Hatema tova' - 'Bio ti dobro zapečaćen' - što indirektno ukazuje na božanski sud koji će odlučiti sudbinu svakoga čovjeka i zapečatiti je.⁷

Stvaranje

Prema Trećoj knjizi Mojsijevoj, ovaj praznik ima svemirski značaj. Narod je priznao *sve svoje grijeh*. Izraz *sve njihove grijeh* (sve prijestupe njihove) se stalno ponavlja u Trećoj Mojsijevoj (16, 21, 22, 30). Dan pomirenja je trenutak kada se_ svi grijesi Izraela čiste i narod prima oprostjenje.

Oproštenje se osigurava u toku godine svakodnevnom žrtvom, ali Dan očišćenja je potreban da podrži sve ostale žrtve. Oslobođenje od grijeha tog dana nije se odnosilo na pojedinca. Dan očišćenja bilo je jedino vrijeme kad je nagomilani grijeh, to jest sav grijeh naroda Izraela bio čišćen i kad je cijelo Svetište bilo očišćeno (3. Moj. 16, 17, 33, 34). To je bilo jedino vrijeme kad je prvosvećenik mogao ući u svetinju nad svetinjama i stupiti u Božje prisustvo (2. Moj. 30, 6-10; 3. Moj. 16, 2, 14).

To je bilo jedino vrijeme kad je veliko Božje oprostjenje bilo darovano narodu a ne pojedincu. Grijeh nije bio samo oprosteno nego i potpuno očišćen iz logora. Prvosvećenik je istjerao izvan logora Azazelovog jarca koji je bio oličenje grijeha (3. Moj. 16, 21). U stvarnosti, taj obred čišćenja ima mnogo šire i dublje značenje. Čišćenje Svetišta je bilo simbol potpunog čišćenja cijele Zemlje na Dan Božjeg suda. Biblijska teologija vidi u izraelskom Svetištu prototip cijelog svijeta koji je Bog stvorio.⁸

Opis konstrukcije ili građenja Svetišta iz Druge Mojsijeve paralelan je izvještaju o stvaranju svijeta iz prvog i drugog poglavlja Prve Mojsijeve. Oba događaja se dešavaju u sedam etapa i oba se završavaju izrazom: "*Svrši se djelo.*" (1. Moj. 2, 2; 2. Moj. 40, 33)

Gradnja Solomunovog Hrama takođe se odvijala u sedam etapa i završena je izrazom "*Svrši se sav posao.*" (1. Car. 7, 40, 51) Ova fraza pojavljuje se samo na tri mjesta u Bibliji, što jasno ukazuje na vezu između Svetišta-Hrama i Stvaranja.

Na poseban način Jom Kipur nas podsjeća na sedmičnu subotu koja nas opet podsjeća na stvaranje svijeta (2. Moj. 20, 11; 1. Moj. 2, 1-3).

Značajno je primijetiti da su od svih ostalih religioznih praznika opisanih u Trećoj Mojsijevoj samo Subota i Jom Kipur bili religiozni dani kad se *nikakav* posao nije smio raditi (3. Moj. 23, 3. 28. 35). Na ostale praznike nije se radio uobičajeni posao.

Jom Kipur je za Izraelce simbolizirao očišćenje svijeta, istinsko ponovno stvaranje. Iz tog razloga Danijel koristi izraz "*večeri i jutara*" (8, 14). Taj izraz se koristi u izvještaju o stvaranju: "*I bi večer i bi jutro...*" (1. Moj. 1, 8.13.19.23.31)

Molitve koje Jevreji tradicionalno izgovaraju na taj dan podsjećaju vjernika da je Bog Stvoritelj i Bog koji oprašta. "Blagosloven bio Ti, Gospode naš Bože, Care svemira, koji otvara vrata svoje milosti i otvara oči onima koji čekaju na oprostjenje Onoga koji je stvorio svjetlost i mrak i sve stvari."⁹

Kako može čovjek biti pravedan pred Stvoriteljem kad stoji go pred njim? Prorok Danijel vidi na horizontu povijesti nebeski Jom Kipur opisan izrazima kojim se govori o sudu i stvaranju. Jom Kipur koji su Izraelci praznovali svake godine u pustinji "bližeda je slika nebeskog Jom Kipura. Da bismo shvatili nebeski Kipur, mi moramo razumjeti zemaljski Kipur!

Duhovna poruka osmog poglavlja Danijelove knjige podsjeća nas da povijest vremena borbe između dobra i zla dolazi svome kraju, i da će Bog kao Sudija ustati da zapečati budućnost ljudskog roda i da ga pripremi za novo carstvo. Sud izabira nove ljude, odvojene i istrgnute iz kandži grijeha i patnje, ljude odvojene jedni od drugih, ali isto tako i ljude koji su prihvatili oprostjenje.

Sud i stvaranje imaju dva lica u Jom Kipuru. Nije čudo što ih knjiga Otkrivenje spominje kao dva stuba vjere u vrijeme posljednjih dana (Otk. 14, 6. 7).

Ulazeći iz Otkrivenja ponovo u Knjigu proroka Danijela, upravo u vrijeme pred dolazak Sina Čovječjega na Zemlju u slavu i veličanstvu, pred nama blista sjaj slike nebeskog suda iz sedmog poglavlja deveti i deseti stih: "*Gledah dokle se postaviše prijestoli, i Drevni sjede, na kom bješe odijelo bijelo kao snijeg, i kosa na glavi kao čista vuna, prijesto mu bijaše kao plamen ognjeni, točkovi mu kao oganj razgorio. Rijeka ognjena izlazaše i tecijaše ispred njega, tisuća tisuća služahu mu i deset tisuća po deset tisuća stajahu pred njim. Sud sjede, i knjige se otvoriše.*" (7,9.10)

Toj blistavoj slici nebeskog Suda pridružuje se anđeo iz Otkrivenja 14 s porukom Neba: "*Bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegov. Poklonite se Onome koji je stvoio nebo i Zemlju i more i izvore vodene.*" (Otk. 14,7)

Prema knjizi Otkrivenje, koja je sestra bliznakinja Danijelove knjige, posljednji dani će odzvanjati objavljivanjem i prostavljanjem obje istine, istine o sudu i stvaranju. To proslavljanje će biti više nego emocionalno i duhovno iskustvo. Ono će naći svoje korijene u nadi o božanskom sudu i u vjeri u spasenje i ponovno stvaranje. To će biti svjedočanstvo o potpunoj vjeri u Bibliju, knjigu koja počinje sa stvaranjem i završava sudom i spasenjem.

Stvaranje oblikuje novi svijet, svijet koji se odvojio od sjene smrti, planetu očišćenu od grijeha. U ovom kontekstu, sud je sinonim stvaranja, jer i jedno i drugo podrazumijeva radikalno odvajanje dobra od zla, pravde od nepravde, ljubavi od mržnje.¹⁰ Jom Kipur je istodobno shvatanje božanskog suda i nade u ponovno stvaranje.

S jedne strane, saznanje i svijest o sudu Božjem poziva nas na pokajanje. Jom Kipur je bio dan kad je narod shvatio i prihvatio odgovornost za svoja djela i kad je zatražio oprostjenje za sve svoje grijeha. S druge strane, obećanje o ponovnom stvaranju nam daje i nadu. Mi možemo sa sigurnošću očekivati stvarnu promjenu. Spasenje je konkretna povijesna činjenica, a ne samo duhovno iskustvo. To je stvaran događaj u povijesti. Jedino Bog može stvoriti novi svijet. To je osnovno značenje religioznog praznika Jom Kipura. Ne postoji ni jedno drugo rješenje koje potpuno odgovara na problem grijeha nego što je božanska intervencija u određenom povijesnom trenutku sudom i u određenom povijesnom momentu dolaskom Stvoritelja i Sudije koji će stvoriti sve novo. Mistično i psihološko rješenje ne može biti odgovor. Spasenje je događaj svemirskih razmjera.¹¹

Epilog

Kada će se odigrati epilog događaja opisanih u Danijelu 7, 25.26 koji glase: *"I govoriće riječi na Višnjega, i potiraće svece Višnjega, i pomišljaće da promijeni vremena i zakone; i daće mu se u ruke za vrijeme, za vremena i za pola vremena. Potom će sjesti sud, i uzeće mu se vlast, te će se istrijebiti i zatrti sasvim."*

Događaj suđenja povijesno će se dogoditi kad istekne *"vrijeme, vremena i pola vremena"* iz sedmog poglavlja, koje se ispunilo 1798. godine. Osmo poglavlje je još preciznije: vladavina malog roga će trajati 2300 večeri i jutara: *"Tada ćuh jednoga Sveca gdje govoraše, i jedan Svetac reče nekome koji govoraše: Dokle će trajati ta utvara za svagdašnju žrtvu i za otpad pustošni da se gazi Svetinja i vojska? I reče mi: Do dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara: onda će se Svetinja očistiti."* (Dan. 8, 13.14)

Izraz *"veče i jutro"* koji potiče iz izvještaja o stvaranju, predstavlja dan koji treba razumjeti u proročkom smislu kao godinu, dakle

2300 godina. Međutim, sama ta informacija nam ne bi bila od velike pomoći. Period vremena bez jasne oznake o početnoj tački računanja tog vremena ne može nam biti od prave koristi. Anđeo Gabriel jedino ukazuje da te godine vode kraju vremena. "... a on mi reče: *Pazi, sine čovječji, jer je ova utvara za posljednje vrijeme... a rečena utvara o noći i danu istina je, zato ti zapečati utvaru, jer je za mnogo vremena.*" (8, 17. 26)

Danijel je nakon ove vizije iznemogao, i za njega je ona bila potpuno neshvatljiva. Centar problema nije toliko na teološkoj tumačenju šta sve obuhvata to proročanstvo koliko na određenom događaju koji će se desiti u određenom momentu povijesti. Sve dok ne dobijemo početni datum, to jest godinu, proročanstvo ostaje nepoznanica i predmet nagađanja. Da bi postalo predmet nade, obećanje o ponovnom stvaranju mora naći svoje mjesto u kronologiji povijesti.

Mi napuštamo osmo poglavlje na noti neizvjesnosti, jer nam treba više informacija za razumijevanje te vizije. Razumijevanje koje nam je ovdje potrebno nije filozofske prirode. Naša inteligencija ovdje ne posrće na složenosti misaone istine, već na elementu vremena prorečenog događaja. Prorok razumije da je riječ o kraju vremena. Kad Gabriel kasnije prilazi Danijelu i kaže mu "*razumij*" 9, 21-23), to razumijevanje se odnosi na događaj koji već dobija element određenog vremena kad Gabriel kaže: "*Sedamdeset sedmica je određeno...* " i "*otkad iziđe riječ da se Jeruzalem opet sazida...* " (9. 24.25)

Literarna sniktura osmog poglavlja:

A Vizija

Danijel vidi (8, 3-12):

a) "*I vidjeh, i gle...*

• *ovan.*"

b) "*I vidjeh, i gle...*

• *jarac s jednim rogom* (8, 5-8),

• *četiri roga* (8, 8b), . *mali rog.*"(8, 9-12)

Danijel čuje (8, 13.14):

" *i reče mi: Do dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara, onda će se Svetinja očistiti*"- Jom Kipur. B Tumačenje vizije

a) Ono što je Danijel vidio: kao čovjek (8, 15).

b) Ono stoje Danijel čuo (8, 16-19). "*Gabrijele, kaži ovome viziju!*" (8, 16-19)

• "*Ovan..., to su carevi medski i perzijski*" (8, 20)

• "*Jarac-car grčki.*" (8, 21)

• "*Četiri roga, to su četiri carstva.*" (8, 22) Na kraju:

• Podizanje sile (8, 24.25) . Uspjeh (8, 24. 25)

- Pad (8, 25)
- Anđeo potvrđuje viziju o večerima i jutrima (8, 26).
- Danijel ne razumije (8, 27).

¹ Herodot 5,49.

² Doukhan, p. 124.

³ Ibid, p. 124.

⁴ Ibid., p. 125.

⁵ Ibid., str. 125.

⁶ "Atonement, Day of," *The Jewish Encyclopedia* (1902).

⁷ Babylonian Talmud, *Rosh Hashana*. 16b.

⁸ Vidi Doukhan, p. 129

⁹ Midrash Rabah, 1. Moj. 4, 10.

¹⁰ Gordon J. Wenham. 1. Moj. 1-15. *Word Biblical Commentary*, vol. 1 (Waco. Tex: Word, 1987), str. 18.

¹¹ Vidi Doukban, p. 131.

9. Mesija nad mesijama

Posljednje riječi osmog poglavlja još odzvanjaju u našim ušima dok gledamo Danijela u mraku nerazumijevanja (9, 1.2). On je sam priznao da nije razumio značenje te vizije, i to ga je uznemirilo. Danijel ne samo što je nije razumio nego ga je ona toliko potresla da se razbolio. Bio je potpuno iscrpljen. Vizija je za njega bila tajna punih trinaest godina.

Deveto poglavlje nas stavlja u prvu godinu vladavine cara Darija (538. prije nove ere). To je ona ista godina u kojoj se Danijel suočio s lavovima u jami iz koje je bio izbačen intervencijom anđela. Ukratko, u toj je godini Danijel bio izbačen Božjim čudom i u toj istoj godini dobio je novu viziju.

9, 2 - Krajem osmog poglavlja ostavili smo Danijela zbunjenog vizijom koju nije razumio. Međutim, u samom početku devetog poglavlja nalazimo ga kako razumije. *"Prve godine njegova carovanja ja Danijel razumijeh ... da će se navršiti razvalinama jeruzalemskim sedamdeset godina."*

Danijel je u svom razmišljanju mogao zaključiti da bi izjava anđela: *"Do dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara, onda će se Svetinja očistiti"* mogla značiti da će tragedija ropstva Jeruzalema trajati punih 2300 godina! Međutim, nakon proučavanja Knjige proroka Jeremije, Danijel je shvatio da će ropstvo u Babilonu trajati sedamdeset godina. *"Jer ovako veli Gospod: Kad se navrši u Babilonu sedamdeset godina, pohodiću vas, i izvršiću vam dobru riječ svoju da ću vas vratiti na ovo mjesto... Tada ćete me prizivati i ići ćete imolijete mi se, i uslišiću vas."* (Jer. 29, 10-12)

U Knjizi dnevnika se nalazi unekoliko izmijenjen tekst Jeremijinog proročanstva na vrlo interesantan način. Jeremija spominje period od sedamdeset godina kao sedamdeset subotnih godina odmora za Judejsku zemlju. *" i sve sudove doma Božjega, velike i male, i blago doma Gospodnjega i blago carevo i knezova njegovih, sve odnese u Babilon. I upališe dom Božji i razvališe zid jeruzalemski... odnese ih u Babilon i biše robovi njemu... da se ispuni riječ Gospodnja koju reče ustima Jeremijinim, dokle se zemlja ne izdovolji subotama svojim, jer počivaše za sve vrijeme dokle bješe pusta, dokle se ne navrši sedamdeset godina. ... "* (2. Dnev. 36,18-23)

Ako počnemo računati s 605. godinom, koja je početna godina razaranja Jeruzalema i početak ropstva u Babilonu, zaključujemo da je

prošlo ukupno 68 godina ropstva izraelskog naroda. Preostalo je svega dvije godine do 70 godina. Međutim, i dalje se ništa značajno nije dešavalo. Narod je još daleko od svoje zemlje, a Jeruzalem još leži opustošen i razrušen.

Danijel s posebnim žarom proučava proročanstva. Na svoju radost u Jeremijinom proročanstvu otkriva istinu o ropstvu koje treba trajati 70 godina. Samo je dvije godine preostalo do ispunjenja roka koje pominje to proročanstvo. S druge strane, Danijel ne vidi nikakav znak koji bi pokazao da će se situacija bitno promijeniti u skoroj budućnosti. Stoga Danijel pada pred Bogom na koljena u svojoj molitvi.

Danijelova usrdna molitva

Prorok iznosi svoju molitvu u velikoj zebnji, i to čini pod sjenkom smrti. Tekst spominje tri simbola smrti: post, ogrtanje plaštem od kostrijeti i posipanje pepelom. To je bio oblik rituala kojim su praćene molitve pokajanja u biblijskim vremenima.

- Poput mrtvaca, osoba koja se moli ne jede i nosi samo najosnovniju odjeću sačinjenu od ovnove vune, kamilje ili kozje dlake.
- Poput mrtvaca, ta osoba odlazi u prah i pepeo.'

Pred Bogom mi smo goli i ranjivi kao na smrt. Kao prašina iz koje je stvoren, čovjek poziva sada svoga Stvoritelja - Izvora svoga života. U svoju molitvu Danijel unosi cijelo svoje biće. On osjeća da nema ništa važnije od onoga što izražava u svojoj molitvi.

Ovo je sedma, najduža i najznačajnija molitva u Danijelovoj knjizi. To je posljednja molitva. To je i univerzalna molitva, koja se odnosi se sav Izrael. Grijech Izraela ima odraza i na susjedne zemlje: "*... jer s grijeha naših is bezakonja otaca naših Jeruzalem i tvoj narod posta rug u svih koji su oko nas.*"

Po prvi puta Danijel se moli u prvom licu množine:

- Mi zgriješismo, i zlo činismo, i bismo bezbožni, i odmetnusmo se, i odstupismo od zapovijesti Tvojih i od zakona Tvojih.
- Mi ne slušasmo sluga Tvojih proroka.
- Jer s grijeha naših i s bezakonja otaca naših, Jeruzalem i Tvoj narod posta rug u svih koji su oko nas.

Danijel izjednačuje sebe sa svojim narodom. Mi ga ne vidimo da kao čist trijumfalno stoji iznad nečistoća Judinih. Kao posrednik za svoj narod, Danijel doživljuje sebe kao jednog od mnogih grješnika u Judi. Njegovo posredovanje je puno žara. On se poistovjećuje sa sudbinom svoga naroda.

Bog koji je izveo Izraela iz egipatskog ropstva je isti Bog od koga Danijel očekuje da izvede Judu iz babilonskog ropstva. "*Ali sada, Gospode*

Bože naš, koji si izveo narod svoj iz zemlje Egipatske rukom krjepkom..." (9, 15)

Ime koje Danijel ovdje koristi za Boga je JHVH. To ime se uvijek koristi kada označava Boga koji djeluje u povijesti. Isto tako JHVH je Bog zavjeta koji je učinio sa svojim narodom. Do sada Danijel nije koristio ovo ime za Boga. Sada, u svojoj molitvi, Danijel koristi ime JHVH sedam puta (9, 4.9.10.13.14.15.20). Ime JHVH je i Bog budućnosti, jer će on spasiti svoj narod iz babilonskog ropstva.

Korijeni Danijelove molitve se ne zadržavaju samo na grijesima i zlu koje je narod činio u prošlosti. Ona ide dublje, ona ulazi u iskustva spasenja koja im je Bog davao. To je hranilo prorokovu nadu. Danijel se moli za svoj narod i za grad Jeruzalem koji je u ruševinama. Kao i u šestom poglavlju, njegovo tijelo u stavu molitve je okrenuto prema Jeruzalemu i razorenom Hramu.

Vrijeme u koje se Danijel moli je vrijeme "... o večernjoj žrtvi". (9, 21) To je trenutak kad treba završiti post (2. Moj. 9, 5). Danijel sada očekuje da se ispuni ono što je bilo predmet njegove molitve upućene Gospodu.

Na kraju svoje molitve Danijel kaže: "*Sada dakle poslušaj, Bože naš, molitvu sluga svojega i molbe njegove...*" (9, 17) Danijel moli Gospoda da odgovori pozitivno.

Uslišenje Danijelove molitve kao Božjeg odgovora nije rezultat rituala molitve i posta, već rezultat Božje milosti, na koju se Danijel cijelo vrijeme pozivao. Anđeo dolazi k Danijelu dok se on još moli. Molitva ne može prisiliti Boga da djeluje. Riječi molitve nemaju magičnu moć. Bog je taj koji odlučuje da li će djelovati ili ne. Bog je slobodan. Sve ovisi o Njemu. Danijel to zna, i zato se moli da Bog ne odlaže uslišenje (9, 17). Danijel traži više od duhovnog odnosa. On traži konkretnu Božju intervenciju u povijesnim događanjima. On traži da judejski zarobljenici u Babilonu dobiju slobodu i vrate se u Jeruzalem. Njegova molitva je okrenuta ka budućnosti.

Mesija i sedamdeset proročkih sedmica

9, 25 - Božji odgovor na Danijelovu molitvu i na njegovo pitanje o dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara uključuje Gabrijelovo nagovještavanje dolaska Mesije. "*Zato znaj i razumij: od kad iziđe riječ da se Jeruzalem opet sazida do Pomazanika Vojvode biće sedam sedmica i šezdeset dvije sedmice...*"

Biblija gleda na Mesiju kao na Osobu koja ima božansku misiju da spasi Božji narod. Jevrejska riječ *mašah* znači pomazati. Mesija je Osoba

koja je pomazana.² Pomazati osobu uljem simbolizira prenošenje snage i mudrosti i vjere onoga koji pomazuje na onoga koji se pomazuje.

Biblija izvještava da su svećenici, čak i neki carevi bili pomazanici, to jest mesije. Povijest Izraela je imala nekoliko ovakvih pomazanika (mesija).

- Biblija naziva Arona pomazanikom (2. Moj. 28, 41; 3. Moj. 16,32).

- Prorok Izaija je bio pomazan (Iz. 61, 1).
- Car Saul je bio pomazan (2. Sam. 1, 14).
- Car David je bio pomazan (1. Sam. 16, 6.13).
- Čak je i stranac, princ Kir, bio nazvan pomazanikom (Iz. 45,1)

Proroštvo od sedamdeset sedmica je odgovor na proroštvo od sedamdeset godina kao njegovo konačno rješenje. Ovaj tekst nam ne govori o jednom od mesija, nego nam govori o vrhovnom, glavnom Mesiji. Dok je proučavao proroštvo od sedamdeset proročkih sedmica, Danijel je očekivao jednog pomazanika (mesiju), a to je bio Kir. *"Ovako govori Gospod pomazaniku svojemu Kiru..."* (Iz. 45, 1) Međutim, proroštvo od sedamdeset proročkih sedmica je izvorna, univerzalna verzija proroštva od sedamdeset godina zarobljeništva koje se odnosilo na izraelski narod.

Sedamdeset godina i sedamdeset proročkih sedmica

A Dok će s proroštvom od sedamdeset godina ropstva biti povezano ime Kira kao pomazanika (mesije),

B u središtu sedamdeset proročkih sedmica nalazi se univerzalni Mesija.

A' Sedamdeset godina (7x10) vode do mesije subotnih godina

B' Sedamdeset sedmica (7x7x10) vode nas ka Mesiji Jubileja.³

Isto tako riječi koje je Danijel koristio u prvom dijelu svoje molitve odnose se na određenu, lokalnu situaciju, dok riječi i ideje koje nalazimo u drugom dijelu molitve imaju univerzalno značenje. Danijel kaže: *"mi zgriješismo "* (9, 5) , *"u nas je sram"*(9, 9), *"Izrael ... ne sluša glasa Tvojega"*(9, 11), *"bezbožni bismo"* (9, 15), što se odnosi na izraelski narod. Međutim, riječi: *prijestup, bezakonje, vizija, proroštvo* (9, 24) kao i sadržaj narednih stihova (9, 25-27) imaju univerzalno značenje. Stoga i riječ Mesija (*"da se pomaže Sveti nad svetima" i "Pomazanik Vojvoda"*) ima univerzalno značenje. Mesija u ovom tekstu je univerzalni Mesija - Mesija svih mesija.

9, 27 - Završetak teksta devetog poglavlja govori o misiji Mesije koja će biti univerzalna i koja će uključiti *mnoge*. Riječ mnogi (jevrejski

rabim) ima jak univerzalni smisao (Ezra 3, 12).⁴ "I mnogo onih koji spavaju u prahu zemaljskom probudiće se." (12,2)

Proroci često koriste riječ *mnogi* da bi ukazali na narode i nacije u njihovom univerzalnom proslavljanju Boga. "I ići će mnogi narodi govoreći: Hodite da idemo na goru Gospodnju i u dom Boga Jakovljeva, i učije nas svojim putevima..." (Mihej 4, 2)

Univerzalni Mesija nas upućuje na Jubilej (oprosna godina). Levitski praznik Jubileja simboliše ponovno stvaranje svijeta. To je "Subota nad subotama" koja nastupa u vrijeme od 49 godina (7x7 godina), kad se čovječanstvo i priroda nanovo rađaju (3. Moj. 25, 8-11).

Proročanstvo od sedamdeset proročkih sedmica je takođe povezano s 2300 večeri i jutara. Pošto Danijel nije razumio proročanstvo o 2300 večeri i jutara (8, 27), on je obratio pažnju na poroštvo od sedamdeset godina da bi to proroštvo bolje razumio (9, 2). Zatim nas vizija uvodi u sedamdeset proročkih sedmica. U tom trenutku Gabrijel dolazi da mu pomogne u razumijevanju (9. 21- 27).

Ključna riječ ovdje je *razumij* koja nam se stalno ponavlja. Proroštvo o sedamdeset proročkih sedmica je pomoćna informacija u pronalaženju nedostajuće karike u lancu da bismo razumjeli proročanstvo o 2300 večeri i jutara.

Isti anđeo Gabrijel koji je ranije dolazio i objašnjavao proročanstvo o 2300 večeri i jutara ponovo dolazi da bi pomogao Danijelu u razumijevanju vizije (9, 23). O kojoj viziji je tu riječ? Gabrijel koristi isti izraz, *vizija/utvara* (jevrejski *mare* - 9, 23), koju je spomenulo nebesko Biće u Danijelu 8, 16.

Bog šalje preko Gabrijela proročanstvo od sedamdeset proročkih sedmica, navješćujući dolazak Mesije, da nam pomogne u razumijevanju proroštva o 2300 večeri i jutara. Dolazak Mesije nije mističan. To je događaj smješten u vremenu i prostoru.

Brojevi u proročanstvu su svakako izazov. Ali i mi smo od Gabrijela, Božjeg anđela, zajedno s Danijelom ohrabreni da razumijemo. Prije nego li kronološki riješimo period od sedamdeset proročkih sedmica, navedimo tri bitne stvari:

1. početak tog perioda,
2. dužinu perioda
3. i kraj perioda.

Sada možemo otkriti kariku koja nam je nedostajala da bismo razumjeli oba proročka perioda, kako period od 2300 večeri i jutara tako i period od sedamdeset proročkih sedmica.

1. Početak perioda od sedamdeset proročkih sedmica

• 9, 23 - "*U početku molitve tvoje iziđe riječ i ja dođoh da ti kažem. Zato slušaj riječ i razumij utvaru.*"

• 9, 25 - "*Zato znaj i razumij: otkad iziđe riječ da se Jeruzalem opet sazida do Pomazanika (Mesije) biće sedam sedmica, i šezdeset i dvije sedmice...*"

Tu imamo dva identična izraza, "*iziđe riječ*", od kojih se jedan odnosi na Božju riječ ili naredbu, a drugi na čovjekovu riječ ili naredbu. Čovjekova riječ na Zemlji je inspirisana Božjom riječju s Neba.

Početna tačka za izračunavanje vremena dolaska Mesije je datum kad se izda naredba o ponovnom zidanju Jeruzalema. Knjiga proroka Ezdre spominje tri dekreta u kojima je riječ o Jeruzalemu: Prvi dekret izdaje Kir, drugi Darije a treći Artakserks.

Kirov dekret

Dekret cara Kira koji je izdat 538. godine omogućio je Jevrejima da se vrate iz babilonskog ropstva. Oko 50 000 Jevreja se vratilo u Jeruzalem (Ezdra 2, 64). Carev dekret se najviše odnosio na ponovnu izgradnju Hrama. Taj dokument je ovlastio svećenike da uzmu 5400 posuda koje su pripadale tom Hramu (Ezdra 1, 11).

Darijev dekret

Dragi dekret je izdat 519. godine. Izdao ga je Darije I Histasp (ne Darije Medski). Taj dekret je samo potvrdio Kirov dekret (Ezdra 6,1.3-12).

Artakserksov dekret

Međutim, dekret cara Artakserksa (457) ili Longimanov dekret imao je nekoliko elemenata na koje je proročanstvo mislilo.

- To je posljednji dekret.
- To je najdetaljniji dekret koji ponavlja naredbu o rekonstrukciji Hrama i uspostavlja administraciju nad gradom (Ezdra 7, 25).

- To je jedini dekret koji izričito spominje Božju intervenciju kao temelj izdavanja tog carskog dokumenta (Ezdra 7, 27.28). Artakserksov dekret kao i preostali dio Ezdrine knjige napisan je na jevrejskom jeziku, dok su prethodna dva dekreta i cijeli prethodni tekst knjige napisani na aramejskom jeziku. Artakserksov dekret dijeli Ezrinu knjigu na dva dijela. To je znak novog doba za Izrael koji pokazuje daje započela nacionalna obnova.

« Prema Ezdrinoj knjizi, car Aratksers je izdao taj dekret u sedmoj godini svoje vladavine, u rano proljeće 457. godine (Ezdra 7, 8). Ezdra je otišao iz Babilona prvog dana prve godine i stigao u Jeruzalem u petom mjesecu. Stoga je 457.

godina vrijeme napuštanja Babilona i početna godina računanja oba proročanstva.

2. Trajanje ili dužina proročanstva

Sedamdeset sedmica su proročke sedmice. Jedan dan znači jednu godinu. Prema tome sedamdeset sedmica jednako je 490 godina.

Od samog početka tekst devetog poglavlja daje nam smjernice pravca tumačenja kako treba shvatiti sedamdeset sedmica. One su proročke, dakle sadrže godine a ne dane. Interesantno je zapaziti da prve riječi desetog poglavlja direktno potvrđuju takvo tumačenje. Kad spominje tri sedmice posta, Danijel nam doslovno kaže: "*tri sedmice dana*". (10, 2) Ovo je jedino mjesto u Bibliji u kome se uz riječ *sedmica* dodaje riječ dana. To je zato da bi se napravila razlika između dvije različite sedmice - obične i proročke (sedmice godina - 9, 24-27; sedmice od dana - 10, 2).⁵

Biblijska proza često koristi riječ *dani* (jevrejski jamim) u smislu godina, i većina prevoda prevodi taj izraz s *godine*: "*Zato vrši zakon ovaj na vrijeme od godine do godine*." (2. Moj 13, 10) "... *od godine do godine idu kćeri Izraelove...*" (Sudije 11, 40)

Poetski tekstovi Biblije sadrže mnoge paralelizme između dana i godina: "*Jesu li tvoji dani kao u smrtnika i godine tvoje kao čovjekove*." (Job 10, 5) "*Daproglasim godinu milosti Godpodnje i dan osvete Boga našega*."

Ovaj princip se pojavljuje i u levitskim tekstovima. Šest godina izraelski zemljoradnici su trebali obrađivati svoju zemlju, ali sedme godine zemlja se nije smjela obrađivati, nego je morala imati odmor. Biblija naziva sedmu godinu odmora *subotom*. Prema tome ta subota nije subotni dan, nego subotna godina (3. Moj. 25, 1-7).

Biblija, koristi isti rječnik u vezi s Jubilejom: "... *nabrojaćeš sedam subota godina, sedam puta sedam godina izbroj sedam subotnih godina - sedam puta sedam godina i dani tih sedam subota godina učiniće četrdeset devet godina*." (3. Moj. 25, 8, prevod L. Bakotića)

Taj princip dana za godinu je nešto što srećemo i na drugim mjestima u Bibliji. Tako su uhode uhodile Kanan 40 dana. Tih četrdeset dana su pretvorene u četrdeset godina lutanja po pustinji: "*Po broju dana, za koje uhodiste zemlju, četrdeset dana, na svaki dan po godinu, nosićete grijeha svoje, četrdeset godina, i poznaćete da sam prekinuo s vama*." (4. Moj. 14, 34) Isto tako Bog je zapovjedio proroku Ezechijelu da leži na svojoj

lijevoj strani određeni broj dana pri čemu je svaki dan simbolizirao godinu (Ez. 4, 5).

I jevrejska i kršćanska tradicija razumijevaju jubilarne sedmice iz Danijela devetog poglavlja kao sedmice od sedam godina puta deset (490 godina). Među brojnim djelima evo nekih koji potvrđuju to tumačenje: Knjiga Jubileja, Enohova knjiga, Talmud, Midraš Rabbah.⁶ Sve su ovo svjedočanstva od najstarijih vremena o vjerodostojnosti tog tumačenja. Princip dan za godinu je najstariji princip korišten za tumačenje vremenskog elementa ovog teksta.

Sedamdeset proročkih sedmica kao cjelina

Vizija o sedamdeset proročkih sedmica vodi nas do dolaska Mesije. "*... do Pomazanika (Princa) Vojvode biće sedam sedmica i šezdeset dvije sedmice...*" (9, 25)

Dolazak Mesije će se zbiti nakon Šezdeset i dvije sedmice koje su dodate na sedam sedmica. Ne postoji prostor ili pauza između sedam sedmica i šezdeset i dvije sedmice. Kontekst nam kaže da je riječ o cjelini "*od sedamdeset sedmica koje su određene tvom narodu i tom gradu*". Kad bismo uzeli da ove sedmice nisu godišnje sedmice, to bi značilo da će Mesija doći 49 godina nakon 457. (pr.n.e.) umjesto 483. godine nakon te godine.

3. Kraj proročanstva

Dolazak Mesije se očekuje 69 sedmičnih godina (što iznosi 483 godine) nakon 457. godine.

Mi smo utvrdili da je 457. godina početna godina računanja sedamdeset proročkih sedmica. Tako ulazimo u 27. godinu nove ere, kad se pojavljuje osoba koja se zove "*Hristos*" (*Pomazanik*). Tačno te godine Mesija je bio pomazan, to jest kršten Duhom Svetim (Luka 3, 21.22). Evangelista Luka kaže da se to krštenje ili pomazanje desilo petnaeste godine cezara Tiberija (Luka 3, 1).

Isus počinje svoju javnu službu u sinagogi grada Nazareta čitanjem teksta iz Knjige proroka Izaije koji je primijenio na sebe (Izaija 61, 1-3; Luka 4, 18.19). Isus je najprije bio kršten (pomazan), a poslije krštenja odlazi u pustinju da se pripremi za svoju misiju. Zatim odlazi u nazaretsku sinagogu, u kojoj počinje svoju javnu službu čitajući pomenuti tekst iz Izaije. Taj tekst je opis univerzalnog Jubileja ili Jubilarnog perioda. Svake 49. godine bio je lokalni jubilej značajan za izraelski narod, a sada je nakon 49x10 (490) nastupio univerzalni Jubilej koji je značajan za cijeli svijet.

Kad je pročitao taj tekst Jubileja, Isus se obratio cijeloj kongregaciji sa svečanom izjavom: "*Danas se ispunilo ovo proročanstvo!*" (Luka 4,21)

Smrt Princa - Mesije

9, 26 .- Tekst ovog proroštva ide tako daleko da proriče i Mesijinu smrt! "*Nakon šezdeset i dvije sedmice pogubljen će biti Pomazanik ... I u polovini sedmice ukinuće žrtvu i prinos.*" Tekst kaže da će Mesija biti pogubljen. U legalnom smislu, prema Pentateuhu, glagol *pogubiti* odnosi se na osobu koja je sudskom presudom osuđena na smrt. Međutim, taj glagol se uvijek koristi i u kontekstu zavjeta koji je omogućen žrtvom. Glagol *pogubili* (na jevrejskom jeziku *krt*), uvijek stoji rame uz rame pored riječi "*zavjet*" (Jer. 34, 13; 1. Moj. 15, 18).

Danijel nagovještava smrt Mesije terminima koji podsjećaju na zavjet prikazan smrću jagnjeta u levitskom obrednom sistemu. Ovo proročanstvo aludira na taj čin jer izričito govori da će se *očistiti bezakonje i dovesti* (uspostaviti) *pravda*. Proroštvo ukazuje na Mesiju koji će biti žrtvovan poput jagnjeta. Njegova žrtva čini zavjet Boga i čovjeka mogućim i oproštenje grijeha stvarnim. Prorok Izaija koristi isti rječnik da bi opisao patnje koje će podnijeti Mesija (Iz. 53, 6.7). Kao posljedica njegove smrti žrtvovanje životinja se ukida.

Smrt Mesije trebala se dogoditi u sredini proročke sedmice. Tačno tri i po godine nakon krštenja i pomazanja Mesije nastupa 31 godina, koja je godina Isusovog raspeća.

Pad Jeruzalema

9, 26.27 - Nakon smrti Mesije, prorok Danijel upravlja našu pažnju na budućnost Jeruzalema i Hrama, "*...narod će vojskovođe doći i razoriti grad i Svetinju; i kraj će mu biti s potopom, i određeno će pustošenje biti do svršetka rata... I krilima morskim koja pustoše do svršetka određenoga izliće se na pustoš.*"

Proroštvo govori o padu Jeruzalema i uništenju Hrama. Proroštvo nam daje element vremena koji je povezan s Mesijom-Pomazanikom i njegovom smrću. Međutim, proroštvo nam ne daje element vremena za razorenje Jeruzalema i Hrama. Kaže nam se samo da će biti ratovi i pustošenje, kao i da će se ta tragedija kronološki desiti nakon Mesijine smrti.

I stvarno, Rimljani su 70. godine osvojili Jeruzalem i razorili Hram. Povjesničar Josip Flavije bio je svjedok tog događaja. On kaže da se to proročanstvo treba primijeniti na opsadu Jeruzalema za vrijeme Vespazijana i Tita 70. godine nove ere.

Zavjet

Prorok Danijel ne opisuje djelo Mesije kao uspostavljanje *novog zavjeta*, nego više kao učvršćivanje prvobitnog zavjeta. Tekst koristi izraz "*potvrditi* ili "*utvrditi zavjet*". Spasenje se nudi i ostvaruje u svim vremenima na isti način.

Biblijski tekst nam kaže da će se zavjet *utvrditi s mnogima*. To je izraz koji ima univerzalan značaj i koji ukazuje na žrtvu koja se prinosi i .na utvrđivanje zavjeta na temelju te žrtve, što će imati univerzalne posljedice, koje prelaze granice Palestine.

Veza između proroštva o 70 sedmica i 2300 večeri i jutara

Bog je objavio proročanstvo o sedamdeset sedmica da bi uvjerio izabrani narod o sigurnom dolasku Mesije. Proroku Danijelu vizija o sedamdeset proročkih sedmica trebala je da posluži kao pomoć u boljem razumijevanju vizije o 2300 večeri i jutara. Ta dva proročanstva su međusobno povezana.

Vremenski gledano, proročanstvo o sedamdeset proročkih sedmica donosi bitan nedostajući elemenat za razumijevanje proročanstva o 2300 večeri i jutara. Početna tačka računanja tog proročkog vremena je dekret cara Artakserksa, izdat 457. godine prije Krista.

Izraz "*večeri i jutara*" preuzet je iz izvještaja o stvaranju. On označava kratko vrijeme od jednog običnog dana. U proročkom kontekstu, jedan dan označava jednu godinu.

Kad počnemo računati 2300 godina od godine 457. (prije Krista), dolazimo do 1844 godine poslije Krista. I jedno i drugo proročanstvo ima još jednu zajedničku tačku: i jedno i drugo govori o spasenju. Jedno naglašava jedan dio spasenja, a drugo naglašava drugi dio spasenja.

- Prvi dio spasenja je križ (sedamdeset proročkih sedmica).
- Drugi dio spasenja je sud (2300 večeri i jutara).

Oba ova događaja smještene su u vrijeme i prostor. Kao što je Isus došao na Zemlju kad se ispunilo proročko vrijeme, isto je tako i sud počeo na Nebu kad se ispunilo proročko vrijeme. Jom Kipur ili Dan čišćenja je neophodan da se ostvari kompletno spasenje.

Mnogi kršćani gledaju na raspeće kao jedini događaj u spasilačkom djelu grešnog čovjeka, koji se dogodio 31. godine na križu. Po njima križ je bio dovoljan. Oni kažu: "Sve se ostvarilo na križu." Kršćanstvo je tako postalo religija prošlosti i sadašnjosti. Po tom shvatanju ono nema veze s budućnošću. Subjektivno iskustvo je zamijenilo povijesni događaj.

Međutim, Bog obećava vrijeme kad više neće biti grijeha ni smrti tek nakon suda.

Križ bez radikalno boljeg carstva nema nikakvog smisla. Š druge strane, nama je potreban križ da bismo mogli preživjeti sud. Da bi spasio čovječanstvo, "Isus je došao k čovječanstvu da bi umro za njega i tako ga spasio. Da bi smrt i zlo zaista prestalo, život kakvog znamo mora pretrpjeti drastičnu promjenu. Ogromno čudo se mora desiti. Bog mora doći, a prije toga mora se obaviti sud.

Što je vjera jača, to je intenzivnije čekanje. Naša egzistencija je smještena između *sada i ne još*. U ovom stanju napetosti život dobija novo značenje. Nada u budućnost obogaćuje sadašnjost. Dobra vijest evanđelja javlja da Krist ponovo dolazi!

Literarna struktura u poglavlju:

I. Mesija i sedamdeset godina (1,2)

1. Godina dolaska Kira
2. Jeremijino proročanstvo

II. Molitva (3-19)

A Prizivanje Gospoda (4)

B Mi... (5,6)

C Univerzalna napomena (7)

a Tebi (7)

b Nama (7)

c Izraelu (7)

b' Nama (8)

a' Tebi (9)

B' Mi... (10-14)

A' Prizivanje Gospoda (15-19)

III. Mesija i sedamdeset sedmica (20-27)

70 sedmica određeno na narod i Jeruzalem (24)

A1 Dolazak Mesije: na kraju 7 i 62 sedmice (25a)

B1 Izgradnja grada

A2 Mesijina smrt: nakon 62 sedmice (26a)

B2 Razorenje grada

A3 Zavjet: sredina sedmice (27a)

B3 Uništenje pustošnika

¹ Vidi Doukhan, p. 137.

² Ibid, p. 140.

³ Ibid., p. 140.

⁴ Ibid., p. 141

⁵ Ibid., p. 144

⁶ J. Doukhan, *Drinking at the Sources*, p. 135, 136.

10. Veličanstveni Prvosvećenik

Prvi stih desetog poglavlja spominje treći i posljednji put ime cara Kira u Danijelovoj knjizi (10, 1). Prethodno, Danijel ga spominje u dva navrata: u samom početku knjige, u prvom poglavlju (1,21), i u sredini knjige (6,28).

Posljednje tri glave knjige su jedna književna cjelina.¹ Radnja u sva tri poglavlja dešava se u jednom vremenskom periodu. S desetim poglavljem nalazimo se u trećoj godini cara Kira (536/535). To znači da se događaji desetog poglavlja zbivaju u prvoj godini vladavine Darija, dvije godine nakon događaja opisanih u devetom poglavlju.

Deseto poglavlje počinje jednom burnom notom. Prve riječi nam najavljuju *veliki rat* (jevrejski *cava gadol*).

- Danijel je i dalje u službi na babilonskom dvoru. Njega i dalje nazivaju službenim imenom - Baltazar.

- Samo godinu dana ranije, on je bio svjedok povratka svog naroda u Jeruzalem pod vodstvom Sasabasara, kneza judejskog (Ezdra 1, 8).

- Danijel ostaje u Babilonu. Za njega je suviše kasno da se vrati u svoju postojbinu. Bio je mladić kad je dospio u Babilon kao zarobljenik, a sad je starac kome je devedeset godina.

- Kao prorok uputio je Bogu žarku molitvu za povratak svog naroda u Jeruzalem, ali sam nije mogao osjetiti radost povratka.

10, 2 - "*U to vrijeme ja Danijel bijah u žalosti tri sedmice.*" Danijelova žalost nije proisticala iz nostalgije koja je prirodni dio čovjekovog iskustva. Postoji nešto dublje u žalosti koju je Danijel osjećao samo godinu dana nakon povratka svog naroda u Jeruzalem. Za manje od godinu dana njegove najljepše nade kao proroka bile su iznevjerene. Radosne pjesme povratka koju pjeva Ezdra i narod koji se vratio ubrzo su bile utišane neprijateljskim ponašanjem onih koji su živjeli u tim krajevima. Povratnici Jude su imali neprijateljski doček. Naseljenici u tom kraju činili su sve moguće da zagorčaju život povratnicima. Prijetili su im, pisali su pismo perzijskim vlastima s optužbama protiv povratnika. Njihove neprijateljske akcije sve su više otežavale gradnju Hrama. Srca naroda koja su gorjela nadom, ispunila su se obeshrabrenjem. To su bile vijesti koje su stizale Danijelu. On u očajanju pada na svoja koljena.

Isti osjećaj tjeskobe i tuge ispunio ga je sad kao i prije dvije godine kad je proučavao proročanstvo proroka Jeremije. U desetom poglavlju

ponavlja se isti slijed Danijelovih osjećanja i događaja koja je doživljavao u devetom poglavlju.

a) Oba poglavlja započinju tugom, tjeskobom i neizvjesnošću da li će Božje obećanje biti ispunjeno.

b) U oba slučaja Danijel u svojoj boli i patnji pada na svoja koljena i u stavu skrušenosti izlazi pred Boga.

c) U oba slučaja anđeo Gabriel mu se javlja i daje mu objašnjenje.

Pashalni post

10, 3 - Danijel posti tri sedmice. Prema biblijskoj tradiciji obično se postilo tri dana, što je bio spoljašnji znak unutarnjeg pokajanja. Intenzitet njegove čežnje i žar njegove molitve iskazan je produženjem posta s tri dana na sedam puta tri.

Danijelova molitva i post počinju u nišanu, prvom mjesecu godine. Njegov post pada tačno u vrijeme pashe i prijesnih hljebova. Interesantno je da Danijel naglašava da u vrijeme od tri sedmice nije jeo meso niti je pio vino. Mnogi istraživači ovog teksta pitali su se kako je Danijel mogao prekršiti Gospodnju zapovijest po kojoj se za vrijeme Pashe moralo jesti pashalno jagnje?² Njegov postupak se opravdava izuzetnom situacijom obustave gradnje Hrama u dalekom Jeruzalemu, prouzrokovane smetnjama okolnih naroda. Sličan slučaj izuzetnog posta nalazimo u Esterinoj knjizi: *"Idi, skupi sve Judejce... i postite za me, i ne jedite ni pijte za tri dana ni danju ni noću, i ja ću sa svojim djevojkama postiti takođe, pa ću.onda otići k cani... i ako poginem, neka poginem."* (Ester 4, 16)

Danijel dobija viziju dvadeset četvrtog dana prvog mjeseca nisana, čim je završen praznik Pashe. Pasha se završila dvadeset prvog dana a Danijel je dobio viziju dvadeset četvrtog dana. Nije slučajnost da Danijel dobija viziju neposredno po završetku pashalnog praznika koji je podsjećao narod na njihovo izbavljenje iz Egipta i stvarao atmosferu nade o obećanoj zemlji.

Paralelizam Danijelove i Jozuine vizije

10, 5 - Danijel nam opisuje početak vizije riječima: *"Podigoh oči svoje i vidjeh, a to jedan čovjek..."* Njegova vizija podsjeća poznavaoa Biblije na sličnu viziju koju je nekada imao Jozua Nunov. Vizija Jozue opisana je sličnim riječima: *"Podiže oči svoje i pogleda, a to čovjek."* (Jozua 5, 13) Čovjek iz Jozuine vizije predstavio se kao *komandant vojske Gospodnje* (jevrejski *sar hacava*, Jozua 5, 14.15). Izraz *komandant vojske* pojavljuje se u Bibliji samo u Jozui 5 i Danijelu 8, 11.

Iako se izraz *komandant vojske* ne spominje u Danijelu 10, obje ove riječi se spominju u ovom poglavlju. Jevrejska riječ *cava* spominje se u prvom stihu desete glave (prijevod NIV, *veliki rat*), a izraz *komandant* (knez) spominje se u trinaestom stihu, gdje nalazimo Mihaela kao ratnog komandanta - kneza. Tako je čovjek iz Danijelove vizije nebeski Ratnik koga smo susreli i u Jozui. On je u isto vrijeme i Prvosvećenik koga smo susreli u osmom poglavlju Danijelove knjige.

Prvosvećenik opisan u desetom poglavlju ima veličanstveni izgled. Obučen je u lanenu odjeću i opasan zlatnim pojasom (3. Moj. 16, 4.23; 2. Moj. 28, 4.5.8). Izgled ovog Prvosvećenika je sasvim drugačiji od izgleda svih drugih prvosvećenika.

Opis Prvosvećenika

10, 6 - Njegovo cijelo biće ozareno je blještavim sjajem.

• Njegovo tijelo je poput hrizolita. Hrizolit je dragi kamen, poznat i kao topaz.

- Lice mu je kao munja.
- Njegove ruke i noge odsjaju sjajem koji se odbija od bronce.
- Njegove oči su kao razgorjele baklje.

Svi se opisi nalaze u superlativu, što je u skladu s nastojanjem da se prikaže natprirodni i veličanstveni izgled tog Prvosvećenika. Sličan opis se pojavljuje i u drugim tekstovima Biblije.

Ezechijel opisuje viđenje slave Gospodnje koristeći slike paralelne Danijelovim: munja, hrizolit, ugladena bronza, vatra, glas poput mnogoga ljudstva (Ez. 1, 14.7.24. 27).

Ivan u svojoj viziji opisuje ovog slavnog Prvosvećenika identičnim slikama:

• On nosi istu svećeničku lanenu odjeću, opasan zlatnim pojasom (Otk. 1, 13).

- Njegove oči gore kao vatra.
- Tijelo mu je poput ugladene bronce.
- "*Glas njegov kao huka voda mnogih.*" (Otk. 1, 15)

Taj prvosvećenik predstavlja sebe kao božansko Biće: "*Ne boj se. ja sam prvi i posljednji, i živi: i bijah mrtav i evo sam živ u vijek vijeka, amen. I imam ključeve od pakla i od smrti.*" (Otk. 1, 17.18) Jezik koji se ovdje koristi jasno ukazuje na Isusa Krista, koji je opisan kao "*prvenac iz mrtvih*"(1, 5) i kao "*alfa i omega*" (1, 8).

Identične reakcije proroka na vizije

• Danijel, Ezechijel i Ivan uplašeni padaju na svoje lice (Dan. 10, 9.10; Ez. 1, 28; Otk. 1, 17).

• Sva tri proroka vide isto božansko Biće. Reakcija na pojavu Gabrijela nije ulivala takav osjećaj straha i strahopoštovanja (Dan. 9,21).

Danijel identifikuje to biće *kao Sina Čovječjeg*, koga smo već sreli u Danijelovoj knjizi (7,13). U četvrtom stihu desetog poglavlja, Danijel koristi izraz "*čovjek*" M opisu tog Bića. Isti izraz koristi i Ivan u Otkrivenju nazivajući ga Sinom Čovječjim (Otk. 1, 13).

Sin Čovječji iz Danijela 7, Prvosvećenik iz Dan. 8, i Biće blještavog sjaja, Prvosvećenika i ratnog komandanta iz Dan. 10 govore nam o jednoj te istoj Osobi, o Bogočovjeku, od koga su se Danijel, Ezekijel i Ivan uplašili.

Danijel je potpuno savladan slavom ove vizije. Na scenu potom izlazi Gabrijel koji ga snaži, tješi i pomaže mu da razumije.

Utješna vizija

10, 9-12 - Vizija prelazi iz onoga što se vidi u ono što se čuje. Mi slušamo anđela Gabrijela kako Danijelu daje uvid i razumijevanje. Gabrijel počinje na sličan način kao što je to učinio i u devetom poglavlju: "*I reče mi: Danijele, mili čovče! Slušaj riječi koje ću ti kazati... Reče mi: Ne boj se, Danijele, jer prvoga danu kad si upravio srce svoje da razumijevaš i da mučiš sebe pred Bogom svojim, uslišene bješe riječi tvoje, i ja doдох твоjih riječi radi.*"

Danijel je tek otpočeo molitvu, i već je njegova molitva bila uslišena. Izgleda kao da njegov post od tri sedmice nije ni bio potreban. Već prvoga dana Bog je čuo njegovu molitvu. Primijetimo da Danijelova duga molitva nije ni zapisana. Bog čuje molitvu prije nego što je i formulirana (Ps. 139). Božji odgovor ne ovisi ni o kvaliteti ni o kvantiteti naših molitava.

Međutim, postoji i druga duhovna lekcija koju možemo naučiti iz primjera Danijela i koja se krije iza riječi anđela Gabrijela. U periodu od 21. dana, u tom istom periodu dok se Danijel molio, Gabrijel je bio uključen u direktnu borbu s princom Perzije (10, 13). Očito da postoji jasna veza između duhovne borbe koju je doživljavao Danijel i konflikta između zemaljskih carstava.

Na izgled kao da postoji protivrječnost u opisu događaja u desetom poglavlju. S jedne strane, Gabrijel kaže da je Bog čuo molitvu i da je bila uslišena već u samom početku, a u isto vrijeme kaže da ga je molitva, koja je trajala 21 dan, podržavala u njegovoj borbi. Pouka koju možemo izvući iz

ove prividne protivrječnosti je da pobožna djela čak ni Božjih slugu nisu sama po sebi vrijedna, ali Bog želi da ih vidi kao suradnju ljudi u usmjeravanju događaja u povijesti. Bogu su potrebni ljudi kao suradnici.

Gabrijelovo otkrivenje se razvija u dva slijeda paralelnih stepena koja se završavaju na isti način:

A (10, 9)

Danijel čuje riječi i pada na zemlju.

A' (10, 15)

Danijel čuje riječi i sagiba glavu ka zemlji.

B(10, 10.11)

Anđeo dotiče ruke i koljena Danijelova koji ustaje i drhti.

B' (10, 16.17)

Anđeo dotiče usne Danijelove. Prorok otvara usta, ali teško govori.

C (10, 12)

Anđeo ga tješi: "Ne boj se!"

C' (10, 18.19)

Anđeo ga tješi: "Ne boj se!"

D (10, 13)

Borba s princom Perzije uz dodatnu pomoć Mihaela.

D' (10, 20.21)

Borba s princom Perzije uz dodatnu pomoć Mihaela.³

U dva navrata Danijel doživljava ovaj prijelaz kao iz života u smrt, i oba puta dobija ohrabrenje i pomoć. Gabrijelova poruka je poruka pobjede. Korijen riječi Gabrijel je *gbr* i znači *biti jak*. I zaista, kao vrhunac ovog teksta mi čujemo ratni pobjedonosni poklič: "Nema nikoga da junački radi sa mnom u tom osim Mihaela kneza vašega." (10,21)

Biblija na drugim mjestima pokazuje slučajeve ratnog pobjedonosnog pokliča ljudi koji zadivljeno gledaju Božje pobjede u borbi.

Primjeri ratnog pobjedonosnog pokliča

• Egipatska vojska - Izrael - Crveno more: "Neprijatelj reče: Tjeraću, stignuću, dijeliću plijen: nasitiće ih se duša moja, izvući ću mač svoj, istrijebiće ih ruka moja. Ti dunu vjetrom svojim, i more ih pokri, i u ton uše kao olovo u dubokoj vodi. Ko je kao ti među silnima, Gospode? Ko je kao Ti slavan u svetosti, strašan u hvali, da čini čudesa?" (2. Moj. 15, 9-11)

a Istim pokličem pobjede su prožeti psalmi: "Sve će kosti moje reći: Ko je kao Ti, Gospode, koji izbavlja stradaoca od onoga, koji mu dosađuje, i ništega i ubogoga od onoga, koji ga upropašćuje?" (Ps. 35, 10)

Gabrijel spominje Mihaela kao onoga koji se bori zajedno s njim (10, 3.21). On je i Danijelov princ i princ njegovog naroda. Doslovni prijevod kaže da je On *glavni princ*, ne jedan od prinčeva. Riječ *ehad* obično se prevodi kao broj jedan. Međutim, ova riječ takođe znači *prvi*. Ovo drugo značenje bolje odgovara kontekstu koji je pred nama. Mihael je princ nad prinčevima.

Prvosvećenik koji ima oči poput vatre i čiji je blještavi sjaj doveo Danijela u polumrtno stanje, u stvari je Mihael ili Sin Čovječki, kako smo ga upoznali u sedmom poglavlju.

Na vodama u viziji nema nikakvih strašnih zvijeri. Na vodi sada vidimo princa Mihaela. On je taj koji je zaključio sedmo i osmo poglavlje, koja su bila ispunjena zvijerima. On je vodio Mojsija i izbavio svoj narod iz ruke faraonove. On je vodio Jozuu i stajao pred njim kod Jerihona. On je preveo Izraela preko Jordana i uveo ga u obećanu zemlju.

¹ Lacocque, *The Book of Daniel*, p. 200.

² Vidi Doukhan, p. 158.

³ *Ibid.*, p. 162.

11. Svjetski ratovi

Prisustvo Mihaela u viziji i pomoć koju je pružio Gabrielu ohrabrila je Danijela U jedanaestom poglavlju Danijelove knjige Gabriel ulazi u mnogo šire detalje konflikta *velikog rata*. S ovim poglavljem i mi ulazimo u vrijeme ratovanja. Ratni sukobi su bili stalno prisutni u Danijelovoj knjizi, ali u ovom poglavlju nastaje prava eksplozija ratnih sukoba. Zapaža se veliki porast motiva rata s kulminacijom u jedanaestom poglavlju:

- U prvom poglavlju Babilon pobjeđuje Jeruzalem (Dan. 1, 2).
- U trećem i šestom poglavlju rasplamsava se pritajena borba između neznabožaćkih funkcionera uprave Babilona i Jevreja - Božjih slugu.
- Zatim se nagovještava ukidanje zemaljskih carstava i uspostavljanje nebeskog, vječnog. Na scenu stupa Sin Čovječji i nebeski sud, kao i rušilačka aktivnost malog roga (Dan. 2, 34. 44; 4, 15. 23. 32. 33; 7, 13.14; 8, 11. 25).
- U devetom poglavlju sukob sila zla protiv sila Neba poprima univerzalne dimenzije koji završava pogubljenjem Mesije nad mesijama.

Deseto poglavlje daje opis početka *velikog rata* (jevrejski *cava gadol*).

Danijelova lična duhovna borba i post imaju svoju paralelu u bici koja uključuje natprirodne sile, što prikazuje nevidljivi svemirski rat i duhovnu prirodu sukoba koji nadolazi. Jedanaesto poglavlje nas uvodi u sam centar svemirskog rata.

Prve riječi Gabrielja u jedanaestom poglavlju vraćaju nas u vrijeme Danja Medskog kada je Danijel dobio viziju o 70 sedmica (Dan. 9, 1). Nakon desetog poglavlja nagovještava se sva žestina rata između sila dobra i zla. Burni događaji zapisani u jedanaestom poglavlju završavaju se epilogom - pobjedom Mesije i uništenjem predstavnika kneza zla.

Ratovi u jedanaestom poglavlju

Perzija

11,1 - Gabriel počinje da priča od početka. On počinje s prvom godinom cara Danja. Značajno je utvrditi da se vizija usredsređuje na cara

Artakserksa, četvrtog cara Perzije. Tog cara smo već upoznali kao izdavaoca dekreta o ponovnoj izgradnji Jeruzalema. To je bilo 457. godine prije nove ere, koja je početna godina računanja velikog proročanstva o 2300 večeri i jutara.

11, 2 - Gabrijel se obraća Danijelu i kaže: *"A sada ću ti kazali istinu. Evo još će tri cara nastati u Perziji: i četvrti će biti bogatiji od svih, i kad se ukrijepi bogatstvom svojim, sve će podignuti na Grčko carstvo."* Ovo su četiri perzijska cara o kojima Gabrijel govori.

1. Kambis (530 - 522. pr.n.e.)
2. Darije (522 - 486. pr.n.e.)
3. Kserks (486 - 465. pr.n.e., muž carice Estere)
4. Artakserks (465 - 423. pr.n.e.)¹

Povijest potvrđuje ono što je Biblija izjavila o bogatstvu cara Artakserksa. Povijesni izvještaji ga opisuju kao veoma bogatog vladara i mudrijeg od svih njegovih prethodnika. Spominjanje cara Artakserksa u samo praskozorje velikog rata je naročito značajno. Danijelov proročka knjiga bilježi donošenje dekreta o zidanju razrušenog Jeruzalema 457. god. pr.n.e. (9, 25), koja je sedma godina vladavine cara Artakserksa (Ezdra 7, 1.11-13). Kao što je Bog vodio povijest sve do dolaska Mesije, opisane u devetom poglavlju Danijelove knjige, tako će je voditi do samog kraja (prema osmom poglavlju), a isto tako će ih voditi u svim fazama ratnih sukoba opisanih u jedanaestom poglavlju.

Grčka

11, 3,4 - *"Potom će nastati silan car, i vladat će velikom državom i radiće što hoće. A kako nestane, rasuće se carstvo njegovo i razdjeliće se u četiri vjetra nebeska, ne među natražje njegovo, niti s vlašću s kojom je on vladao, jer će se carstvo njegovo ukinuti i dopasti drugima a ne njima."* Car koji dolazi na vlast nakon Artakserksa lako se može prepoznati. Jezik koji koristi Gabrijel u trećem i četvrtom stihu jedanaestog poglavlja isti je kao onaj koji koristi u Danijelu 8, 8. *"I jarac posta vrlo velik; a kad osili, slomi se veliki rog, i mjesto njega narastoše znamenita četiri roga prema četiri vjetra nebeska."* Tu je riječ o Aleksandru Velikom, čiju su imperiju nakon njegove smrti podijelila četiri generala *"u četiri vjetra nebeska"*.(11, 3)

Riječ *carstvo* koji se spominje-u drugom i četvrtom stihu se odnosi na cjelokupno Grčko carstvo koje je obuhvatalo i sve grčke kolonije. To će se carstvo raspasti i konačno *"...ukinuti i dopasti drugima a ne njima."* (8, 22; 11,4) Ovaj izraz se svakako odnosi na prelaženje vlasti na četiri generala, koji su vladali Grčkom nakon Aleksandrove smrti.

Rimsko carstvo

Svjetska vlast sada prelazi u ruke carstva koje nastaje nakon Grčkog. Kako u osmom tako i u jedanaestom poglavlju vrlo se malo spominje Rimsko carstvo. Sva težina i važnost se usredsređuje na silu koja će dominirati u periodu koji će trajati "*do kraja, vremena*". (11,45)

Sjever suprotstavljen Jugu. -11,5- Događaji s kojima se ovdje upoznajemo pripadaju periodu rimske vlasti. Da- ponovimo: vrijeme koje obuhvata carstva i događaje u Danijelu 11, 5-45 je isto vrijeme u kojem dominira mali rog iz Danijela sedmog i osmog poglavlja, te period stopala iz Danijela drugog poglavlja.

Strukturalni paralelizam osmog i jedanaestog poglavlja potvrđuje takav zaključak. Tekst osmog poglavlja koji govori o malom rogu i tekst jedanaestog poglavlja koji govori o sukobu sjevera i juga međusobno se podudara.²

Danijel 8

Danijel 11

1. Perzija (8, 3.4)	1. Perzija (11, 2)
2. Grčka (8, 5-8)	2. Grčka (11, 3.4)
3. Rim (8, 8.9)	3. Rim (11, 4)
4. Mali rog (8, 9-1 2)	4. Konflikt sjever- jug (11,5-39)
5. Vrijeme kraja (8, 13.14.17.25)	5. Vrijeme kraja (11, 40-45)

Sila sjevera, opisana u jedanaestom poglavlju, ima mnogo zajedničkoga s malim rogom.

Danijel 11 - car sjeverni

Danijel 8 - mali rog

1. Suprotstavlja se Bogu (11, 36.37).	1. Njegova vlast doseže do " <i>Princa vojske nebeske</i> " (8, 10.1 1).
2. Obeščaćuje Svetinju i ukida dnevnu žrtvu (11,31).	2. Obeščaćuje Svetinju i oduzima žrtvu svagdašnjju (8, 11. 12).
3. a) Uspostavlja svoju vlast u " <i>zemlji krasnoj</i> " - izraz koji se odnosi na Palestinu (11, 16.41.45). b) napada sveti zavjet (11, 28.30).	3. a) Raste do <i>zemlje krasne</i> (8,9). b) Uništava <i>sveti narod</i> (8, 24).
4. Porijeklom je sa sjevera.	4. Porijeklom je sa sjevera (8,9).
5. Umire i niko mu ne može pomoći (11, 45).	5. Biće uništen ali ne ljudskom silom (8, 25; 2, 45). ³

Sjeverni car i mali rog imaju iste karakteristike, isto ponašanje, potiču iz istog kraja i završavaju na isti način. Oni pokrivaju isti vremenski period

koji se proteže od pada Rimske imperije pa sve do kraja vremena. Naš je zaključak da su car sjevera i mali rog jedna ista sila koja uživa političko priznanje svijeta i prisvaja sebi božanske atribute.

Danijelov izvještaj o vojnim sukobima između sjevernog i južnog cara u ovom poglavlju je isti kao i izvještaj o malom rogu iz osmog poglavlja. Važno je da razumijemo značenje ovih sukoba u *velikom ratu* i povijesne spletove koje oni obuhvataju.

Duhovno značenje.- Literarna struktura teksta ovog poglavlja, a isto tako i simbolizam izraza sjever i jug ukazuju na činjenicu da je sukob o kome je tu riječ duhovne prirode.

A Jug	A' Sjever
1 . " <i>Osiliće</i> "= imaće veliku silu (11, 5, jevr. <i>rab = sila</i>).	1. " <i>Imaće veliku vojsku i blago</i> " (11, 13).
2. Savez između sjevera i juga - inicijator saveza je jug (11,6).	2. Savez između sjevera i juga - inicijator saveza je sjever (11, 17.22.23).
3. Neuspjeh saveza (11, 6).	3. Neuspjeh saveza (11, 17).
4. Daje se kćer (11,6).	4. Daje se kćer (11, 17).
B Sjever	B' Jug
1. Velika vojska (11, 9.10).	1. Velika vojska (11, 25).
2. Sinovi cara sjevernog će se pripremiti za rat protiv cara južnoga (11, 10).	2. " <i>Potom će podignuti silu svoju protiv cara sjevernog.</i> " (11, 25).
3. " <i>I poplaviće i proći</i> " (11, 10).	3. " <i>I vojska će njegov a poplaviti.</i> " (11,26).
C Jug	C' Sjever
1. Carevo srce će se ispuniti ponosom (11, 12).	1. Srce će se njegovo usprotiviti svetom zavjetu (11, 28). ⁴

Ostatak jedanaestog poglavlja se odnosi na "*kraj vremena*". Stihovi od 40-45 su epilog, zaključni događaji. I u ovim stihovima ratni sukob slijedi datu strukturu.

A Jug napada sjever (11, 40a).

B Sjever napada jug (11, 40b).

• Djelimična pobjeda nad krasnom zemljom.

B' Sjever napada jug (11, 42.43a).

A' Jug u savezu sa sjeverom (11,43b).

• Napad na "svetu goru" i neprirodni kraj cara sjevernog - "niko mu neće pomoći" (11, 44.45).⁵

Simetrija i struktura ovih tekstova nas opominje da ne primjenjujemo stroge kriterije u povjesnosti datih podataka. Riječ je o stilskoj tehnicu i simboličnom izražavanju što je važnije nego stvarnost događaja. Simbolizam je ovdje bitniji.

Simbolizam izraza sjever i jug. - Važno je zapaziti da se od petog stiha više ne pominje ni carstvo Perzije ni carstvo Grčke. Izrazi sjever i jug postaju apstraktni i slikoviti. Na drugim mjestima Biblija koristi izraz *sjever - jug* da označi cjelovitost zemaljskih prostora. "*Tvoje je Nebo i Tvoja je Zemlja; Ti si saznao vaseljenu i što je god u njoj. Sjever i jug Ti si stvorio...*" (Ps. 89, 11.12) "*I reci šumi južnoj: Čuj riječ Gospodnju, ovako veli Gospod Gospod: Evo ja ću raspaliti u tebi oganj koji će proždrijeti u tebi svako drvo zeleno i svako drvo suho... i izgorjeće od njega sve od juga do sjevera.*" (Ez. 21,3)

Ako odvojimo izvještaje o sjeveru i jugu, i sjever i jug će dobiti svoja zasebna značenja.

Sjever. - Prema Bibliji sjever predstavlja zlo koje se suprotstavlja Bogu. Mali rog dolazi sa sjevera. Isto tako proroci opisuju zlo i tragediju kao nešto što dolazi sa sjevera: "*Ridajte, vrata; viči, grade; rastopila si se, sva zemljo Filistejska, jer sa sjevera ide dim i niko se neće osamiti u zborovima njegovim.*" (Iz. 14, 31) "*Tada mi reče Gospod; Sa sjevera će navaliti zlo na sve stanovnike ove zemlje.*" (Jer. 1, 14)

Ovaj jezik prijetnje sa sjevera ima svoje korijenje u prijetnji babilonske vojske koja je nagmula preko plodnog polumjeseca Azije. "*Govori Gospod nad vojskama, Bog Izraelov: Evo, ja ću pohoditi ljudstvo u Noji, i faraona i Egipat i bogove njegove i careve njegove, faraona i sve koji se uzdaju u nj. I daću ih u ruke onima koji traže dušu njihovu, u ruke Nabuhodonozoru caru babilonskom i u ruke slugama njegovim...*" (Jer. 46, 25.26)

Veza između Babilona i sjevera se potvrđuje u drevnoj bliskistočnoj književnosti. Prema kananskoj mitologiji, bog Baal je živio na sjeveru.⁶ Usmjeravanje pažnje na sjever, bilo kroz Baala ili Babilon, nosi sa sobom religiozne oznake i ukazuje na protivljenje Bogu. Izaija je komponovao svoj ep o caru Babilona (koji je slika sotone) u kojem se upravo nalazi ideja o protivljenju Bogu u svome umu: "*A govorio si u srcu svom: Izaći ću na nebo, više zvijezda Božjih podignuću prijesto svoj, i sješću na gori zornoj, na strani sjevernoj. Izaći ću u visine nad oblake, izjednačiću se s Višnjim.*" (Iz. 14, 13.14)

Slično se želi reći u Otkrivenju gdje se mali rog, protivnik Boga naziva Babilon (Otk. 14, 8; 16, 19; 17, 5; 18,2.10.21).

Jug. - S druge strane jug, prema biblijskoj tradiciji predstavlja ljudsku moć koja se suprotstavlja Bogu. Jug simbolizira Egipat, a naročito faraona koji ponosno odbacuje autoritet Boga: "*Ko je Bog da bi ga ja poslušao... ja ne poznajem Boga.*" (2. Moj. 5, 2)⁷

Proroci su gledali na savez između Izraela i Egipta kao na prebacivanje vjere i odanosti s Boga na čovjeka. Vjera u Boga se zamjenjuje vjerom u čovjeka: "*Teško onima koji idu u Egipat za pomoć, koji se oslanjaju na konje i uzdaju se u kola što ih je mnogo, i u konjanike što ih je veliko mnoštvo, a ne gledaju na Sveca Izraelova i ne traže Gospoda... Egipćani su ljudi a ne Bog, i konji su njihovi tijelo a ne duh, i zato će Gospod mahnuti rukom svojom, te će pasti pomagač, pašče i onaj kome se pomaže, i svi će zajedno poginuti.*" (Iz. 31, 1)

Tako mi sad znamo da sjever predstavlja religioznu silu koja se protivi Bogu, a s druge strane jug simbolizira ljudske napore, odbacuje Boga i pokazuje u čovjeka i njegovu mudrost.

Ovakvo razumijevanje pojma sjever i jug bilo je poznato i običnom Izraelcu. Izrael je bio smješten između Egipta i Babilona. Mnogi Izraelci su vjerovali da se njihova budućnost određuje na osnovu njihovog odnosa prema ove dvije dominantne svjetske sile tog vremena (Egipat i Babilon). Zato nije neobično što Danijel koristi tradicionalne simbole sjevera i juga opisujući budućnost Božjeg naroda. Primijetimo da već sama pomisao na mali rog svjedoči o duhovnom karakteru sukoba. Danijelova knjiga uvijek opisuje mali rog kao silu simboličnim jezikom.

U Danijelu drugom poglavlju glina, simbol ljudskog elementa, predstavlja mali rog. Mali *rog* u sedmom i osmom poglavlju takođe ima ljudske karakteristike.

Povijesno značenje

Nije lako povući povijesne paralele u tekstu jedanaestog poglavlja. Međutim, moguće je vidjeti u njemu tri glavne teme:

Sukob između sjevera i juga. - To je sukob u kojem su bila uključena dva neprijatelja od samog početka.

S jedne strane to je religiozna sila (sjever), koja uzima na sebe ulogu Boga na zemlji, i predstavlja se kao jedini posrednik između čovječanstva i Boga. S druge strane to su filozofski i politički pokreti (jug), koji se bore protiv religije oružjem razuma.

Oba ova pokreta su u stalnom međusobnom ratu. (neoplatonistička filozofija, progonstvo neznabožičkih imperatora, bujica humanizma, francuska revolucija, ideologije sekularnih i materijalističkih oblika vlada današnjeg svijeta).

Tema saveza između sjevera i juga (11,6.17.22.23). - Čine se pokušaji da se nađe kompromis između crkve i države. To je činio car Konstantin. Taj su cilj postavljali "srednjovjekovni savezi i tome teže mnoge religiozno-političke sile koje djeluju danas.

Sukob sjevera i juga s Božjim narodom. - Progonstvo i netolerancija bila je karakteristika crkve od četvrtog stoljeća pa sve do francuske revolucije (11, 16.28.30.31.35).

Sukob sjevera i juga, njihovi savezi i sukobi, kao i napad sjevera na Božji narod uvod je u posljednju fazu. Mi moramo sačekati posljednju fazu, što je u stvari vrijeme kraja (11, 40-45), da bismo shvatili pun značaj koji se krije iza svih navedenih sukoba i saveza- Tekst ovog poglavlja nam govori iz perspektive kraja, dajući u nedorečenim detaljima sliku razvoja događaja koji su bitni za kraj vremena. Jedino kad sagledamo kraj i cjelinu samog izvještaja, možemo donekle shvatiti značenje ove tri teme i proročkog izlaganja jedanaestog poglavlja.

Zapazimo da se ova bitka dešava u formi dviju ofanziva, pri kojoj se svaka od njih na neki način odnosi i na Božji narod.

Sjever prvi napada na jug. Bitka je bila kratka ah' intenzivna, u kojoj je konačno jug potpuno poražen (11, 40). Sjever konačno uspijeva da dosegne do *zemlje krasne*, ali pobjeda još nije potpuna: *Mnoge zemlje će pasti, ali Edom, Moab i vođe Amona neće mu biti predane u ruke.* "(1 1,41)

Povijesno gledano, to znači da će religiozno-politička sila trijumfirati nad ateističko-političkim pokretima. Za vrijeme ovih kretanja događaja biće učinjeni pokušaji ustajanja protiv Božjeg naroda. Isto tako u svom simboličnom jeziku, proroštvo nam ukazuje na otpor koji dolazi iz Edoma, Moaba i Amona. Ovo znači da će različiti ateistički i humanistički pokreti dati otpor i za neko vrijeme stati nasuprot religioznim silama.

Međutim, proročanstvo ide i dalje. Ono govori o drugoj ofanzivi. Car sjevera prodire do najudaljenijih krajeva juga - Egipta, Libije i Etiopije. Njegove namjere su *"da uništi"*. Njegovi neprijatelji konačno mu se pridružuju ulazeći u savez s njim. Po prvi puta sjever i jug sklapaju savez. Narod juga priznaje sjever kao svoga vođu i slijedi ga u posljednjoj bici protiv *"krasne svete gore"*. (11, 45) Jug podiže svoj logor *"među morima"* (11, 45), što znači između Sredozemnog i Mrtvog mora, a to je u stvari Izrael. Njegovo pojavljivanje prijeti Božjem Hramu. Prema biblijskom jeziku, *"krasna gora Božja"* označava mjesto na kojem je izgrađen Hram.

Hram čini zemlju krasnom: *"Prekrasna je visina, utjeha svoj zemlji gora Sion, na sjevernoj strani njezinoj grad cara velikoga."* (Ps. 48, 2) *"A govorio si u srcu svom: Izaći ću na Nebo, više zvijezda Božjih podignuću prijesto svoj, na gori zbornoj na strani sjevernoj. Izaći ću u visine nad oblake i izjednačiću se s Višnjim."* (Iz. 14, 13) Solomun takođe govori o

Božjem mjestu prebivanja: "*Da budu oči Tvoje otvorene nad domom ovim dan i noć, nad ovim mjestom, za koje si rekao: Tu će biti ime moje, da čuješ molitvu kojom će se moliti sluga Tvoj na ovom mjestu... čuj s mjesta gdje stanuješ, s Neba, čuj i smiluj se.*" (1. Car. 8, 29.30)

Izraz "*krasna sveta gora*" je nebeska lokacija gdje Bog živi. U drugom poglavlju Danijela takva planina se spominje u kontekstu kraja. Ona se spominje za vrijeme posljednjih pokušaja zemaljskih carstava da se ujedine (Dan. 2, 35.44.45). Isti elementi nalaze se u Otk. 16 gdje se spominje proročanstvo o Armagedonu. Tu je takođe riječ o vremenu kraja i savezu "*careva cijeloga svijeta*"(Otk. 16, 14).

Armagedon iz knjige Otkrivenja kao i planinu iz Danijelove knjige ne treba razumjeti kao geografsku lokaciju, već upućivanje na njihovo značenje kao duhovne borbe svemirskih proporcija.⁸ Prema drugom poglavlju Danijela i Otkrivenja 16. poglavlje, "*svi carevi zemlje*", među koje spada i sjever i jug, ujedinjuju se po prvi puta za bitku koja ima duhovno značenje. Njihov zajednički cilj je osvajanje Božjeg prijestola i Njegovog carstva.

Bacimo sada svoj pogled na događaje koji se odigravaju danas da bismo se uvjerali u istinitost proročke riječi. Malo ljudi danas vjeruje u Božje carstvo. Većina kršćana danas je prihvatila vjerovanja humanističke i materijalističke ideologije. Umjesto da gledaju na grad Božji koji uskoro dolazi, današnji kršćani rade na izgradnji onoga što postoji danas i ovdje. Težište pažnje je preusmjereno s Neba na Zemlju, s Boga na čovjeka. Savremeno kršćanstvo ide stopama socijalističkih i egzistencijalističkih shvatanja pravde, ljubavi i sreće koja zanemaruju Boga.

Taj fenomen se nalazi i u takozvanoj *liberalnoj teologiji*, posebno u nedovoljno razvijenim zemljama To je teologija Bullmana koja svodi Božje carstvo na iskustvo pojedinca. Ona uklanja Boga s povijesne pozornice i arene. Teolozi poput Bultmana više ne priznaju Božje carstvo u razmjerama povijesne realnosti.

Crkva u našem vremenu nikad nije bila toliko politički uključena u društveni život kao što je to danas. Poslije pada komunizma glas crkve nikad nije bio uticajni u zemljama Istočne Evrope. Isto tako stranke takozvane kršćanske desnice u kapitalističkom Zapadu sve više uspijevaju u svojim pokušajima povezivanja religije i politike.

Prisutnost istog takvog mentaliteta primjećuje se i u islamskom svijetu. Ekstremistički pokreti su svuda prisutni, uključujući Maroko, Tunis, Afganistan, Irak, Iran, Liban, Saudijsku Arabiju, Tursku, Alžir i Egipat Ekstremni islam je sve više zainteresovan da dosegne političke pozicije i vlast. Isti mentalitet se primjećuje i u državi Izrael. Religiozno-političke partije imaju veliki uticaj na savremenu politiku Izraela. Slična shvatanja

inspirišu različite pokrete Novog doba (New Age) koji uzdižu čovjeka na nivo Boga. "Postaćete kao bogovi"(1. Moj. 3, 5), rekao je sotona.

Car sjevera sakuplja sve religiozne pokrete koji na bilo koji način koriste svoj politički uticaj pod plaštem pobožnih namjera, kao i sve organizacije koje propagiraju nebo na Zemlji pokopavajući sve nade u nebesko carstvo.

Savremena politička kretanja potvrđuju Danijelovo proročanstvo. Vođe svijeta ujedinjuju svoje snage u *Novom svjetskom poretku*. Takav razvoj društvenih kretanja u svijetu nije se mogao zamisliti do nedavno. Sve se odigrava velikom brzinom. Neuništivi Berlinski zid je pao. Komunistam je stvar prošlosti. Međutim, stara utopija Babilona o jedinstvu cijelog svijeta je oživjela. Jedinstvo ponovo postaje mogućnost. Potreban je samo vođa koga će svi prihvatiti. Da bi sve bilo fer, on treba biti iznad nacionalnih pretenzija.

Bitka koju prorok opisuje ne odnosi se na modemu državu Izrael. Hram više ne postoji. Neki zamišljaju Armagedon kao bitku koja će se desiti u Pelestini. Na prvi pogled to mišljenje ima biblijsku osnovu. Međutim, Armagedon nema nikakve veze s modernom državom Izrael. Armagedon je borba u kojoj smo svi mi uključeni. To je borba između dva mentaliteta, dva različita shvatanja o religiji i čovjekovoj sreći.

Na jednoj strani nalaze se oni koji imaju Boga Višnjega i vjeru u Njegovo stvaranje. Tu su oni koji su uvjereni da spasenje i sreća čovječanstva ovisi o Njemu. To je nada u dolazak Božjeg carstva. Na drugoj strani nalaze se oni koji gaje iluzije da su sami sebi dovoljni. Oni se oslanjaju na svoju snagu da sagrađe svijet mira i sreće. Ta borba je toliko stara koliko i sam svijet. Od krošnje Edenskog vrta kad je zmija rekla Evi da će postati kao bogovi, ona se nastavlja sve do naših dana. To je borba u koju je uključeno svako ljudsko biće suočavajući se s izborom da se vrati Bogu ili da se odluči za prolazni svijet. Duhovna bitka Armagedona će ući u svoju najžešću fazu na kraju vremena. Mjesto bitke je cijeli svijet. U to vrijeme će Božji narod, narod Ostatka, usred mnoštva koje se oslanja na bogove načinjene od tijela i cementa, držati ruku nevidljivog Boga, vjerni do posljednjeg trenutka, trenutka slave.

¹ E. J. Bickerman, *Four Strange Books of the Bible: Jonah, Daniel, Koheleth, Esther* (New York: 1967), p. 117.

² Vidi Doukhan, str. 170.

³ Ibid., p. 171

⁴ Ibid., p. 171

⁵ Ibid., p. 171

⁶ Ibid., p. 172

⁷ Ibid., p. 173

⁸ Ibid., p. 175

12. Pobjeda

Dvanaesto poglavlje Danijelove proročke knjige najkraće je poglavlje u njoj. U jevrejskoj književnosti zaključak uvijek odzvanja kao eho početka knjige. Knjiga završava kako je započela.

Izraz "*podići će se*" iz prvog stiha (jevrejski *amad*) spada u rječnik rata i ratovanja. Jedanaesto poglavlje puno je tih glagola koji govore kako su se carevi *podizali* u rat (1 1, 2-4; 11, 13-17.20.21.31). Ovaj izraz se posljednji puta koristi u prvom stihu posljednjeg poglavlja, i to u vezi s imenom Mihaela koje sadrži oznaku pobjede - *Onaj koji je kao Bog*.

Podizanje Mihaela na početku poglavlja ima svoj eho na kraju poglavlja gdje je riječ o uskrslim mrtvima (12, 13). Njegova pobjeda je svemirskih razmjera.

Vrijeme tjeskobe i nevolje

12, 1 - Veličanstvena pobjeda je popraćena izuzetnom dramatikom, jer poslije velikih patnji i očajanja dolazi "*vrijeme tjeskobe kakvog nije bilo otkako je naroda*". Naše iskustvo ne poznaje takav očaj i tjeskobu o kakvoj je riječ u tom tekstu. Ono jednostavno nema povijesnog presedana. Međutim, sam izraz *tjeskoba* ili *nevolja* nije nepoznat. On se pojavljuje mnogo puta u Starom zavjetu (Iz. 33, 2; Jer. 14, 8; 15, 11; Ps. 37, 39).

U Jeremiji 30. glavi opisuju se događaji tog veoma teškog vremena. "*Jaoh, jer je veliki onaj dan, nije bilo takoga, i vrijeme je muke Jakovljeve, ipak će se izbaviti iz nje.*" (Jer. 30, 7) Poglavlja koja joj prethode sadrže proročanstvo o odvođenju Izraela u babilonsko ropstvo.

U Novom zavjetu sam Isus ukazuje na to proročanstvo: "*Kad dakle ugledale mrzost pustošenja, o kojoj govori prorok Danijel, gdje stoji na mjestu svetome... Jer će biti nevolja velika kakva nije bila od postanja svijeta dosad niti će biti.*" (Mat. 24, 15.21)

Vrijeme kraja *će* biti slično vremenu odvođenja Izraela u babilonsko ropstvo. To je vrijeme kad više nema Jeruzalema i Hrama - vrijeme kad je Bog odsutan. Božji narod se nalazi u čeličnom zagrljaju Babilona. To je vrijeme apsurdna kad vjera gubi ono u što je vjerovala i to je trenutak kad smo potpuno sami, prepušteni sebi. Boga kao da nema. Zemlja postaje poprište velike bitke dviju zaraćenih strana. Izgleda kao da će zlo pobijediti dobro. Kakvog onda smisla ima ići dalje? Sumnja napada

posljednje plamičke vjere. Nade kao da više nema. Mi nikada nismo bili tako blizu da doživimo nešto o čemu govori ovo proročanstvo kao što smo to sada! U isto vrijeme kao da nije postojala takva ravnodušnost kao što je sada.

- Ekolozi promatraju raspadanje naše planete, ali se ništa ne radi da se stanje promijeni.

- Ekonomiste ne napušta pesimizam.

- Svjetska nezaposlenost je u porastu.

- Tri četvrtine stanovništva planete ugroženo je od smrti glađu.

- Politička situacija svijeta posrće.

- Mir je cilj koji se postavlja na sastancima najodgovornijih političara svijeta, ali nakon svili sastanaka i pregovaranja oružje i dalje prijeti.

- Ne postoji gotovo nijedna zemlja koja nije upletena u rat s nekom drugom.

- Sve političke akcije povlače za sobom posljedice internacionalnih razmjera.

- Moralno stanje društva krajnje je prožeto kriminalom, silovanjima, drogama, alkoholom, aidsom. Nijedan sloj društva nije više siguran.

- Novi sloj ljudi i žena, poslovno uspješnih, istovremeno se pojavio po cijelom svijetu. Njihov jedini cilj je novac.

Savremeno društvo postaje sve više efektivno a sve manje humano.

Cvijecće zla niče na sve strane. Vizija Danijela je globalnih proporcija i odnosi se na sve narode. Nema zemlje, nema otoka ili toliko dalekih plemena i nacija koji mogu uteći. To vrijeme je *vrijeme nevolje i tjeskobe*.

Sud

Ipak, ovo poglavlje ne završava tragično. Danijelova knjiga vidi "*vrijeme nevolje*" M perspektivi božanske nade. Poslije vremena nevolje koje doživljuju prognanici Jude, prorok Jeremija proročkim je pogledom predvidio povratak prognanika, "*...vrijeme je muke Jakovljeve, ali će se izbaviti iz nje.*"

Prorok predviđa dolazak Sina Čovječjega. Sam Isus kaže: "*Odmah će po nevolji[^] dana tih Sunce pomrčati... I tada će se pokazati znak Sina Čovječjega na nebu.*" (Mat. 24, 29.30) I u posljednjem poglavlju Danijela spasenje dolazi odozgo i prekida *nevolju i tjeskobu*. "*... i u to će se vrijeme izbaviti tvoj narod, svaki koji se nade zapisan u knjizi.*" (12, 1)

Poput sedmog, i dvanaesto poglavlje stavlja dolazak Mihaela, Sina Čovječjega, u okvir suda. U oba poglavlja knjige su otvorene (7, 1 i 12, 1).

Međutim, u dvanaestom poglavlju sud proširuje svoju aktivnost i van nebeskih prostora koje nalazimo u sedmom poglavlju. Mi postajemo svjedoci izricanja božanske presude nad zlom. Sada shvatamo da je sve što se dešavalo imalo svoje značenje, i da je svaki događaj imao svoje uzroke i posljedice. Svako je u knjizi bio zapisan i izmjeren. Sud odvaja dobre od zlih, život od smrti. Jedino je radikalna promjena mogla pripremiti put za novi život. Jedino će uništenje smrti učiniti novi život mogućim. Sud ima svemirske razmjere. Spasenje dotiče sve, i ono pripada određenom trenutku povijesti:

12, 3 - *"Mnogi od onih koji spavaju u prahu zemaljskom probudiće se... razumni će se sjati kao svjetlost nebeska, i koji mnoge privedoše pravdi kao zvijezde vazda i do vijeka."*

Koliko dugo?

Iz dubine tame, dopire pitanje: "Koliko će dugo sve to još trajati?" To pitanje dva puta se postavlja u Danijelovoj knjizi. Jednom je ovo pitanje postavio Danijel, a drugi puta isto pitanje postavlja anđeo. Danijel 12. poglavlje odgovara na to pitanje predstavljajući nam tri perioda vremena.

Prvi period vremena nam je već poznat - vrijeme, vremena i pola vremena (1260 dana zgodina). To je ono isto vrijeme koje se spominje u sedmom poglavlju. U to vrijeme mali rog uspostavlja svoju vlast, koja će trajati sve do 1798. godine. Međutim, Danijel ne razumije. *"I ja čuh, ali ne razumjeh, i rekoh: Gospodaru moj, kakav će biti kraj tome?"* (12, 8)

Druga dva perioda pokrivaju sličnu dužinu vremena:

- Drugi period iznosi 1290 dana zgodina.
- Treći period iznosi 1335 dana zgodina.

Drugi i treći period vremena su povezani s prvim. Isto su tako drugi i treći period blisko povezani: *"A od vremena kad se ukine žrtva svagdašnja i postavi gnusoba pustošna, biće tisuća i dvjesta i devedeset dana. Blago onome koji pretrpi i dočeka tisuću i tri stotine i trideset i pet dana."* (12, 11.12)

Ako period od 1290 godina i period od 1335 godina imaju istu polaznu tačku u vremenu označenu događajem: *"Kad se ukine žrtva svagdašnja"*, to znači da se prvi period ranije završava a drugi, duži period se nastavlja za narednih 45 godina.

Ovaj treći period od 1335 godina je odgovor na pitanje *"kakav će biti ishod tome"* iz šestog i osmog stiha. Prvo pitanje postavilo je nebesko biće čovjeku obučenom u platno. Ranije je nebesko biće postavilo isto pitanje drugom. Korištene su iste riječi na jevrejskom *ad matai, čudesne stvari* (8, 13). Nebesko biće postavilo je to pitanje prvosvećeniku koji je

direktno sudjelovao u Jom Kipuru. Vidjeli smo da je ključna tema osmog poglavlja Dan suda - Jom Kipur.

Period od 2300 godina i 1335 godina daju odgovor na isto pitanje "*Koliko dugo?*" Oni nas vode do 1844. godine.¹ Vizija o 2300 večeri i jutara govori o početku nebeskog suda. Tada će početi suđenje ljudskom rodu i time će biti pripremljen dolazak vječnog carstva. Prema tome, period Kipura ili nebeskog suda počinje 1844. godine.

Završna Danijelova proročka riječ otkriva da 1335. godina doseže do istog svečanog početka suda. Dok je period od 2300 godina dat iz nebeske perspektive, period od 1335 godina je dat iz zemaljske perspektive: "*Blago onome koji pretrpi i dočeka tisuću i tri stotine i trideset i pet dana.*" (Dan. 12, 12)²

Period vremena koji je počeo 1844. godine nije samo vrijeme ispunjenja proročanstva o sudu nego je isto tako vrijeme čekanja i nade. U biblijska vremena, Izraelac je čekao i nadao se spasenju u vrijeme Jom Kipura: "*Čekam Gospoda; čeka duša moja; uzdam se u riječ njegovu. Duša moja čeka Gospoda većma nego straže jutarnje, koje straže jutrom. Neka čeka Izrael. Gospoda; jer je u Gospoda milost, i velik je u njega otkup.*" (Ps. 130, 5-7)

Dok gledamo na 1844. godinu kao na krajnju tačku kojom započinje Jom Kipur ili sud, od te godine oduzmimo 1335 godina. Rezultat računanja dovodi nas u 508/9 godinu. Prema Danijelu, taje godina početna godina od koje se računa ukidanje prinošenja svagdašnje žrtve i uspostavlja gnusoba pustošna. Međutim ta dva događaja: ukidanje svagdašnje žrtve i uspostavljanje gnusobe pustošne (ili otpada pustošnog, otpada od žrtve svakodnevnog, mrzost opustošenja) nisu ista. U čemu se razlikuju? Prvi događaj priprema teren drugom događaju. Biblijski tekst doslovno kaže da je svakodnevna žrtva ukinuta s ciljem da se uspostavi gnusoba pustoš. U Danijelovoj knjizi "*gnusoba pustošna*" je tehnički izraz koji se koristi za silu koja tlači (8, 11.13; 9, 27; Mat. 24, 15; Mark 13, 14).

Prema proročanstvu ovo tlačenje će trajati tri i po godine, što znači 1260 godina. Taj period se završava 1798. godine, a početna tačka ovog perioda je 538. godina Međutim, već 508. godine, srednjovjekovna crkva značajno je osnažila svoj položaj. Ona je naime dobila pomoć od Klodovika, cara Franaka koji je porazio arijsko pleme (Zapadne Gote), koje je prijetilo opstanku te crkve. Od te godine pa nadalje, papstvo je neometano napredovalo u učvršćivanju svog političko-religioznog uticaja. Prema tome 508. godina je početna godina od koje počinje teći period od 1335 godina. Ali tek 538. godine imperator Justinijan konačno uklanja prijetnju papstvu od strane preostala dva arijanska plemena. Prema

Danijelovom proroštvu, tek kada su ta tri roga (plemena) otpala, vlast maloga roga postaje potpuna.

Ako 508. godini dodamo drugi proročki period od 1290 godina, dolazimo u 1798. godinu. Te godine papa je odveden u ropstvo, i tako je politička sila srednjovjekovne crkve doživjela smrtnu ranu.

Godina 1844. poznata je po internacionalnom i multikonfesionalnom buđenju nade u drugi Kristov dolazak.

- Povjesničar John B. Me Master procjenjuje da je blizu jedan milion ljudi od ukupno 17 miliona, koliko ih je živjelo u Sjedinjenim Američkim Državama, bilo uključeno u taj pokret.³

- S druge strane u judaizmu Jevreji doživljuju slično iskustvo. Hasidski pokret judaizma Istočne Evrope očekivao je dolazak Mesije 1843/1844. godine.⁴

- Bahai muslimani dolaze do sličnog zaključka. "Bab" ili otvorena vrata, to jest izlaženje u javnost skrivenog imama, dogodilo se 1843/1844. godine.

- U isto vrijeme u sekularnom svijetu su marksistički pokreti u procvatu. Oni pozivaju na progres pjevajući svoju melodiju nade.

Kakvim se god razlozima može objasniti taj povijesni fenomen, interesantno je zapaziti da su svi oni u skladu s Danijelovim proročanstvom. Sve su to očigledno bili simptomi intenzivne čežnje i čekanja.

Način čekanja

To intenzivno čekanje je sada iza nas. Ono je izgubilo svoju svježinu! Mi više ne čekamo čežljivo, i zaboravili smo kako se čeka! S druge strane, što se Isusov dolazak više približava, toliko više ima razloga za čekanje i više potrebe za nadanjem. Čekanje je jedini način za opstanak. To je posljednja poruka koju je anđeo imao za Danijela.

Danijelova sreća bila je ukorijenjena u čekanju. Ali ono što je on čekao još se nalazi u pravcu horizonta. Njegove oči nisu vidjele obećanu Zemlju. Poput Mojsija na planini Nebo (5. Moj. 34, 1), i on vidi obrise buduće slave, ali još nije bilo vrijeme da bude njezin učesnik. Ipak, on zna da je kraj slavan. Prorok Danijel je proveo cijeli svoj život očekujući događaj udaljen od njega stoljećima u budućnosti. Čekanje je bilo bit njegove egzistencije.

Kao jevrejski ratni zarobljenik, on je čekao da se vrati u Jeruzalem. Inspirisan Duhom Svetim, on još čeka ispunjenje vizije koju mu je Bog dao.

12, 13 - Čekanje nije pasivno. Anđeo zaključuje: "*A ti (što se tebe tiče) idi ka kraju svome.*" U čekanju nema ravnodušnosti. Naprotiv, ono je hodanje naprijed! To je životna akcija! Takvo čekanje čini hodanje

mogućim. Danijel može hodati zato što čeka! Zato što gleda konačni cilj: uskrsenje na kraju vremena!

Posljednje riječi anđela nose sveukupnu težinu ove knjige. Poruka nije upućena samo Danijelu, već važi za svakoga. Fizički i lični kraj Danijela se istovremeno spaja s univerzalnim svemirskim krajem posljednjih dana (12, 13a i 13b). Bog se preko Danijela obraća cijelom čovječanstvu. Cijeli ljudski rod kreće se poput Danijela ka svome kraju - umire. Svi smo mi poput Danijela zatvoreni u babilonskoj civilizaciji beznađa. Bilo da neko čeka ili ne, bilo da je muškog ili ženskog roda, bilo da je bogat ili siromašan, judaista, musliman ili kršćanin, svi čekamo nešto bolje. Svi smo mi zasad, poput jevrejskog princa Danijela, u zarobljeništvu u očekivanju konačne slobode.

¹ Vidi Doukhan, p. 187.

² Ibid, p. 188.

³ J. B. McMaster, *A History of the People of the U.S. From the Revolution to the Civil War* (New York: 1920), vol. 7, p. 136.

⁴ *Machiah Maintenance* Jan. 30, 1993.